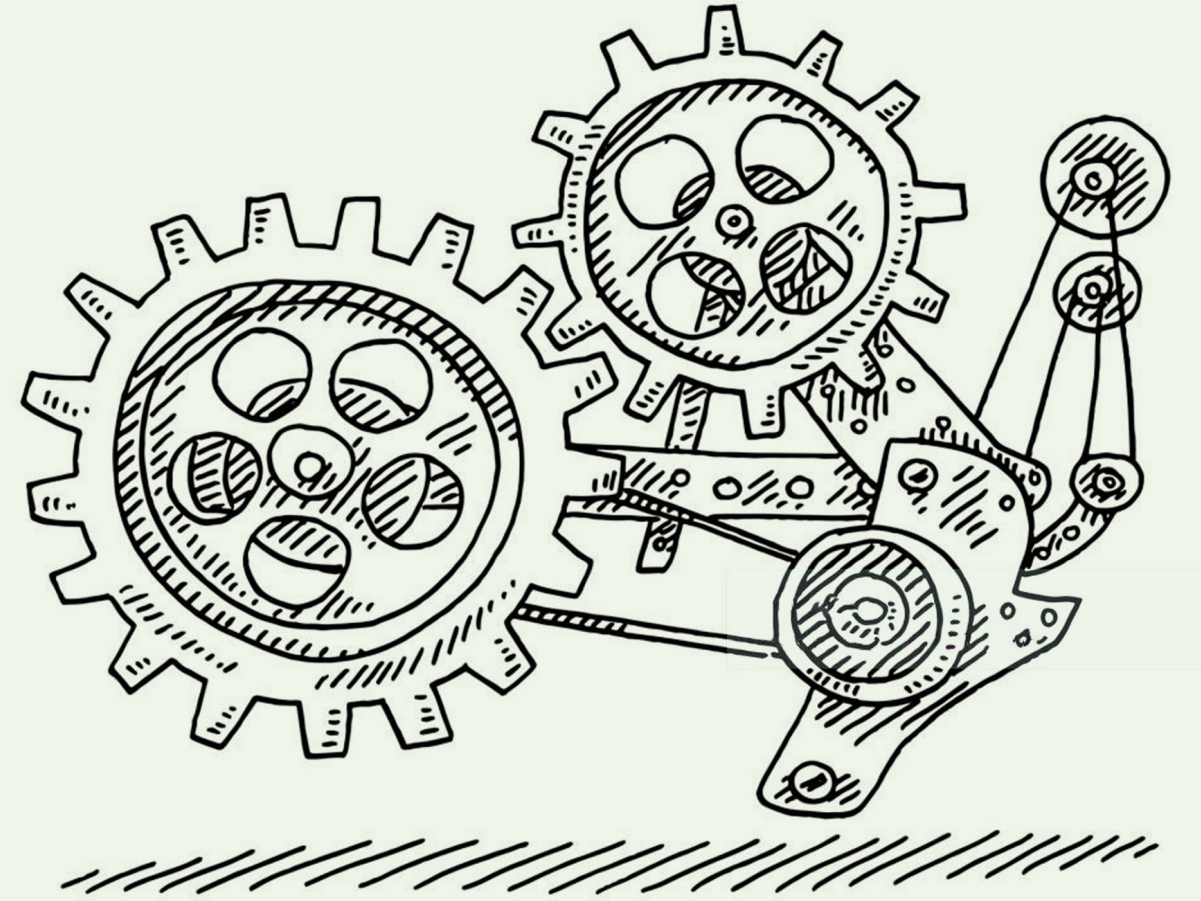

ÇOCUK İŞÇİLERİN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK

ÇOCUK İŞÇİLERİN SESLERİ

Araştırma Raporu

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

ÇOCUK İŞÇİLERİN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK

ÇOCUK İŞÇİLERİN SESLERİ

Araştırma Raporu

**FRIEDRICH
EBERT**

STIFTUNG

Bu yayın Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Derneği Türkiye Temsilciliği'nin katkıları ile hazırlanmıştır. Bu yayında yer alan görüşler FES Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşlerini temsil etmez.

FISA ocuk Hakları Merkezi,
Eylül, 2023, Ankara

Araştırma ve Rapor Ekibi

Alper Yalçın
Esin Koman
Ezgi Koman
Ebru Ergin
Nail Dertli
Cankız evik

Hazırlayan

Ezgi Koman

Tasarım ve Baskı

Ceket Medya

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN.....	5
BÖLÜM 1: ARKA PLAN: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ	7
1. 1. Çocuk İşçiliği	8
1. 2. Türkiye'de Çocuk İşçiliği	8
1. 3. Çocuk İşçiliğine Dair Ulusal Mevzuat.....	10
1. 4. Sayılarla Çocuk İşçiler.....	12
1. 5. Devletin "Çocuk İşçiliği ile Mücadele" Eylem Planları.....	12
BÖLÜM 2: ARKA PLAN: ÇOCUK İŞÇİLERİN ÖRGÜTLENMESİ.....	15
2.1. Türkiye'de Çocukların Örgütlenme Özgürlüğü.....	16
2.2. Çocuk İşçilerin Örgütlenme Özgürlüğü	17
BÖLÜM 3: SAHA ARAŞTIRMASI: ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİ, ÇOCUK İŞÇİLERİN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE ÇOCUK İŞÇİLERİN SESLERİ	19
3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	20
3.1.1. Araştırma Modeli	20
3.1.2. Örneklem.....	20
3.2. Yöntem	23
3.2.1. Veri Oluşturma ve Toplama Süreci.....	23
3.2.2. Nitel Çözümleme ve Raporlama.....	24
3.3. Araştırma Etiği	25
3.3.1. Katılımcılara Dair Etik Konular.....	25
3.3.2. Araştırma Ekibine Dair Etik Konular.....	25
3.3.3. Raporlama Sürecine Dair Etik Konular	26
3.4. Saha Bulguları- Çocukların Sesleri	26
3.4.1. İş Deneyimi	26
3.4.2. Çalışma Ortamı	27
3.4.3. Çocuk İşçi Algısı.....	29

3.4.4. Çalışma Hayatında Tanık veya Dahil Olunan Örgütlenme Pratikleri	33
3.4.5. Onsekiz Yaş Altı Bireylerin Örgütlenmesine İlişkin Görüşler.....	35
3.4.6. İşçi Örgütlenmeleri Hakkında Görüş ve Algı	36
3.4.7. Onsekiz Yaş Altı Çalışanların Örgütlenmelerine İlişkin Algı	38
3.4.8. Onsekiz Yaş Altı Çalışanların Örgütlenmelerine İlişkin Görüş ve Deneyim	40
3.4.9. Sendika Algısı	41
3.4.10. İşçi Hareketi Eylemleri Algısı ve Deneyimi	43
3.4.11. Nasıl Bir Örgüt? Nasıl Bir Sendika?.....	44
3.5.Sonuç	46

EKLER

EK 1: TARTIŞMAYA KATKI:

ÇOCUK İŞÇİ ÖRGÜTLENMELERİNE İLİŞKİN GÜNEY ÜLKELERİNDEN ÖRNEKLER	50
--	-----------

EK 2: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK ARAŞTIRMASI

ARAŞTIRMA ETİK İLKE VE KURALLARI	66
---	-----------

EK 3: BİLGİLENDİRME VE ONAM BELGESİ.....	68
---	-----------

BAŞLARKEN...

LO 1992'de Türkiye'de çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi programını başlattığında çalışan çocuk sayısının 1,5 milyon olduğu belirtilmişti. 2006 yılında bu sayı özellikle de zorunlu eğitimle birlikte yaklaşık 1 milyona düştü. Ancak Türkiye'de yaklaşık son 20 yıldır çalışmak zorunda kalan çocuk sayısı düşmediği gibi çocukların çalışma koşulları ve yaşadıkları hak ihlalleri giderek ağırlaşıyor. Peki 90'lı yıllarda yakalanılan düşüş neden durdu? Neden çocukların yaşadıkları hak ihlalleri son 20 yılda giderek ağırlaştı?

Elbette bu soruların yanıtlarını küresel ekonomik sistemin dışında aramak yanlış ve eksik olacaktır. Ancak Türkiye'nin bu küresel ekonomik sistemin varlığını sürdürmesi için çocuklar üzerinden elinden geleni ardına koymadığı da bir gerçek. Türkiye'deki çocuklar tıpkı yetişkinler gibi esnek ve güvencesiz çalıştırılma koşullarından, taşeron çalışmanın kural hale getirilmesinden, artan yoksulluktan ve sosyal ve sendikal haklara erişimdeki eşitsizlik ve engellemelerden muaf değiller. İşyeri sahiplerine yönelik denetimsizlikten de. Eğitimdeki eşitsizliğin ve sınıfsal ayrımcılığın yarattığı olumsuz koşullar ise işin cabası. Ancak bazı özel uygulamalar var ki bunlar doğrudan çocukların emek sömürsünün genişlemesini hedefliyor. İşte son yılların çocuk işçiliğinin önünü açan kritik düzenlemeleri: 4+4+4 eğitim sistemi ile kesintisiz zorunlu eğitimin kaldırılması, sanayi bölgelerinde açılan meslek liseleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın çocukları çırak/stajyer olarak çalışmaları için MESEM'lere yönlendirilmesi, denetimsizliğin olağanlaşması böylece çocukların çok uzun saatlerde gece yarısına kadar ağır işlerde çalıştırılmasının mümkün olabilmesi, gittikçe ağırlaşan ve denetimsiz koşulların sonunda yaşanan çocuk iş cinayetlerinin cezasız bırakılması.

İşte buna kanıt olabilecek bazı rakamlar: TÜİK'in 2019 yılında çocuk işçi sayısının en düşük olduğu zaman aralığında yaptığı ve 2020 yılında yayımladığı Çocuk İşgücü Anketi'ne göre; mülteci çocuklar ve çıraklar hariç en az 720 bin çocuk ücretli bir işte çalışıyor. Bu sayıya mülteciler ve çıraklar da eklenirse ne yazık ki yaklaşık 2 milyon çocuğun çalıştığını söylemek durumunda kalıyoruz. FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nin Yaşam Hakkı Raporu'na göre 2022 yılında en az 81 çocuk iş cinayetlerinde yaşamını kaybetti. İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi'nin raporlarına göre ise 14 yaş altı çocuk iş cinayetleri artmış durumda, çocuklar çalışmaya 4-8 yaş aralığında başlıyor.

Rakamlar böyleyken, son yıllarda hiç yol alınmamışken hatta gerilemenin olduğu açıkken, devlet sermaye ile işbirliği yaparak ve piyasaya en ucuz elemanı sunma niyetinde ısrarlıyken çocuk işçiliği gerçekten çözülebilir mi? Üstelik de konu var olan küresel ekonomik sistemden bağımsız değilken. Var olan sistemin değişmesini mi bekleyeceğiz? Yoksa devletin sermaye ile yaptığı işbirliğinden vazgeçmesini mi?

Evet çocuk işçiliği oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir sorun. Bu yüzden de bu konuda çalışanları umutsuz, güçsüz hissettirebiliyor. Yekpare ve kocaman bir sistemin içinde çıkışsız bırakabiliyor. Oysa değil... Umberto Eco'nun dediği gibi "Sistemin tek kalbi yok."... İşte bu nedenle çocuk işçiliğine karşı sistemin can alıcı yerlerini çözümlenmek, uyanık olmak, ona göre de çocuk işçiliğini yeniden düşünerek etkili stratejiler geliştirmek gerekiyor.

Türkiye için bu konuda geliştirilecek en etkili ve acil stratejilerden biri de çalışmak zorunda kalan çocukların örgütlenmesi olduğu düşüncesindeyiz. Bunun için yetişkinlere, sendikalara, meslek örgütlerine, sivil toplum örgütlerine ve elbette siyaset alanına düşen görev/sorumluluk çocukların örgütlenmelerin önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmak. Yani çocukları sadece maruz kaldıkları sorunun nesnesi olarak bırakmak değil sorunu çözecek ve değişimi yaratacak özne olarak kabul etmek.

FİSA Çocuk Hakları Merkezi olarak 2020 yılında bu yaklaşımla başladığımız ve Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Türkiye Temsilciliği'nin desteği ile yürüttüğümüz program kapsamında, çocuk işçiliğinde sorunun değil çözümün parçası olarak, çalışan çocukların çocuk işçi örgütlenmelerine ilişkin deneyimlerini ve görüşlerini duymak, anlamak istedik. Bu sebeple Türkiye'de bir saha araştırması yaptık. Elinizdeki bu yayın da bu saha çalışmasının raporu. Saha çalışmasının yanı sıra dünyadaki çocuk işçi örgütlenmeleri ile iletişim kurmaya, onların deneyimlerini ve yaklaşımlarını duymaya çalıştık.. Bu sebeple yüzümüzü her zamankinden farklı olarak güney küreye çevirdik. Hindistan ile Latin Amerika çocuk işçi örgütlenmelerinden temsilcilerle tanıştık, web konferanslar yaptık. Bu raporda, bu örgütlere ilişkin bilgilere kendi yaklaşımlarıyla, bu alandaki tartışmalara katkı vermesi amacıyla yer verdik.

Çalışma sürecinde görüşmeciler çocuklar başta olmak üzere pek çok örgütün ve kurumun temsilcilerinden, pek yetişkin işçiden, sivil toplum örgütlerinden destek aldık. İstanbul'daki görüşmeler için 2023 yılına dek EMEP'in başkanlığını yürüten **Ercüment Akdeniz'e**, EMEP'li **Ulaş, Mert** ve **Ebru'ya**; Başak Kültür ve Sanat Vakfı'na; kurye çocuklarla görüşmeler yapılırken hem sosyal medya hesabından duyuran hem de görüşme yapmak isteyen çocuklarla irtibatları kuran, görüşmelere eşlik eden Kurye Haber ekibinden **Mesut Ceki'ye**; Tarlabası Toplum Merkezi'ne; Toplumsal Özgürlük Partisi Çocuk Hakları Meclisi üyesi olan **Hatice Göz'e** ve Yedikule Kültürevi Derneği ekibinden **Özge'ye**; Adana'da saya işçisi çocuklarla görüşmeler yapılırken eşlik eden, birlikte atölye atölye gezdiğimiz Evrensel Gazetesi emekçisi **Volkan Pekal'a**; Diyarbakır'da görüşmelerin yapılabilmesi için destek olan Rengarenk Umutlar Derneği'ne, tuğla-kiremit fabrikalarının yerini gösteren ve görüşmelerde destek olmak için eşlik eden bağımsız gazeteci **Mahsum Kara'ya**, Kocaeli'de **Ferdi Kırmızıgül'e**; İzmir'de mülteci çocuklarla görüşmeler konusunda destek sağlayan Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği Başkanı **Yalçın Yanık'a**; dostumuz **Bahadır Demircan'a**, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda bilgi, deneyimini ve fikirlerini paylaşan **Dr. A. Selçuk Atalay'a**, raporun hazırlık aşamasına destek veren **Ezgi Orak, Çınar Livane Özer** ve **Emrah Kırımsoy'a** sonsuz teşekkür ederiz.

Ayrıca FES'ten **Cihan Hüroğlu'nun** çocuk işçilerin örgütlenmesi konusundaki samimi ilgisi ve katkıları bizim için çok değerli. Tıpkı çalışmaya ve rapora bakış açısıyla katkı veren danışmanımız **Nail Dertli** gibi.

Raporun eksik ve sınırlılıklarına karşın; Türkiye'deki çocuk işçi örgütlenmeleri konusunda yapılması gerektiğini düşündüğümüz tartışmalara katkı vereceğini umuyoruz.

Son olarak; ne dersiniz, bu alanda yapılacak tartışmalar sadece çocuklar için değil Türkiye'deki işçi hareketi için de - en azından - umut ve ilham verici olabilir mi?

BÖLÜM 1

ARKA PLAN: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

1. 1. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği, küresel ölçekte oldukça yaygın bir kavram olmasına karşın, her ülkenin tarihi, ekonomik ve sosyal yapısının farklı olması sebebiyle ortak bir tanımlama yapılması güçtür. Bununla birlikte çalışma biçimleri ve iş kollarına göre de çocukların çalışma hayatına dahil olması yani "çocuk işçi" kavramına girip girmeyeceği ülkelerin mevzuatına göre değişiklik göstermektedir.

Uluslararası kabul görmüş çalışma örgütü olan ILO'ya göre çocuk işçiliği, çoğu kez çocukları, çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır. En kötü biçimleri düşünüldüğünde çocuk işçiliği çocukları köleleştirir, ailelerinden ayırır, onları ciddi tehlikelerle ve hastalıklarla karşı karşıya bırakır; çok küçük yaşlarda büyük kentlerin sokaklarında kendi başlarının çaresine bakma durumuna düşürür.

ILO İstihdamda Asgari Yaşla İlgili 138 sayılı Sözleşmesinde, 15 yaşın altında çalışanlar çocuk, 15 yaşından büyük 18 yaşından küçük olanlar genç olarak kabul edilmiştir. 182 sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Hakkında Sözleşme de ise çocuk teriminin 18 yaşın altındaki herkese uygulanacağını kabul edilmiştir.

1. 2. Türkiye'de Çocuk İşçiliği

Türkiye'de çocuk işçiliğinin tarihine baktığımızda Osmanlı döneminde ahilik sistemi içinde çocukların da yer aldığını; çırak olarak çalıştırıldıklarını görürüz. Ayrıca aynı dönemde çocukların çoğunlukla aileleriyle birlikte hayvancılık ve tarım işlerinde çalıştırıldığı da bilinmektedir.

Osmanlı'dan sonra Sanayi Devriminin etkisiyle ve Cumhuriyet döneminde fabrikaların da çoğalmasıyla birlikte fabrikalar mesleki eğitim için önemli bir alana dönüşmüştür. Çocuklar elektrik, makine, vb. sektörlerde meslek edinmek için fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Ayrıca "makinalaşmanın gelişip yaygınlaşması, üretimde kullanılan emek gücü miktarına duyulan ihtiyacı azaltmanın yanı sıra işçinin güç, vasıf ve uzmanlığına duyulan ihtiyacı da ortadan kaldırmıştır. Bu çerçevede yetişkin erkek işçiler, kadın ve çocuk emek gücüyle ikame edilerek hem ücret maliyetleri azaltılmış hem de işçi denetimini sağlamak sermaye sahipleri açısından kolaylaşmıştır".

Ancak günümüzde çocuk işçiliği sadece sanayileşme döneminin sorunu olarak kalmamıştır. Çocuk işçiliği gittikçe derinleşerek çocukların hak ve özgürlüklerini ortadan kaldıran bir sömürü biçimine dönüşmüştür. Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1991 yılından başlayarak çocuk işçiliğini uluslararası ölçekte incelenmesi gereken önemli konular arasına almış ve "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)" başlatmıştır. Altı ülkenin aralarında bulunduğu, uzun vadeli hedefleri arasında çocuk işçiliğine son vermek de yer alan bu programa Türkiye de 1992 yılından itibaren girmiştir. Adı geçen program çerçevesinde Türkiye, 138 ve 182 sayılı ILO sözleşmeleri kapsamında çalışmalara başlamıştır. 1994 yılında ILO ve TÜİK ortak çalışması sonucunda Türkiye'nin de önemli sorun başlıklarından biri olan çocuk istihdamına ilişkin verilerin toplanması yönünde faaliyetler başlamıştır.

Türkiye her ne kadar çocuk işçiliği ile mücadele konusunda projelerin içinde bulunsada ekonomik eşitsizlik, yoksulluk, göç ve eğitim olanaklarının yetersizliği sonucu çalışmak zorunda bırakılan çocukların durumu yıllar içinde çözümsüz bir hak ihlali alanına dönüşmüştür. Özellikle "merdiven altı" denilen yani kayıtsız bir şekilde, tekstil iş kolunda ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocuklar, devletin yasaları ve korumasından uzak kalmıştır.

IPEC Programı kapsamında Türkiye'deki çocuk işçiliğinin ne durumda olduğunu tespit etmek amacıyla daha önceki adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü, şimdiki adıyla TÜİK tarafından 1994,1999, 2006, 2012 yıllarında Çocuk İşgücü Anketleri yapılmıştır. Bu anketlerin sonucusu ise gecikmeli

olarak 2019 yılında yayımlanmıştır. 2020 yılında yayımlanan, Ekim-Kasım-Aralık ayları için Hanehalkı İşgücü Araştırması ile 5-17 yaş grubundaki çocuklara uygulanan "Çocuk İşgücü Araştırması" sonuçlarına göre, Türkiye'de bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bindir. Çalışan çocukların %79,7'sini 15-17 yaş grubundakiler oluştururken, %15,9'unu 12-14 yaş grubundakiler, %4,4'ünü ise 5-11 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Cinsiyete göre incelendiğinde, çalışan çocukların %70,6'sını oğlan çocukların, %29,4'ünü ise kız çocukların oluşturduğu görülmektedir.

Çalışan çocukların %65,7'si bir eğitime devam ederken, bu oran oğlan çocuklarında %65,6, kızlarda %66,1 olarak tespit edilmiştir. Çalışan çocukların çalışma nedenlerinde ilk sırayı %35,9 ile "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak" alırken bunu %34,4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak", %23,2 ile "hane halkı gelirin katkıda bulunmak" izlemiş çocukların %6,4'ü ise "kendi ihtiyaçlarını karşılamak" amacıyla çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışan çocukların %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi %45,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır.

Araştırmaya göre çalışan çocukların yüzde 63,3'ünün ücretli ya da yevmiyeli, yüzde 36,2'sinin ücretsiz aile işçisi olarak, yüzde 0,5'inin ise kendi hesabına çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu çocukların yüzde 66'sı düzenli iş yerinde, yüzde 30,4'ü tarla-bahçede, yüzde 3'ü seyyar, sabit olmayan iş yeri veya pazar yerinde, yüzde 0,5'i ise evde çalışmaya devam etmektedir.

Araştırma kapsamında çocukların çalıştıkları yerlerde fiziksel sağlıklarını olumsuz etkileyen faktörlere de değinilmektedir. Çocukların yüzde 12,9'unun aşırı sıcak/soğuk ya da aşırı nemli bir ortamda çalıştığı, yüzde 10,8'inin kimyasal madde, toz, duman veya zararlı gazlara maruz kaldığı görülmektedir. Çocukların yüzde 1,3'ü çalıştığı yerde bir yaralanma veya sakatlanmaya maruz kalırken, yüzde 4,4'ü çalıştığı yerde yaralanma veya sakatlanmaya tanık olmuş durumdadır.

TÜİK'in 5-17 yaş grubundaki çocuklarla ilgili ayrıntılı istatistiğine en son 2019 yılı için ulaşılmaktadır.

Her ne kadar TÜİK'in çocuk işgücü anketi Türkiye'de çocuk işçiliğine ilişkin en yaygın ve ayrıntılı araştırma olsa da bu araştırmanın sonuçlarının Türkiye'deki çocuk işçiliği gerçeğini yansıttığını söylemek mümkün olmamaktadır.

TÜİK tarafından 2012 yılında yapılan bir önceki araştırmanın "Türkiye'de 893 bin çocuk çalışıyor" verisine ve son rakamlara baktığımızda Türkiye'de çocuk işçiliği oranlarında bir düşüşten söz etmek gerekmektedir. Ancak alanda çalışan kişilere ve uzmanlara göre çocuk işçiliği konusundaki "gerçek" böyle görünmemektedir.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı ile Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları ve Göç Araştırmaları Birimleri, TÜİK araştırmasıyla ilgili yaptıkları ayrıntılı değerlendirmelerde verilere dair eksikliklere ve yanıltıcı olabilecek durumlara dikkat çekmiştir.

Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları ile Göç Araştırmaları Birimine göre 2012 yılındaki araştırmaya benzer olarak bu araştırmanın da Ekim-Kasım-Aralık aylarını kapsıyor oluşu çocuk işçiliğine ilişkin gerçek resmi görebilmek açısından sıkıntılar taşımaktadır. Çünkü daha küçük ve yerel ölçekli yapılan birçok araştırma, TÜİK'in araştırma dönemine dahil etmediği yaz aylarının, çocukların çok daha yoğun işgücüne katıldıkları bir dönem olduğunu göstermektedir. Sadece Ekim-Aralık döneminde yapılan araştırmalar özellikle tarımda çalışan çocukların sayısı açısından gerçek durumu yansıtmaz ve yanıltıcı olur.

Sözü geçen TÜİK araştırmasının "çalışma" tanımının da yine Türkiye'deki çocuk işçiliğini tam olarak kapsamadığı Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları ve Göç Araştırmaları birimleri tarafından vurgulanmıştır. Araştırmanın "çalışma" kavramı kapsamı "referans haftası süresince herhangi bir gün en az 1 saat süresince ücret, kar veya ailenin kazancı için aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışanlar ile işi olanlardan; çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan

ancak işleri ile ilişkileri devam eden kişileri kapsar” şeklinde açıklanmaktadır. Bu kapsama “ev işlerinde çalışmak” dahil değildir. Yani “ev işlerinde çalışmak” bu araştırma kapsamında “çalışmak” olarak görülmemektedir. Oysa çocuk işçiliğinin bir biçimi olarak kabul edilen “ev işçiliği” Türkiye’de oldukça yaygındır. Örneğin yine TÜİK’in 2022 Çocuk Araştırması sonuçlarına göre son bir hafta içerisinde en az bir ev işi yaptığı belirtilen 5-17 yaş grubundaki çocukların oranı %52,5’tir. Son bir hafta içerisinde en az bir ev işi yaptığı belirtilen 5-17 yaş grubundaki kız çocukların oranı %55,2 iken aynı yaş grubundaki oğlan çocukların oranı ise %49,9’dur. Son bir hafta içerisinde ev için alışveriş yaptığı belirtilen 5-17 yaş grubundaki çocukların oranının %39,4, bulaşık yıkayan veya ev temizleyenlerin oranının %23,1, yemek pişirenlerin oranının %17,4, evdeki diğer çocuklara bakanların oranının %13,1, çamaşır yıkayanların oranının ise %9,1 olduğu yine aynı araştırma kapsamında belirtilmektedir.

TÜİK Çocuk İşgücü Araştırmasının verilerinin kısıtlılığına ilişkin bir başka konu da 2011 yılında Suriye’deki iç savaş sonrası Türkiye’ye gelen Suriyeli ve diğer ülkelerden göç eden çocukların bu verilere dahil edilmemiş olmasıdır. Oysa bu çocukların kayıt dışı ve pek çok sektörde çok ağır koşullarda çalıştıkları yapılan küçük ölçekli araştırmalardan bilinmektedir.

Bu araştırmaya dahil olmayan bir başka grup da çıraklardır. Çıraklık da yine çocuk işçiliğinin bir biçimidir ve Türkiye’deki sayı oldukça yüksektir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre Kasım 2022’de mesleki eğitim merkezlerinde kayıtlı 1 milyon 33 bin çocuk bulunmaktadır.

Tüm bunlar dikkate alındığında TÜİK tarafından açıklanan Türkiye’de 720 bin olan çocuk işçi sayısı gerçek durumu yansıtmamaktadır. Türkiye’de çalışan çocuk sayısının en az iki milyon olduğu düşünülmektedir.

1. 3. Çocuk İşçiliğine Dair Ulusal Mevzuat

Uluslararası düzenlemelerde olduğu gibi Türkiye hukuk sisteminde de çocuk ve genç çalışanların korunmasına ilişkin özel hükümlere yer verilmiştir. Türkiye’de çalışan çocuklarla ilgili yasal mevzuatın çerçevesi için farklı kanunlarda düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 50’nci maddesiyle yapılan genel düzenleme genel bir tanımlama yapmaktadır. Maddede, “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler, kadınlar ile ruhi ve bedeni yetersiz olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” denilmektedir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Kanunun 59’uncu maddesi zorunlu ilköğretim eğitimi kurumlarına devam etmeyen çocukların herhangi bir işyerinde ücretli veya ücretsiz çalışmasını yasaklamaktadır. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise ders zamanları dışında kanunun uygun gördüğü işlerde çalışabilmektedir.

3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu

Bu kanun çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda, yükseköğretim kurumlarında ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenlemektedir. Kanunun 10. maddesinde çırak olabilmek için en az ortaokul veya imam hatip ortaokulu, Kanunun 11. maddesinde ise aday çırak ve çırağın öğrenci statüsünde olduğu, öğrencilik haklarından yararlandığı ve bu kişilerin iş yerinde çalışan işçi sayısına dâhil edilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Türkiye'nin çocuk alanında ilk ve tek kanunu olan bu kanunun amacı, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Bu kanunda çocuk "daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi" olarak tanımlanır.

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

Bu kanunun 12. maddesiyle, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde 18 yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağı belirlenmiştir.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Kanunun 69. maddesine göre sanayiye ait işlerde 18 yaşını tamamlamamış erkek çocuklarla yaş farkı olmaksızın kadınların gece çalıştırılmaları yasaktır. 173. maddeye göre 12 yaşını tamamlamamış bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat ve maden işlerinde ve amele- çırak olarak bulundurulmaları yasaklanmıştır. 16 yaşını tamamlamamış çocuklar en fazla sekiz saat çalıştırılabilirler. 176. maddeye göre bar, dans salonu, kahve, gazino ve hamamlarda 18 yaşını tamamlamamış çocukların çalıştırılması yasaktır.

4857 Sayılı İş Kanunu

Temel olarak çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesiyle düzenlenmektedir. İş Kanunu çocukların çalışma yaşını 15 olarak belirlemiş, fakat hafif işlerde bu yaşın 14'e kadar indirilebileceğini de ek olarak belirtmiştir.

"On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimlerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimlerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez. Onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile onbeş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, ondört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler, on altı yaşını doldurmuş fakat onsekiz yaşını bitirmemiş genç işçilerin hangi çeşit işlerde çalıştırılabilecekleri ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir."

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

İş Kanunu maddesine atıfla çocuk ve gençlerin çalıştırılma şekilleri, koşulları, usul ve esasları yönetmelikle belirlenmektedir. Yönetmeliğin amacı "çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemektir" olarak belirtilmiştir.

Yönetmelikte aynı zamanda "çocuk işçi" ve "genç işçi" tanımları yapılmaktadır. Buna göre 15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi "genç işçiyi", 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi "çocuk işçiyi" temsil etmektedir.

Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında etkin bir mevzuat tek başına yeterli değildir. Bunun için etkili bir uygulama ve denetleme de gerekmektedir. Türkiye'deki ilgili mevzuatın bir kısmı uluslararası mevzuatla uyumlu olsa da çocukların çok büyük bir kısmının kayıt dışı ve özellikle İş Kanunu'nun uygulanmadığı işyerlerinde çalıştıkları dikkate alındığında denetim eksikliği, yasaların uygulanması açısından büyük bir sorun yaratmaktadır. Ayrıca devletin bazı uygulamaları, 4+4+4 Eğitim Sistemi ile kesintisiz eğitimden kesintiliye geçiş, sanayii bölgelerinde açılan meslek liseleri, çocukların MESEM'lere yönlendirilmeleri çocuk işçiliğini önlemenin aksine önünü açan ve meşrulaştıran uygulamalar niteliğindedir.

1. 4. Sayılarla Çocuk İşçiler

TÜİK'in 2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi verilerine bakıldığında 15-17 yaş arasında 601 çocuk çalışmaktadır. Kurumun 2022 yıl sonu verilerine göre ise, 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı %18,7'dir. Bu da 619 bin çocuğun işgücüne katıldığını göstermektedir. 2021 yılında bu sayı 520 bin, 2020 yılında ise 501 bindir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 2022 yılı faaliyet raporunda da yer alan 619 bin çocuk, işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden denetim yapılan işyerlerinde tespit edilen "genç işçi"lerdir.

Ülkemizde çocuk işçilerin sayısına ilişkin güncel veriler sadece 15-17 yaş grubunda olan ve kanunda "genç çalışan" olarak adlandırılan çocuklar için mevcuttur. 15 yaş altı ve tarımsal alanlarda mevsimlik olarak çalışan çocuklara ilişkin veriler bulunmamaktadır. Öte yandan resmi rakamlar sadece kayıtlı çalıştırılan çocukları göstermektedir. Çocuk işçiliği alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarına göre çocuk işçi sayısı en az 2 milyondur. Özellikle yaz aylarında mevsimlik tarım işçiliği kolunda çalıştırılan 5-14 yaş aralığındaki çocuklarla birlikte bu sayı 5 milyonu bulmaktadır.

İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi'nin 2022 yılı raporunda bu durum şöyle ifade edilmektedir:

"2022 yılında en az 64 çocuk işçi hayatını kaybetti. 14 yaş ve altında çalışırken ölen çocukların sayısı arttı. Yine ölümlerin merkezinde her yıl olduğu gibi tarım yer alırken MESEM projeleriyle gündeme gelen stajyer/çırak ölümlerinde de artış gözüküyor. Çocuk ve genç işçilere dönük bir mücadele başlığının hızla belirlenmesi lazım. Çocuk işçilik 4 ila 8 yaş arasında başlıyor. Bu yaşta mevsimlik tarım işçisi, çoban ya da sokakta mendil satan çocuk ölümlerine rastlıyoruz. Ancak mevsimlik tarım işçisi çocuklarda ve sokakta çalışan çocuklarda 8 yaşından itibaren bir artış var. 10-12 yaşlarda tekstil ve metalde çalışan çocukları görüyoruz. 13-14 yaşlarından itibaren tarım, inşaat, sanayi ve hizmetlerde çalışan sayıları milyonlara ulaşan çocuk işçi var. 18-29 yaş arasında ise (sanayi, inşaat, hizmetler işkolunda) büyük şehirlere yığılmış, geleceksiz ve güvencesiz yeni bir işçi sınıfı karşımızda..."

1. 5. Devletin "Çocuk İşçiliği ile Mücadele" Eylem Planları

Başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi pek çok devlet kurumu çocuk işçiliği ile ilgili çalışmalar yapmakta, çeşitli projeler ve programlarla "çocuk işçiliği ile mücadele" adı altında faaliyetler yürütmektedir. Hatta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çocuk işçiliğiyle mücadele

etmek ve çocuk işçiliğini durdurmak için 2017 -2023 yılları için "Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı" hazırlanmış ve 2018 yılını "Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Yılı" ilan etmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı kapsamında 2017-2023 yıllarını kapsayan bir Eylem Planı açıklamıştır. Eylem planında, yedi politika başlığı altında 18 strateji ve 106 faaliyet yer almıştır.

Eylem Planında;

- Mevsimlik tarım işçileri,
- Sanat kültür reklam faaliyetlerinde çalıştırılan çocuklar,
- Dilendirilen ya da çalışmaları yasak olan eğlence mekanlarında çalıştırılan çocuklar temel olarak alınmıştır.

Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılan çocukların çalışma koşullarına ilişkin bir genelge hazırlanmıştır. Dilendirilen ya da çalışmaları yasak olan eğlence mekanlarında çalıştırılan çocuklar için ihbar hatları açılmış ve asayiş birimlerinin harekete geçirilmesi planlanmıştır.

Eylem planının büyük yoğunluğu ise Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklara yöneliktir. Eylem Planı kapsamında, mevsimlik tarım işçisi çocuklar için şu iki ilke kararı alınmıştır:

- İş Kanunu ile Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelikteki düzenlemelerin kapsamının 50 ve altı işçi çalıştıran işletmeler ile mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocukları kapsayacak şekilde değiştirilmesi hususunda gerekli çalışmaların yapılması.
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte değişiklik yapılarak çocuk işçilerin, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı mevsimlik tarım işlerinde çalışmalarının açık ve net olarak yasaklanması.

İlke kararları için Ocak-Haziran 2023 tarihi hedef olarak belirlense de mevsimlik tarım işçiliğinde çocuklar çalıştırılmaya devam edilmektedir.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele kapsamında, mevsimlik tarım işçileri için ise şu çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır:

- Teknik anlamda; denetim mekanizmalarının hayata geçirilmesi, teftiş programlarının yapılması,
- Eğitim kapsamında; okula devam etmeyen çocukların takip altına alınması,
- Farkındalık anlamında; panel ve sempozyumların gerçekleştirilmesi, basın yayın araçlarının kullanılması.

Kamu kurum ve kuruluşlar kapsamında da şu çalışmalar gerçekleştirilmiştir:

- Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerine/Hizmet Merkezlerine ve İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarına mevsimlik tarımda çocuk işçiliği ile ilgili denetleme önceliklerinin iletilmesi,
- Kolluk kuvvetlerinin mevsimlik tarımda çocuk işçiliğini denetlemesine yönelik düzenleme yapılması,
- Çocuk çalıştırılmamasına yönelik mevzuat düzenlemelerine uymayan işverenlerin ÇSGB Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı ve SGK Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı tarafından teftiş programına alınması.

Eylem Planı kapsamında ayrıca, "Mevsimlik Tarım İşçileri" konulu Başbakanlık Genelgesi kapsamında da mevsimlik tarım işçilerine ilişkin sayısal veri elde edilebilmesi ve çocuk işçiliği ile mücadele amacıyla "Mevsimlik Tarım İşçileri Bilgi Sistemi (e-METİP)" kurulmuştur.

Yedi yıllık eylem planının sonuna gelinmiş olunmasına rağmen çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin etkili bir sonuç alınmadığı görülmektedir. Bunun en büyük kanıtı çocukların çalışırken yaşamlarını kaybetmeye devam ediyor oluşudur. FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nin Çocuğun Yaşam Hakkı 2022 Raporuna göre, 2022 yılında en az 81 çocuk iş cinayetlerinde yaşamını kaybetmiştir.

Ayrıca Bakanlığın mücadele eylem planına göre çocuk işçiliğindeki yaygınlığın en önemli nedeni yoksulluk olarak belirtilmektedir. Ancak bu 7 yıl boyunca "yoksullukla mücadele" noktasında ilerleme olmadığı gibi gerileme yaşanmıştır. TÜİK'in yoksulluk ve yaşam koşulları istatistiklerine göre geçen 7 yılda göreceli yoksulluk yüzde 13.5'ten yüzde 14.4'e çıkmıştır.

Yine Bakanlığa göre çocuk işçiliğinin bir başka önemli nedeni "aile bireylerinin işsizliği"dir. 2017'de yüzde 10.9 olan resmi işsizlik TÜİK verilerine göre gerilese de sendikaların "gerçek işsizlik" dediği geniş tanımlı işsizliğin arttığı bilinmektedir.

Bakanlık tarafından gösterilen bir başka neden ise "çocuk işgücüne yönelik işveren talebi"dir". Hükümet yedi yıl boyunca buna ilişkin önlem almak yerine çocukları MESEM'lere yönlendirerek ve organize sanayi bölgelerinde meslek liseleri açmaya devam ederek işveren talebiyle uyumlu bir şekilde tutum almıştır.

BÖLÜM 2

ARKA PLAN:

ÇOCUK İŞÇİLERİN ÖRGÜTLENMESİ

2.1. Türkiye'de Çocukların Örgütlenme Özgürlüğü

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 20. maddesi ve Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları sözleşmeleri (Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 8, Medeni Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 22, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 15, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 11, Avrupa Sosyal Şartı Madde 5, ILO 87 Nolu Sözleşme vb.) örgütlenme özgürlüğünü garanti altına almaktadır.

Yanı sıra farklı sözleşmelerle ayrıca mülteciler (Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol ve Sözleşme), kadınlar (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi), çocuklar (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme), göçmen işçiler ve ailelerinin üyeleri (Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme), ulusal azınlıklara mensup kişiler (Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme) ve engelliler (Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin Sözleşme) gibi belirli kişilerin veya grupların örgütlenme özgürlüğü özellikle tanınmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (BM ÇHS) 15. maddesi çocukların örgütlenme, dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerini tanımaktadır. Bu hak, çocukların hayatındaki birçok deneyim ile doğrudan ilintilidir. Çocukların birbirleriyle ya da yetişkinlerle sosyalleşmeleri, siyasete, yerel ve ulusal yönetime katılımları ve bu tür süreçler için kulüpler, dernekler, ağlar, koalisyonlar gibi örgütlenmeler kurmaları ve bunlara katılmaları 15. maddenin koruması altındadır.

Ulusal Mevzuata bakıldığında ise çocukların örgütlenme özgürlüğünün Türk Medeni Kanunu, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında yer bulduğu görülmektedir.

Anayasa

Anayasası'nın 33. maddesinde dernek kurma hakkı tanımlanırken madde 34'te toplanma ve yürüyüş hakkı tanımlanmıştır. Anayasada çocuklar için bu hak ve özgürlükler bakımından ayrı bir kısıtlama ya da düzenleme yer almamaktadır.

Madde 33- "Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. "Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir 13 merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar. Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır."

Madde 34- "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. "Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir."

2004 yılında kabul edilen Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinde de dernek kurma hakkı tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre "*Fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden*

izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamalar saklıdır.”

Yanı sıra kanunda çocukların dernek kurma hakkı ayrıca tanımlanmıştır:

“On beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler; toplumsal, ruhsal, ahlaki, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilirler. On iki yaşını bitiren küçükler yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar. Çocuk derneklerine on sekiz yaşından büyükler kurucu veya üye olamazlar.”

Bu maddeye göre 18 yaşın altında bulunan çocukların dernek kurması hem bazı konularla ilgili olmak koşuluyla hem de yasal vasilerinin yazılı izni ile gerçekleştirilebilmektedir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa bakıldığında ise bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenlenmesi kurulunun oluşturulması gerekir ancak bu kurul için 18 yaşını doldurmuş olma şartı aranır. Bu da açık hava toplantı ve gösterileri düzenleme hakkının sadece 18 yaşından büyük kişilere tanındığını göstermektedir.¹

Türk Medeni Kanunu'nda ise dernek kurma hakkına herkesin, önceden izin almaksızın sahip olduğu belirtilirken, dernek kurucularının fiil ehliyetine sahip olması gerekliliğine de yer verilmektedir.

Sınırlama

Terörle Mücadele Kanunu'nda, kanun doğrudan çocukları kapsamasa da kanun çerçevesinde suç olarak belirtilen fillerin dernek çatısı altında (derneğe ait bina, lokal vb.) yapıldığı takdirde cezasının iki katının hükmoldüğü belirtilmiştir.

2.2. Çocuk İşçilerin Örgütlenme Özgürlüğü

Uluslararası alanda sendikal örgütlenme hususundaki temel sözleşmeler 87 ve 98 sayılı ILO sözleşmeleridir. Her iki sözleşme açısından da 15 yaş ve daha üstündeki işçilerin örgütlenme haklarına herhangi bir kısıtlama getirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. maddesindeki örgütlenme özgürlüğü de bu alanda başka bir kriteri oluşturmaktadır. Sözleşmenin 11. maddesine göre 15 yaş ve üstündeki çalışanların örgütlenme hakkının korunması üye ülkelerce temel hak olarak tanımlanması gereken bir kriterdir.

Türkiye'de 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na göre, 15 yaşını dolduran ve bu kanun hükümlerine göre işçi sayılan herkes sendikaya üye olabilmektedir. Ancak sendika kurucusu olabilmek fiil ehliyeti sahibi olmayı gerektiği için 18 yaşın altındaki kişiler kural olarak sendika kurucusu olamamaktadır.

Kanunda her ne kadar “Sendikaya üye olmak serbesttir. Hiç kimse sendikaya üye olmaya veya olmamaya zorlanamaz” hükmü bulunsa da Türkiye'de sendikalaşma oranı bir hayli düşüktür. Özellikle ucuz iş gücü olarak bakılan, yasal hak iddia etmenin ötesinde pazarlık gücü olmayan 15 yaşını doldurmuş çocuklar için sendikal örgütlenme neredeyse yoktur.

¹ Bu konuda örnek kararlar için bkz. ILO (2018) Örgütlenme Özgürlüğü, Cenevre, 74., https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-lic/-europe/-ro-geneva/-ilo-ankara/documents/publication/wcms_666543.pdf.

6356 sayılı Kanun'da sendika üyesi olabilmek için "işçi sayılan" kişilerden olmak koşulu yer aldığından işyerlerinde "işçi benzeri kişi" statüsünde bulunan çıraklar, stajyerler ve kursiyerler sendika üyesi olamamaktadır. Bu durum bu statülerde ağırlıklı olarak çocuklar çalıştığı için, çocukların kolektif haklarından (sendika ve toplu sözleşme) yararlanmalarını da engellemektedir. Esasında çırak ve stajyerlerin sendika üyesi olmalarına ilişkin yasak, ILO'nun 87 Nolu Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkı Sözleşmesi'nin açık ihlalidir. ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi birçok kararında "Mesleki eğitim sözleşmesi ile istihdam edilen çalışanlar, örgütlenme hakkına sahip olmalıdır" vurgusu yapmaktadır. Dahası "İşçilerin işverene bağlı bulunduğu çıraklık veya diğer statülerin, çalışan örgütlerine katılma ve faaliyetlerinde yer alma hakları üzerinde hiçbir etkisi olmamalıdır." tespitinde bulunmaktadır. Ancak Türkiye'de 6356 sayılı Kanun'un sendika üyeliği yasağı, MEB'in hazırladığı mesleki eğitim/staj sözleşmesi aracılığıyla çok daha geniş kapsamlı uygulanmaktadır. Çünkü sözleşmede öğrencilerin yükümlülükleri arasında "sendikal etkinliklere katılmamak" da yer sayılmaktadır. MEB, böylece bir anlamda sendika üyeliği yasağını sendikal faaliyete kadar genişletmektedir. Bu kapsamda üyelik bir yana sendikal bir etkinliğe katılmak bile suç haline gelmektedir. Ayrıca öğrenci disiplin yönetmeliğinde de sendika ve dernek faaliyetlerine katılmanın açıkça yasaklandığını görülmektedir.

Ayrıca sendikalar da bu alanda herhangi bir politika oluşturmuş değildir. Özellikle 15 yaşın altında çocukların çalıştırılmasını bir anlamda atipik ve istisnai olarak yapılan ve yapılmaması gereken bir çalışma olarak değerlendiren sendikalar çalışmanın bir uzantısı olarak örgütlenme hakkını incelemek yerine çalıştırmanın önlenmesine yönelmişlerdir. Bu yüzden politika ve uygulamaları ağırlıklı olarak genç işçilerin örgütlenmesine yönelik olan sendikalar çocuklar söz konusu olduğunda daha çok çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik bir yaklaşım sergilemektedirler.

Diğer yandan, 3308 sayılı Çıraklık Kanunu kapsamındaki çalışmalar ise bu kişilerin "işçi" olarak tanımlanmaması ve bunun bir eğitim faaliyet olarak değerlendirilmesi nedeniyle örgütlenme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu çerçevede bilgi edinme hakkı temelinde TÜİK'ten elde edinilen bilgiye göre 2021 yılı Ocak ayı 15-19 yaş grubu işçi sayıları ve sendika üyeliklerine bakıldığında; 173.521 kişiden yalnızca 2.285 kişi sendikalıdır. Aynı verilere göre, inşaat iş kolunda çalışan 15-19 yaş grubu sayısı 21.454 iken sendikalı sayısı 16'dır. Yeniden belirtilmelidir ki bu sayılar yalnızca kayıtlı çalışan çocukları yani kanuna göre "genç çalışan"ları göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında da çocuk ve genç işçilerin örgütlenme hakkının korunması ve genişletilmesi Türkiye'de önemli bir örgütlenme hakkı kavramı olarak görülmediği gibi uygulamada bu grupların örgütlenmesine ilişkin gerek devlet gerekse sendikaların etkin politikalar oluşturduğu da söylenemez.

BÖLÜM 3

SAHA ARAŞTIRMASI: ÇOCUK
İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİ, ÇOCUK
İŞÇİLERİN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE
ÇOCUK İŞÇİLERİN SESLERİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırma çok boyutlu bir hak ihlali olan çocuk işçiliğinin ortadan kalkmasına farklı bir yaklaşımla katkı vermek amacıyla, çalışmak zorunda bırakılan çeşitli sektörlerdeki çocukların;

- Örgütlülük durumlarına ilişkin bilgi sağlamayı,
- Çocuk işçilerin ve genel olarak işçi örgütlenmelerinin durumuna dair görüşlerini öğrenmeyi ve bu konudaki seslerinin duyulmasına yardımcı olmayı,
- Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin görüş ve önerilerini almayı ve bu konudaki seslerinin duyulmasına yardımcı olmayı,
- İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin görüşleri, farkındalık durumları hakkında bilgi sahibi olmayı ve bu konudaki seslerinin duyulmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Bu hedefe ulaşmak için Mayıs-Kasım 2022 tarihleri arasında 22 çocukla yüz yüze görüşmeler ve 6 çocukla odak grup çalışması yapılmış ve bu görüşmelerden elde edilen bilgiler rapora aktarılmıştır.

3.1.1. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında çalışan, çalışmak zorunda bırakılan çocukların çocuk işçiliğinin önlenmesi, çocuk işçilerin örgütlenmesi üzerine görüşlerini, önerilerini görünür hale getirmeye katkıda bulunmak amaçlandığından niteliksel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Nitel araştırmalar, görüşmelere katılan kişilere deneyimlerini kendi bakış açılarından/ pencerelerinden aktarma imkânı verirken, araştırmacılara da görüşmecilerin deneyimlerini öğrenme ve anlamlandırma için imkan sağlamaktadır. Daha önce bu alanda yürütülen ve özellikle çocukların deneyimlerine odaklanan bir çalışma olmamasından dolayı araştırmada keşfedici bir yaklaşım benimsenmiştir.

3.1.2. Örneklem

Nitel araştırmalarda, örnekleme yöntemi kullanılarak görüşleri alınacak kişilere ulaşmak hedeflenir. Bu bağlamda araştırma kapsamında seçilen iller ve sektörlerle bağlı kalınmış ancak, görüşme yapılan çocuklara kartopu yöntemi ile yetişkin işçiler, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve sendikalar aracılığı ile ulaşılmıştır.

● İllerin seçimi

Saha çalışmasının yürütüleceği illerin seçiminde TÜİK'in çalışan çocuklara ilişkin istatistiklerinden yararlanılmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey-2'de² (IBBS2) Türkiye 26 birime ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmadan hareketle Türkiye'de 15-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısının en fazla olduğu 5 birim belirlenmiş ve bu birimlerden birer il (İstanbul, Diyarbakır, Adana, İzmir ve Ankara) saha çalışmasına dahil edilmiştir. Belirlenen 5 birimdeki çalışan çocuk sayısı, Türkiye'de çalışan çocukların %44'ünü oluşturmaktadır (15-17 yaş grubu için).

Tablo 1'de görüldüğü gibi seçilen birimler arasında Ankara ve İstanbul dışındaki tüm birimlerde çocukların istihdam oranı Türkiye ortalamasının (%18) belirgin şekilde üzerindedir. Saha çalışmasına dahil edilen Urfa-Diyarbakır, Adana-Mersin ve İzmir birimleri aynı zamanda belirlenen yaş grubunda çocuk istihdamının en yüksek olduğu birimler arasındadır.

2 <https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24>

Saha çalışmasının yürütüleceği illerin araştırma amacına uygun olması açısından işçi eylemliliklerinin yaşandığı iller olmasına önem verilmiştir. İşçi eylemlerinin sıklığı açısından Emek Çalışmaları Topluluğu'nun işyeri temelli eylemler verileri bir gösterge olarak alınmıştır. Bu veriler 2019-2020 yılları için incelendiğinde, eylemlerin ağırlıklı olarak Marmara Bölgesi'nde gerçekleştiği; İstanbul, Kocaeli, Ankara ve İzmir'in işyeri temelli eylemlerin en sık yaşandığı iller arasında öne çıktığı görülmektedir. Öne çıkan şehirlerden Kocaeli'de 15-17 yaş grubu için çalışan çocukların oranının Türkiye ortalamasının bir miktar altında kaldığı görülmektedir. Ancak bu kentte, işçi örgütlülüğünün ve eylemliliğinin yaygın olması nedeniyle saha çalışmasına dahil edilmesi uygun görülmüştür. Böylece Adana ve Diyarbakır'la birlikte işyeri temelli eylemlerin sıkça yaşandığı illerin önemli bir bölümü saha çalışması kapsamına alınmıştır.

Son olarak bu illere Çanakkale eklenmiştir. Çanakkale yukarıda kullandığımız kıstaslarda öne çıkan bir il değildir. Bununla birlikte şehirdeki bazı meslek liselerinin en fazla ciro yapan okullar arasında öne çıktığı görülmüştür.³ Erişim kolaylığı ile değerlendirilerek Çanakkale de saha çalışmasına dahil edilmiştir.

Böylece saha çalışmasının yürütüleceği iller İstanbul, Diyarbakır, İzmir, Adana, Ankara, Kocaeli ve Çanakkale olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. IBBS2'ye göre en fazla çalışan çocuk bulunan birimler (ilk 10)

	IBBS_2	Çalışan Çocuk Sayısı (15-17 Yaş)	15-17 Yaş Nüfusu	Çalışan Çocukların İldeki Çocuk Sayısına Oranı %
1	İstanbul	113.977	638.983	18
2	Urfa-Diyarbakır	67.740	266.367	25
3	Adana-Mersin	53.057	227.352	23
4	İzmir	39.118	170.592	23
5	Ankara	35.612	233.872	15
6	Hatay-Maraş-Osmaniye	34.275	181.022	19
7	Konya-Karaman	34.171	123.200	28
8	Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu	27.333	169.325	16
9	Antep-Adıyaman-Kilis	25.234	162.345	16
10	Samsun-Tokat- Çorum-Amasya	25.009	133.108	19
	TÜRKİYE	709.694	3.944.144	18

3 En Yüksek Döner Sermaye Geliri Gerçekleştiren 50 Okul: https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/24163023_ds_tablo2.pdf

● Sektör ve işkollarının seçimi

Araştırma sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edilen çocukları kapsamaktadır. Türkiye'de çocuk istihdamının bu sektörlerde hangi branşlarda yoğunlaştığına ilişkin resmi veriler sınırlıdır. Devletin çocuk işçiliği ile mücadele ulusal planlarında bile bu bilgiye yer verilmediği görülmektedir. Bu nedenle saha çalışması için mevcut araştırmaların bulgularından hareketle, çocuk emeğinin yoğun olarak kullanıldığı bilinen işkollarının seçilmesine özen gösterilmiştir. Ancak alanda sanayi ve hizmet sektörü kapsamındaki işler olmak koşuluyla işkolları itibariyle esnek davranılmıştır. Bu kapsamda araştırma aşağıda sıralanan işkollarında/branşlarda yürütülmüştür:

- 1. Dokuma/Hazır Giyim ve Deri** (tekstil ve deri imalatındaki her türlü iş)
- 2. Metal** (torna, tesviyecilik, metal doğramacılığı, kaynakçılık, dökümcülük vb. iş)
- 3. Konaklama ve Eğlence İşkolu** (otel, konaklama restoran, eğlence dinlenme yerleri vb.)
- 4. Otomotiv** (otomobil ve iş makinaları bakım onarım, kaporta vb.)
- 5. Ayakkabıcılık** (özellikle saya imalathaneleri)
- 6. Taşımacılık** (her türlü kurye vb. faaliyetler)
- 7. Kuaförlük, güzellik merkezleri, çocuk ve yaşlı bakım ve ev işleri.**

● Cinsiyet Kotası ve Göçmen Çocuk İşçiler

TÜİK verilerine göre⁴ Türkiye'de çalışan çocukların %70,6'sını oğlan çocukları, %29,4'ünü kız çocukları oluşturmaktadır. Türkiye işgücü piyasasında gözlemlenen cinsiyete dayalı yatay ayrışma çocuk istihdamında da güçlü bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu nedenle kız ve oğlan çocuklar farklı meslek ve işlerde yoğunlaşmaktadır. Ancak işkolları temelinde çalışan çocukların cinsiyet dağılımına ilişkin veri bulunmadığı için araştırma genelinde yukarıdaki oranın geçerli olduğu varsayımından hareketle araştırmaya katılacak çocukların en az 1/3'ünün kız çocuklardan oluşması sağlanmıştır.

Kız çocuklarının işçilik deneyimlerinin literatürde yeterince yer bulamadığı göz önünde bulundurularak, bu oranın artırılması yönünde çaba harcansa da saha çalışmasında oranı artıracak sayıda görüşmeciyeye erişim sağlanamamıştır.

Araştırma doğrudan göçmen çocuk işçileri odak noktasına almamıştır. Ancak alanda doğal olarak göçmen işçilerle karşılaşacağı varsayılmıştır. Özellikle saya ve hizmet işlerinde bu karşılaşmalar yaşanmıştır. Toplamda 7 göçmen çocuk araştırma kapsamına dahil olmuştur.

Sonuçta en küçüğü 10 en büyüğü 18 yaşında olmak üzere 22 çocuğa ulaşılmıştır. Bu çocuklardan 7'si kız, 15'i oğlan çocuğudur. Görüşmeye katılan çocuklardan 7'si ise mültecidir. İş kollarına/ sektörlerle göre dağılımına bakıldığında ise; 1 tekstil, 3 hizmet, 3 ayakkabı imalatı, 2 sanayii, 2 pazar, 4 taşımacılık, 2 kuaför, 1 deri imalatı, 3 terzi sektörleri ile 1 ev içi işçisi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilerin buldukları iller ise Adana, Diyarbakır, İstanbul, Kocaeli (Gebze), İzmir ve Çanakkale'dir.

4 TÜİK'in 2016 yılı Hanehalkı İşgücü Araştırması verileri temel alınmıştır. Hanehalkı işgücü anketleri, 15-17 yaş grubundaki çocukların ekonomik faaliyetleri hakkında bilgiler sağlamaktadır. Her ne kadar bu veriler 15 yaş altında çalışan çocuklara ilişkin bilgi sağlamasa da TÜİK Çocuk İşgücü Anketleri Türkiye'de çalışan çocukların kabaca yüzde 80'inin 15-17 yaş grubunda olduğunu göstermektedir. Bu yaş grubuna ilişkin coğrafi dağılım, çalışan çocukların bölgesel konumlarına ilişkin ana eğilimle örtüşmektedir.

● Katılımcı Profilleri

İl	Yaş	Cinsiyet	Çalıştığı Sektör	Öğrenim	Örgütlülük	Mültecilik
İstanbul	14	K	Tekstil	Lise	Yok	Yok
İstanbul	18	E	Hizmet	Lise	Yok	Yok
Adana	17	E	Ayakkabı (Saya Atölyesi)	8. sınıf (terk)	Yok	Yok
Adana	18	E	Ayakkabı (Saya Atölyesi)	Lise son (terk)	Yok	Mülteci
Adana	13	E	Ayakkabı (Saya Atölyesi)	Lise 1	Yok	Yok
Diyarbakır	18	E	Sanayi	Lise mezun	Yok	Yok
Diyarbakır	16	E	Sanayi	Ortaokul M.	Yok	Yok
Diyarbakır	17	E	Hizmet	Lise Son	Yok	Yok
Diyarbakır	12	E	Pazar	8. Sınıf	Yok	Yok
İstanbul	18	E	Kurye	Lise 1 (Terk)	Yok	Yok
İstanbul	17	E	Kurye	Lise 1 (Terk)	Yok	Yok
İstanbul	17	E	Kurye	Lise Mezun	Yok	Yok
İstanbul	17	E	Kurye	Lise 2 (Açık Lise)	Yok	Yok
Gebze	17	E	Hizmet	12. Sınıf	Yok	Yok
İstanbul	12	E	Kuaför	7. Sınıf	Yok	Yok
İzmir	10	K	Ev İşçisi	Okula gitmiyor	Yok	Mülteci
İzmir	12	E	Terzi	Okula gitmiyor	Yok	Mülteci
İzmir	13	K	Kuaför	Okula gitmiyor	Yok	Mülteci
İzmir	15	K	Terzi	Okula gitmiyor	Yok	Mülteci
İzmir	16	K	Deri Atölyesi	Okula gitmiyor	Yok	Mülteci
İzmir	14	K	Terzi	8. sınıf	Yok	Mülteci
Çanakkale	17	K	Pazar	Okula gitmiyor	Yok	Yok

3.2. Yöntem

3.2.1. Veri Oluşturma ve Toplama Süreci

Araştırma kapsamında çocuk ve gençlerin deneyim ve görüşlerinin toplanması konusunda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği belirlenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmanın odaklandığı soruların yanı sıra görüşme sürecinde katılımcıya alan açmakta, paylaşımın artmasına olanak vermekte ve araştırmacının çalışma kapsamında öngöremediği konuların gündeme gelmesi açısından kolaylaştırıcı olmaktadır. Bu doğrultuda görüşmelerde kullanılan veri toplama aracı ile ilgili hazırlıklar araştırma odağında oluşturulan soru havuzu ile başlamıştır.

Soru havuzundan araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen sorular ile yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunda demografik bilgilerin yanı sıra 11 tema üzerinde durulmuştur. Bu temalar şöyledir:

- 18 Yaş Altı Bireylerin alışmasına İlişkin Algı
- Çalışma Hayatında Tanık ya da Dahil Olunan rgtlenme Pratikleri
- Kendi rgtlenme Deneyimi
- 18 yaş altı Bireylerin rgtlenmesine İlişkin Görüş
- İşçi rgtlenmeleri Hakkında Görüş, Algı
- 18 Yaş Altı alışanların örgütlenmeleri
- 18 Yaş Altı alışanların örgütlenmelerine İlişkin Görüş ve Deneyim
- Sendika Algısı Görüş
- İşçi Hareketi Eylemleri
- Nasıl Bir rgt? Nasıl Bir Sendika?

Görüşme formu tamamlandıktan sonra araştırma ekibi tarafından gözden geçirilmiş ve araştırmaya dair açıklamaları içeren bilgilendirme ve onam formu hazırlanmıştır (**EK 3: Aydınlatılmış Onam Formu**).

Görüşmelere başlamadan önce, araştırmanın etik erevesi de oluşturulmuştur. Bu etik ereve FİSA ocuk Hakları Merkezi'nin ocuk koruma belgesi ile uyumlu olacak şekilde hazırlanmıştır (**EK 2: Araştırma Etik Belgesi**).

Görüşme sırasında katılımcılara yapılan ön bilgilendirme ve görüşme başlangıcında paylaşılan aydınlatılmış onam formu doğrultusunda görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler ortalama 1 saat sürmüştür.

Görüşmeler sırasında zaman zaman iş yeri sahipleri çocuklarla görüşme yapılmasını istememiş ve engellemiştir. Bir işveren kendi çocuğunun da çalıştığını ve onunla, ebeveynleri yanındayken görüşme yapılabileceğini belirtmiştir. Ancak bu görüşme yapılmamıştır. Ayrıca bir ocuk da görüşme yapmayı tercih etmemiş, grşsem ne değişir ki şeklinde paylaşımda bulunmuştur.

Görüşme sonlandıktan sonra, çocuklarla yapılan sohbet sırasında diğer ülkelerdeki ocuk işçi örgütlenmelerinden söz edildiğinde çocukların çok heyecanla sorular sordukları gözlemlenmiştir. Çocukların bu yaklaşımı, ileriki dönemlerde yapılması planlanan ocuk işçi örgütlenmelerine ilişkin model geliştirilmesi aşamasının kurgulanmasına da ilham kaynağı olmuştur.

3.2.2. Nitel zmleme ve Raporlama

Nitel zmleme veri toplama ile başlayan bir süreç olarak tariflenmektedir (Kümbetoğlu, 2008:152). Bu araştırmada da çözümleme süreci hem veri toplama sürecinde ve sonrasında paylaşım ve gözlemlere dair tutulan notlar hem de ses kayıtları çözümlemelerinin dijital yazı işlemcisine aktarılmasıyla başlamıştır.

Nitel çözümlemede çoğu kez genelleme yapma araçları olarak genel fikirler, temalar ve kavramlar kullanılır (Neuman, 2012: 662). Kavramlaştırma ve kodlama ile tema, kategori ve alt kategoriler gruplanır. Tek başlarına veya birbirleriyle ilişkileri bağlamında veya araştırmanın odağı doğrultusunda belirlenen değişkenlere göre anlamlandırılmaya ve yorumlanmaya çalışılır.

Nitel araştırmalarda toplanan veriler yoğun olabileği gibi araştırmanın kapsamına göre de verilerin kategorizasyonu zor olabilmekte ve bu durum da analiz sırasında veri kaybına neden

olabilmektedir. Buna azami dikkat edilerek dijital yazı işlemcisi aracılığıyla ortak ve ayrışan temalar belirlenerek analiz süreci tamamlanarak raporlama yapılmıştır. Raporlama sürecinde ilgili bölümler şu şekilde başlıklandırılmıştır.

1. İş Deneyimi
2. Çalışma Ortamı
3. Çocuk İşçi Algısı
4. Çalışma Hayatında Tanık Ya Da Dahil Olunan Örgütlenme Pratikleri
5. 18 Yaş Altı Bireylerin Örgütlenmesine İlişkin Görüş
6. İşçi Örgütlenmeleri Hakkında Görüş ve Algı
7. 18 Yaş Altı Çalışanların Örgütlenmelerine İlişkin Algı
8. 18 Yaş Altı Çalışanların Örgütlenmelerine İlişkin Görüş ve Deneyim
9. Sendika Algısı
10. İşçi Hareketi Eylemleri Algısı, Deneyimi
11. Nasıl Bir Örgüt? Nasıl Bir Sendika?

3.3. Araştırma Etiği

3.3.1. Katılımcılara Dair Etik Konular

Gönüllülük: Görüşmelerde gönüllülük esas alınmıştır. Katılımcılar ilk iletişimde görüşmeci tarafından yapılan sözlü bilgilendirmeyi kabul ederek ve ardından yüz yüze gelindiğinde yazılı olarak takdim edilen aydınlatılmış onam formunu imzalayarak kendi istekleriyle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın gönüllü katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Araştırmacı, katılımcıların görüşme sonrasında araştırma hakkında oluşabilecek soruları veya ekleme yapmak istedikleri konular olması durumunda iletişimde kalabilmek için iletişim bilgilerini tekrar hatırlatmıştır.

Aydınlatılmış onam: Katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi, görüşmenin yaklaşık ne kadar süreceği, ses kaydı alınmasının ön görüldüğü ve bilgilerin nerede nasıl kullanılacağına dair bilgiler sözlü olarak anlatılmıştır. Görüşmeler aydınlatılmış onam formu katılımcılar tarafından imzalandıktan sonra başlamıştır.

Gizlilik: Görüşme sırasında katılımcı paylaşımlarının üçüncü kişiler tarafından duyulmaması için görüşme mekânında katılımcı ve araştırmacı dışında kimsenin olmamasına dikkat edilmiştir.

3.3.2. Araştırma Ekibine Dair Etik Konular

Hazırlık çalışmaları: Araştırma ekibi sürecin başında birbirlerine açık iletişimde olma taahhüdünde bulunmuşlardır. Hazırlık, veri toplama, analiz ve raporlama aşamalarında yakın iletişim içinde olunmuş, aktarım ve paylaşım toplantıları yapılmıştır.

Önyargılardan kaçınmak: Araştırma ekibi, araştırma öznelerine karşı herhangi bir nedenden dolayı (Yaşı, cinsiyeti, deneyimleri veya yaşantılarına dair paylaşımları vb.) ön yargılı olmama konusuna özel önem vermiştir.

Yetkinlik: Araştırma ekibi çocuklarla görüşmeler konusunda uzun yıllardır alanda çalışan ve birlikte çalışma deneyimi olan kişilerden oluşmaktadır.

3.3.3. Raporlama Sürecine Dair Etik Konular

Araştırma sonuçlarının güvenilirliğinin sağlanması: Araştırma kapsamında nesnel yaklaşımın gereklilikleri göz önünde tutulmuştur. Toplanan verilerin doğru bir biçimde sunulması, manipüle etmeden ve hata yapmaktan kaçınarak raporlanması konularına azami özen gösterilmeye çalışılmıştır.

Damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınma: Araştırmanın raporlama aşamasında kullanılan kavramlara ve dile, insan hakları perspektifinin dikkat çektiği gibi özel olarak dikkat edilmiştir.

3.4. Saha Bulguları- Çocukların Sesleri

Raporun bu bölümünde çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler, raporun amacı doğrultusunda analiz edilerek paylaşılmıştır.

3.4.1. İş Deneyimi

İş Bulma

"Kendi İşinin Patronu Ol Fikri Bana Güzel Geldi"

Saha çalışmasına katılan çocuklara şu anda çalıştıkları işleri nasıl buldukları sorulmuştur. Görüşmeciler çocuklar şu an çalıştıkları işlerini aile bireyleri, arkadaşlar ya da ebeveynlerinin tanıdıkları aracılığı ile bulduklarını dile getirmişlerdir.

"Bizim komşumuz vardı, o işyerini açtı, annem söyledi ben de gittim". **(Tekstil; 14, K)**

"Babam sayesinde buldum, işten memnunum". **(Sanayi;18, E)**

"Burayı bir arkadaş buldu". **(Sanayi; 16, E)**

"Tanıyordum, babamın arkadaşydı" **(Pazar; 12, E)**

"Sınıftan arkadaşım söyledi burayı, seni aldırırım dedi. İşletmeler müdürlüğü ile görüştüm". **(Kafe- II; 17, E)**

Görüşmecilerden bazıları ise şu anda çalıştıkları işe kendilerinin başvurduğunu dile getirmiştir. Kurye olarak çalışan bir görüşmeci,

"Çevrede görüyordum. Akrabalarım da bu işi yapıyordu **(Trendyol esnaf kuryesi)**. "Kendi işinin patronu ol fikri bana güzel geldi, başladım" **(Kurye; 17, E)** diyerek çevresinde bu iş kolunda çalışan kişilere özendiğini ve özellikle "kendi işinin patronu olma" fikrini beğenerek bu işe başladığını belirtmiştir.

Kaçıncı İş?

"Beşinci ya da Altıncı Dükân..."

Görüşmecilere şu anda çalıştıkları işin kaçınıcı işleri olduğu sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğunun en az iki kere iş değiştirdiği, bazılarının dörtten fazla iş değişikliği yaptığı görülmüştür. Çocuk işçilerin istihdamdaki kısa deneyimleriyle birlikte değerlendirildiğinde görüşmeci çocukların iş değiştirme sıklıklarının yüksek olduğu görülmektedir.

"Beşinci ya da altıncı dükkân çalıştığım. Bunun haricinde ek iş yapıyorum" **(Kurye; 18, E)**

"Bu dördüncü işyerim". **(Kurye- II; 17, E)**

"Burası ikinci iş yerim". **(Sanayi; 16, E)**

"Bu iş beşinci veya altıncı oldu". **(Kurye; 17, E)**

Bu İş Olmasa...

"Başka Alternatifim Yok"

Görüşmecilere bu iş yerinde çalışmasalardı hangi işte çalışabilecekleri ve hangi işte çalışmak istedikleri sorulmuştur. Bazı görüşmeciler başka alternatifleri olmadığını belirtirken görüşmecilerin çoğu çalışmak istedikleri alanları kolaylıkla dile getirmişlerdir:

"Bu iş olmasa, diğer amcaoğullarımla tekstilde çalışmak isterdim". **(Saya; 17, E)**

"Tamir veya itfaiyecilik isterdim. Bir de futbolculuk". **(Pazar; 12, E)**

"Terzi olmak isterdim çünkü bizim işten daha kolay". **(Saya; 18, E)**

"Bu iş olmasaydı evin yakınlarında berber vardı. Berber çünkü benim okuldaki yakın arkadaşım çalışıyordu". **(Saya; 13, E)**

"Bu iş olmasaydı kuaförde çıraklık yapmak isterdim". **(Tekstil; 14, K)**

"Bu iş olmasa DJ olmak isterdim". **(Kurye; 17, E)**

Görüşmeye katılan bazı çocuklar ise eğitim haklarının kesintiye uğradığını vurgulayarak okula devam edebildikleri koşulda yapmak istedikleri işi paylaşmışlardır.

"Okusaydım doktor olmak isterdim". **(Saya; 18, E)**

"Hep hayal veterinerlikti ama okuyamadık". **(Kurye; 18, E)**

On yedi yaşında, kafede çalışan bir görüşmeci hiç çalışmamasının çok daha iyi olduğunu belirtirken bir görüşmeci ise şu anki işinden memnun olmadığını, daha önce yaptığı kuaförlüğe geri dönmek istediğini belirtmiştir:

"Kuaförlüğe dönmek istiyorum". **(Kurye- II; 17, E)**

Bir başka görüşmeci ise diğer işlerle karşılaştığında bu işte "emeğinin hakkını aldığını" belirterek başka bir işte çalışmak istemediğini eklemiştir.

"Bu iş en iyisi bu. Emegimin hakkını çoğu yere göre daha fazla veren bir yer. Belediyeye bağlı". **(Kafe- II; 17, E)**

3.4.2. Çalışma Ortamı

Çalışan İşçi Sayısı

"Kışın işler kötüydü, bir haftalığına çıkardılar sonra geri aldılar"

Görüşmeye katılan çocuklara iş yerlerinde kaç işçinin çalıştığı sorulmuştur. Verilen yanıtlar göstermiştir ki çocukların çoğu 2-8 kişilik küçük işyerlerinde çalışmaktadır. Tekstil alanında çalışan görüşmeci ise daha fazla 20'ye yakın işçinin olduğu bir iş yerinde çalıştığını belirtmiştir.

"20'ye yakın, tam hatırlamıyorum". **(Tekstil; 14, K)**

Görüşmecilere ayrıca işyerlerinde işten çıkarmaların olup olmadığı ve ilk kimlerin (hangi özellikteki işçilerin) çıkartıldığı sorusu yönelmiştir. Görüşmecilerin çoğu pandemi döneminde ve işlerin kötü gittiği zamanlarda işten çıkartmaların olduğunu belirtmiştir.

"Yedi kişi kadrolu var ve ekstralılar da var. Bir yıldır buradayım. Kışın işler kötüydü, bir haftalığına çıkardılar sonra geri aldılar". **(Kafe; 17, E)**

"Pandemi zamanında dokuz on kişiye düştü. Sonra tekrar çoğaldı. İlk makinecileri çıkardılar, kendileri de korona olmamak için istemiyordu". **(Tekstil; 14)**

"Kurye olarak sekiz kişiyiz. Pandemide çalışmıyordum". **(Kurye; 18, E)**

Bazı görüşmeciler ise işten çıkarma olmasa bile işçilerin kendilerinin ayrıldığını söylemiştir.

"Pandemiyle alakalı değildi ama çok değişti. Patron çok az para veriyordu Ben de çıktım". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Beş kişiydik, ben babam, amcam, arkadaşım, bir de bir abi. O çıktı, istemedi... Dört kişi kaldık". **(Saya; 13, E)**

Çalışma Koşulları- Yasal Hakları

"Sigorta yok. Günde 12 saat çalışıyoruz".

"Başka yerde staj yapıyor görünüyorum"

Görüşmecilere sigortalı çalışma, mesai saatleri, izin süreleri, fazla mesai ücreti alma gibi yasal haklarının uygulanması sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğunluğu sigortasız yani kayıt dışı çalıştırıldıklarını belirtmiştir. Ayrıca çalışma saatlerine, izin günlerine, fazla mesai ücretlerine dair koşullarla ilgili yasalara uygun olmayan şekilde çalıştırıldıklarını da dile getirmişlerdir.

Çocukların çoğunun 12 saate varan uzunlukta çalıştığı görülmektedir.

"Sabah yediden akşam yedi buçuğa kadar çalışıyoruz. Gece on ikiye bire kadar mesai yaptığım oldu, ücretini verdiler". **(Tekstil; 14, K)**

"Haftada bir gün izin vardı. Fazla mesai nadirdi ama ücretini de vermiyorlardı". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Cumartesi saat 2'den sonra ve pazar günleri izinliyim. Fazla mesai yok. Sigorta yok. Günde 12 saat çalışıyoruz". **(Saya; 17, E)**

"12 saat çalışıyoruz. Ücret düzenli yatıyor". **(Saya; 18, E)**

"Sabah sekiz- akşam sekiz çalışıyorum. Cuma günleri 10-15 dakika falan fazla çalışıyoruz". **(Saya; 13, E)**

"12 saat çalışıyoruz. Genelde mesaiye kalmıyoruz, kalırsak parasını alıyoruz. Pazar günü izinliyim. Sigorta yok. Ücret düzenli". **(Sanayi; 18, E)**

"Saat dokuz buradayız. Akşam 19.40 gibi çıkıyoruz. Arada sırada bazen mesai yapıyoruz. Ücretini almıyorum. İzin pazar günü, sigorta yok". **(Sanayi; 16, E)**

"Sabah 7 buçukta çıkıyorum, 8'de oradayım. 8 buçukta mallar geliyor. Akşam 9-10 gibi dönüyoruz". **(Pazar; 12, E)**

"Zorunlu olarak on iki saat çalışıyorum, bir gün izin. Fazla mesai ücreti alıyorum ama öyle bir şeye gerek kalmayabiliyor. Ücret tam ve düzenli". **(Kurye; 18, E)**

"Ortalama 10 saat çalışıyorum diyebiliriz". (Kurye; 17, E)

"Sigortam var, part-time yatırıyor. Aslında full time... İzinsiz çalışıyorum. Günde 12 saat çalışıyorum. Günlük çalışıyorum". (Kurye- II; 17, E)

Meslek lisesine devam eden görüşmeci, başka bir işyerinde staj yapıyor görüldüğünü, bu yüzden oradaki sigortasını devletin ödediğini, gerçekte çalıştığı yerde sigortasız çalıştığını belirtmiştir.

"Sigorta burası yapmıyor ama okul ödüyor (meslek lisesi). Staj için başka yerde çalışıyor gösterdim, ama burada çalışıyorum. Normalde geceydim 6 saat çalışıyorum. Kimse olmazsa gündüz gelip 10 saat çalışıyorum. Ben ekstracı olduğumdan şifitlerle belirleniyor izin günlerim. Fazla mesai yapınca ücretini alıyorum". (Kafe; 17, E)

3.4.3. Çocuk İşçi Algısı

Çocuk İşçi Denildiğinde...

"Aklıma sefillik geliyor"

"Emeğinin hakkını da en az alan"

Görüşmecilere "çocuk işçi", "çocukların çalışması" denildiğinde akıllarına gelen ilk kavram, ilk duygu sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu çocukların çalıştırılması ile ilgili zorluklara ve onların çalıştırılmaması gerektiğine vurgu yaptıkları, "ezilen çocuk", "sefillik", "acınası durum" gibi kavramsallaştırmalar kullandıkları görülmüştür.

"18 yaşın altında çocuk mu çalışır?" (Saya; 13, E)

"Çocuklar çalıştırılmamalı, kusalar daha iyi. Daha iyi yerlere gelirler". (Tekstil;14, K)

"Acınası. Çocuk işçi deyince aklıma sefillik geliyor ama öyle değil. Hani ailenin durumu kötüdür diye algılanıyor ama öyle değil". (Kurye/Kasap; 18, E)

"Zorluk". (Kafe; 17, E)

"Çalışmamaları gerektiği". (Pazar; 12, E)

"Kötü hissediyor insan, küçüksün ve çalışmaya başlamışın". (Kurye- II; 17, E)

"Ezilen bir çocuk geliyor. En çok işi yapan çocuktur ama emeğinin hakkını da en az alan da çocuktur". (Kafe- II; 17, E)

"Direk yağlı eller geliyor. Kaportacıda vs. çalıştığım için. (Kurye; 18, E)

Bazı görüşmeciler ise çalışmayı sevdiklerini, kendilerinin tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bir görüşmeci de okula gidemedikleri için çalışarak meslek kazandıklarını aktarmıştır.

"Güzel bir şey benim için, ben çalışmayı seviyorum". (Saya; 17, E)

"Ben istemesem çalışmam". (Saya; 18, E)

"Okul olmadığı için onlar da kendi mesleklerini kazanıyorlar". (Sanayi;18, E)

"Küçüksün ve çıraksın, başka bir şey yok". (Sanayi; 16, E)

"Ekonomi". (Kurye; 17, E)

Diğerleri için Çocuk İşçiliği...

"İşveren açısından fırsatçılık"

Görüşmecilere çocukların çalıştırılmasının aileler/ebeveynler, işverenler ve devlet açısından ne anlama geldiği sorulmuştur. Görüşmecilerin bir kısmı aileler/ebeveynler açısından çocuk işçiliğinin bir zorunluk olduğunu, bir çocuk çalışıyorsa o evde mutlaka bir geçim sıkıntısı olduğunu dile getirmiştir.

"Aileler açısından durumları kötü olduğu için çocuk işçiliği var". **(Sanayi; 18, E)**

"Ailenin yetersizliği. Mesela benim ailemin parası olsaydı çalışmaz gezerdim. Bu yaşta kimse çalışmak istemez yani. **(Kurye- II; 17, E)**

"Aile açısından genelde ezildiğimizi bilirler ama mecburdurlar". **(Kafe- II;17, E)**

"Ailesinin durumu kötüyse ailesine destek oluyor diye bakıyorlar". **(Kurye; 17, E)**

Bazı görüşmeciler ise aileye göre çocukların çalıştırılmasının çocukların isteği anlamına geldiğini belirtmiştir.

"Ailelerin ihtiyacı yoksa çocuğun kendi isteğidir. Aile çocuk evde boş oturuyorsa da çocuğu çalışmaya zorlayabilir". **(Kafe; 17, E)**

"Benim babam çalışma, okula git diyor; ben istiyorum" **(Saya;17,E)**

"Bazı ailelerde çocuğun isteğidir. Benim ailemde ben işi tercih ettim. İşveren, çocuk çalışsın diye alır çocuğu. Devlet ne düşünür bilemem ama umursamıyor". **(Sanayi; 16, E)**

"Bazıları var, çalışmayı seviyor. Çalışmayı sevenler çalışsın". **(Pazar; 12, E)**

İşverenler açısından ne anlama geldiği konusunda ise görüşmeciler "fırsatçılık", "işini yaptırmak", "işine gelmek", "kolay para" gibi kavramları kullanmışlardır.

"İşveren açısından fırsatçılık. Çünkü sana daha fazla iş yaptırap daha az para verebilir.". **(Kurye/ Kasap; 18, E)**

"İşverenlerin işine geliyor, az para vermek için". **(Saya; 18, E)**

"İşveren açısından işini yaptırmak anlamına geliyor." **(Sanayi; 18, E)**

"İşverenlerin işine geliyor. Daha az ücret vererek ehliyetsiz birini çalıştırabiliyor". **(Kurye; 17, E)**

"İşveren, çocuk çalışsın, çalıştırayım diye alır çocuğu". **(Sanayi; 16, E)**

"İşveren açısından kolay para anlamına geliyor diyebiliriz". **(Kafe- II; 17, E)**

Kafede çalışan on yedi yaşındaki bir görüşmeci, işverenin çocukları eğitmek için çalıştırdığını, on dört yaşında tekstil alanında çalışan bir diğer görüşmeci ise kendi işvereni üzerinden paylaşımında bulunarak işverenin çocuklarla çalışmak istemediğini, ihtiyacı olduğu için kendisini kabul ettiğini belirtmiştir.

Devlet için Çocuk İşçiliği...

"Devlet hem yanlış buluyor hem umursamıyor"

"Normalde 12 sene okumak zorunluluğumuz var"

Devlet için çocuk işçiliğinin ne anlama geldiği konusunda görüşmeci çocukların bir kısmı, bu konuyu bilmediklerini dile getirmiştir. Bir kısmı ise devletin çocukların çalışmaması gerektiğini düşündüğünü ve çocuk işçiliğini azalttığını belirtmiştir.

"Devlet ailelere baktığı için çocuk çalışanlar azaldı". (Saya; 18, E)

"Devlet çocuğun çalışmaması gerektiğini düşünüyor". (Sanayi; 18, E)

Bazı görüşmeciler ise devletin yanlış bulsa da çocuk işçiliğini umursamadığını, bu konuda pek bir şey yapmadığını, aslında devletin kötü yönetiminin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır.

"Devlet ne düşünür bilemem ama bence umursamıyor". (Sanayi; 16, E)

"Devlet hem yanlış buluyor hem umursamıyor". (Kafe; 17, E)

"Normalde 12 sene okumak zorunluluğumuz var yani ama devlet çok da şey yapmıyor. (Kurye; 18, E)

"Çocukların çalışması devletin kötü yönetimi". (Kurye- II; 17, E)

"Devletin bir şey düşündüğünü sanmıyorum. Yoksa bir çocuğun 12 saat çalışmaması için bir şey yapardı. Hayatsız gibi 12 saat çalışmak ne demek...". (Kafe II; 17, E)

Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi...

"Gerçekçi değil, önlenemez".

"Ekonomi güzel olsaydı önlenmeliydi ama şu an bence önlenmemeli".

Görüşmecilerle çocukların çalışmasının önlenmesine dair görüşleri sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu çocuk işçiliğinin önlenmesinin gerektiğini ve önlenebileceğini belirtmiştir. Bir kısmı ise önlenmesi gerektiğini ancak önlenemeyeceğini düşünmektedir.

"Önlenmeli, önlenebilir". (Saya; 17, E)

"Çocuk işçiliği önlenebilir. Bazı yasalar katarak mesela". (Saya; 13, E)

"Önlenmeli ama önlenemez. Durumu kötü olan her türlü çalışır. En önemli rol devlete ait". (Sanayi; 18, E)

"Gerçekçi değil, önlenemez". (Kafe; 17, E)

"Önlenemez. İmkânı yok. Şöyle baktığında her yerde dükkân var, gel şu kadar para vereceğiz dese, yetişkinler çalışmaz ama çocuklar çalışır, çünkü hiç para geçmemiş eline". (Kafe II; 17, E)

Önlenmesi gerektiğini düşünmeyen görüşmeciler ise çalışma koşullarının (tehlikeli iş kolu, çalışma saati, zorla çalıştırılma gibi) değişmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır.

"Önlenmemeli ama şartları olması gerekir. Yani kontrol edilmeli". (Kurye/Kasap; 18, E)

"Tehlikeli alanlarda çalışmaması lazım çocukların, iş güvenliği olması lazım öncelikle". (Saya; 13, E)

"Hayır. Bence çocukların da iş öğrenmesi gerekiyor. Geleceğini düşünmek için. Tabii zorla olunca olmaz yani, kendi isteğiyle. (Sanayi; 16, E)

"Evet ama bir yandan da önlenmemeli. Ailelerinin gelir kaynağı olmasa ne yapacaklar?". (Pazar; 12, E)

"Ekonomi güzel olsaydı önlenmeliydi ama şu an bence önlenmemeli". (Kurye; 17, E)

"Önlenmemeli. Çünkü ben okulu sırf mesleğimi (kuaförlük) sevdiğim için bıraktım". (Kurye- II; 17, E)

"Fazla çalışması önlenmeli bence. 12-14 saat çalışmasını mesela". (Kafe- I; 17, E)

Kim Öner?

"Savaşı bile önleyebiliyorsan çocuğun çalışmasını da önleyebilirsin"

"İşverenler almasa otomatik olarak bu sorun ortadan kalkar"

Görüşmecilerin çoğu çocuk işçiliğinin önlenmesinde en önemli rolün devlete düştüğünü belirtmişlerdir.

"Zamları azaltarak, küçük çocukların işyerine alınmamasını isteyerek, bunları duyurarak. En önemli rol devlete düşüyor. Patronların da var tabii". **(Tekstil; 14, K)**

"Önlemede devlet en önemli role sahip". **(Saya; 17, E)**

"Bence en önemli rol devlete düşüyor. Devlet çocuklara maaş verseydi ne çocuklar çalışırdı ne de kimse çocukları çalıştırırdı". **(Pazar; 12, E)**

"En önemli rol devlete ait". **(Sanayi; 18, E)**

"Devlet her şeyi yapabilecek güce sahip. Savaşı bile önleyebiliyorsan çocuğun çalışmasını da önleyebilirsin". **(Kurye; 18, E)**

Diğer görüşmeciler ise çocuk işçiliğinin önlenmesinde işverenlere rol düştüğünü belirtmiştir.

"Hem ustası hem ailesi, bazı çocukların çalışmasından sorumlu". **(Saya; 18, E)**

"Devletin çocuk işçiliğini önlemek için hazırladığı yasaları patron uygulamazsa olmaz. En önemli rol patrona düşer. Patron sorumlu öncelikle". **(Saya; 13, E)**

"En önemli rol işverenlere düşer. İşverenler almasa otomatik olarak bu sorun ortadan kalkar ama buna özel bir kural da gelebilir devlet tarafından". **(Kurye; 17, E)**

"Önlenecek olsa önemli rol sahibi olanlar: 1- Devlet, 2- İşverenler". **(Kurye-II; 17, E)**

Yetişkin İşçi İle Çocuk İşçi Olmak Arasındaki Fark

"Gösterilen saygı, ödenen ücret, verilen daha fazla iş"

Görüşmecilere on sekiz yaş altında çalışan olmakla yetişkin çalışan olmak arasında bir fark olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu ikisi arasında fark olduğunu dile getirmiştir. Dile getirilen farklardan biri işin niteliğine ilişkindir. Görüşmecilerin çoğu yetişkinlerin çocuk işçilere oranla daha ağır işler yaptığını belirtmiştir.

"Var. Yetişkinler daha büyük işler yapıyor, biz ayak işleri yapıyoruz". **(Saya; 17, E)**

"Mesela bir yetişkinin yaptığı işi çocuk yapamaz, zorlanır". **(Sanayi; 18, E)**

"Var. Ağırılığı yani. Çalışma saatleri, işin zorluğu çocuklar için daha zor". **(Kafe; 17, E)**

"Bizim yapamam dediğimiz şeyleri ustalar yapıyor". **(Sanayi; 16, E)**

Görüşmecilerin dile getirdiği bir başka fark ise çocuk işçilere yönelik davranış ve tutumlarla yetişkin işçilere yönelik davranış ve tutumların arasındaki farklılıklardır.

"Gösterilen saygı, ödenen ücret, verilen daha fazla iş". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Bazen yok çünkü insanlık ölmedi. Bazen de yetişkinle aynı işi yapıyor ama daha az ücret alıyor". **(Saya; 18, E)**

"Var. Yetişkinlerin sözü daha baskın oluyor. Mesela bir toplantıda yetişkinler konuşurlar, çocuklara susmak düşüyor". **(Saya; 13, E)**

"Çocukların çoğu da büyük iş yapıyor ama ustaları diyor siz yapmayın, günahsınız. Mesela hep çay, su almaya çocukları gönderiyorlar". **(Pazar; 12, E)**

"Çok var. En kötüsü yer süpürmek. En küçük örneği yani, "su getirsene". Bu sorun sadece çalışmakla alakalı değil, her alanda böyle bir sorun var". **(Kurye; 18, E)**

"Var. Çünkü işverenler çocukları yadırgıyorlar. Söz hakkı bile vermiyorlar. Daha küçümsüyorlar diyebilirim". **(Kurye; 17, E)**

Görüşmecilerden bazıları da çocuk işçi olmanın hakları bilmek ya da bunları kullanmak konusunda bazı farklılıklar yarattığını dile getirmişlerdir.

"Çocuk işçi olduğun zaman haklarından haberdar olamıyorsun". **(Kafe II; 17, E)**

"Var. Mesela bir arkadaşım arıyor, gel takılalım diyor sen çalıştığın için gidemiyorsun.

Bu ister istemez seni hayal kırıklığına uğrattıyor". **(Kurye- II; 17, E)**

3.4.4. Çalışma Hayatında Tanık veya Dahil Olunan Örgütlenme Pratikleri

Görüşmecilerin çalışma süreçlerinde dahil oldukları ya da tanık oldukları örgütlenme pratiklerine odaklanılmıştır.

Zorluklar...

"Bazen 14 saat çalışıyordum, bu beni hayattan koparıyordu"

"Affedersin hamal gibi çalışıyoruz"

İlk olarak görüşmecilere çalışırken karşılaştıkları, onlar için zorluk yaratan şeyler olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin bir kısmı fiziksel zorlanmalara, ergonomik koşullara değinmiştir.

"İşteyken belim çok ağrıyor, ayakta durunca çok zorlanıyorum". **(Tekstil; 14, K)**

"İş çok yoğunluklu bir iş. Affedersin hamal gibi çalışıyoruz". **(Saya; 18, E)**

"Mesela bazen bant çekiyoruz. Onda zorlanıyorum". **(Sanayi; 16, E)**

"Burada köleyim. Masa çıkarttırıyorlar, ağaçların sulanması, düzenlenmesi". **(Kafe; 17, E)**

"Mesela vida oluyor, açamıyordum, laçka oluyordu sonra kırıyorduk" **(Pazar; 12, E)**

"Merdiven çıkmak, çok katlı yerler geliyor, asansör yok". **(Kurye; 18, E)**

Bazı görüşmeciler çalışma ortamının kimyasal, fiziksel ve diğer risklerine değinmiştir.

"Biz kaynak yaptığımızda klimanın motorunun arka tarafında naylon var, kaynakla boruyu çıkartmaya çalışırken ateş naylona geliyordu. Hep duman burnuma, gözüme kaçıyordu. Zor nefes alıyordum". **(Pazar; 12, E)**

"Trafikte çok zorlanıyorum". **(Kurye; 18, E)**

"Trafikte bazen sürücü sigara atıyor, üstüme geliyor" **(Kurye- II; 17, E)**

Bazı görüşmecilere ise karşılaştıkları zorluk olarak uzun çalışma saatlerine ve "hızlı çalışmak zorunda kalma" durumlarına değinmiştir.

"Fazla saat... Bazen 14 saat çalışıyordum, bu beni hayattan koparıyordu". **(Kurye; 17, E)**

"Birincisi müşterinin hızlı gel demesi. Hızlı gel diyenin paketini yavaş götürürüm, zamanında götürürüm, ama götürme süresinin son dakikasında götürürüm. Yağmurda bile arıyor müşteri nerede kaldın diye". **(Kurye- II; 17, E)**

Zorlukları Paylaşma, Birlikte Hareket Etme

"Arkadaşlarımla, annemle paylaşıyorum"

"Patrona söylüyorsun, aranız iyiyse bir şeyler olabilir.

Görüşmecilere bu zorlukları kimlerle paylaştıkları ve nasıl çözüm buldukları sorulmuştur. Bazı görüşmeciler yaşadıkları zorlukları aile üyeleri ve arkadaşları ile paylaştıklarını belirtmişlerdir.

"Bir şey yapamıyorum. Ablamla paylaşıyordum. Bir ara kuzenimin işten çıkarılma mevzusu vardı. Dava edeceklardı abimler, beni de dahil ettiler çocuk işçi çalıştırıyor diye, bir de bir sürü Suriyeli çalışıyordu. Sonra patron kuzenimi işyerine çağırdı, dava olmasın diye 10 bin lira verdi, zam yaptı". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Arkadaşlarımla, annemle paylaşıyorum". **(Tekstil; 14, K)**

İşyerinde birlikte hareket ettikleri kişiler olduğunu söyleyenlerde olmuştur.

"İş yerinde yaşanan sorunlarla ilgili birlikte hareket ettiğimiz insanlar var". **(Saya; 18, E)**

"Bu saya işinde çok şey dönüyor. Sayacılar toplanıp ayakkabıya fiyat belirlemek için toplanıyorlar. Firmaya gidip firmanın sahibine söylüyorlar". **(Saya; 13, E)**

Yönetici pozisyonundaki yetişkin işçilerle (şef, usta vb) paylaştıklarını ve bu şekilde çözüm bulduklarını belirtmişlerdir. Bir görüşmeci de doğrudan işverenine söylediğini paylaşmıştır.

"Bazen garsonlar emir veriyor, şeflerle, kaptanlarla konuşuyorum, böyle çözüyoruz. **(Kafe II; 17, E)**

"Zorlanıyorum ama ustalarımı çağırıyorum yardım ediyorlar". **(Sanayi; 16, E)**

"Bazen mesela işimiz olmayan şeyleri de yapıyoruz burada. Bunları müdürle paylaşıyorum. Bazen değişiyor, bazen değişmiyor". **(Kafe; 17, E)**

"Patrona söylüyorsun, aranız iyiyse bir şeyler olabilir. **(Kurye; 17, E)**

Bir görüşmeci ise işvereni tarafından maruz kaldığı zorlayıcı davranış ve tutumlarla kendisinin baş ettiğini dile getirmiştir.

"Bir kere de usta hakaret etti ama ben de cevabını verdim". **(Pazar; 12, E)**

"Sendika Gibiydi Galiba..."

Görüşmecilere iş yerlerinde çalışan kişilerin bağlı buldukları bir sendika, dernek ya da bir yapı olup olmadığı, varsa on sekiz yaş altında kişilerin buralarda yer alabilip alamadıkları, üye olup olmadıkları sorulmuştur.

Görüşmecilerin büyük bir kısmı bu konuda herhangi bir bilgisi olmadığını söylerken bir diğer kısmı ise iş yerinde sendikalı ya da bir işçi derneğine ya da yapısına bağlı birisinin bulunmadığını söylemiştir.

Saya atölyelerinde çalışan iki görüşmeci çocuk ise Adana Saya İşçileri Derneği'nden söz etmişlerdir.

"Var. Bizim dernek var. Çocuklar üye olamıyor. Çocuk oldukları için". **(Saya; 18, E)**

"Var yukarı tarafta. X isimli birisi bakıyor oraya. Patron geliyor buraya, mesela iş yanlış mı, toplanıyorlar. İşler neden karışık diye konuşuyorlar. Üye olmak için x abinin yanına gitmeleri lazım. 18 yaş altı biri yok". **(Saya; 13, E)**

Kafede çalışan görüşmeci ise iş yerinde bir kişinin "sendika gibi" bir yerden söz ettiğini belirtmiştir.

"Kadrolu bir abim var, bir yer var diyordu, sendika gibiydi galiba. Senin hakkının yendiği zaman senin hakkını savunan bir şeymiş galiba". **(Kafe- II; 17, E)**

Görüşmecilerin bugüne kadarki örgütlenme deneyimlerine odaklanmak üzere şu anda dahil oldukları herhangi örgüt; dernek, sendika, kulüp vb. olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin tamamının dahil olduğu bir örgütlenme bulunmuyor. Ancak saya atölyelerinde çalışan görüşmeciler, yetişkin işçiler tarafından kurulan derneğe değinmiş ve dernek aracılığıyla iş bulabildiklerini belirtmiştir.

"Misal bizde iş yok, ben derneğe gidiyorum iş buluyor. Ustalardan zam alıyor, işçilere veriyor". **(Saya; 18, E)**

Kuryelik yapan bir görüşmeci ise kuryeler arasında bir iletişim olduğunu ve kendi aralarında sohbetler ettiklerini belirtmiştir.

"Kuryelik yapan diğer arkadaşlarımla oturup konuşuyoruz ama sadece konuşuyoruz işte". **(Kurye- II; 17, E)**

Bir görüşmeci ise örgütlenmeye daha mesafeli yaklaşmıştır.

"Yok ben öyle şeylere genelde karşıyım. Hiç görmedim ama okulda ülkü ocakları derneği vardı. 60-70 kişi mesela biriniz kavgaya girince hepiniz girecek falan derlerdi. Babaannem ve dedemle Cemevi derneğine giderdik, severdim orayı. Derneklerle derdim yok ama ne olduğuna göre değişir." **(Kafe II; 17, E)**

3.4.5. Onsekiz Yaş Altı Bireylerin Örgütlenmesine İlişkin Görüşler

Görüşmecilere on sekiz yaş altındaki bireylerin, yani çocukların örgütlenmesine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu çocukların örgütlenmesini olumlu bulmaktadır. Örgütlenebilecek konular olarak da okul ve çalışma hayatı üzerinde durulmuştur.

"Örgütlenmeler daha iyi olur. Çalışma, zorla okula gönderilmeme konusunda örgütlenebilirler..." **(Tekstil; 14, K)**

"Genelde okul konularında örgütlenebilirler mesela veli toplantısı oluyor ya, öğrencilerle de olmalı. Mesela isteyken çocuğun gördüğü bir tehlikeyi patron ciddiye almazsa çok kötü olur. Bu konuda da örgütlenebilirler". **(Saya; 13, E)**

Görüşmecilerin bazıları ise örgütlenme iyi olsa bile bunun çok mümkün olabileceğini ve işe yarayacağını düşünmediğini dile getirmiştir:

"Bir araya gelemeler, herkes kendini düşünüyor". **(Saya; 18, E)**

"Çok etki etmiyor genel anlamda sendikalar. Birlikte hareket etseler güzel olur ama büyük taraflara etki ettiğini sanmıyorum". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

Bir görüşmeci de ancak çocukların görüşlerinin ciddiye alınması koşulunda örgütlenmenin iyi olacağı düşüncesini dile getirmiştir.

"Kararları ciddiye alınırsa çok iyi olur. Çünkü burada sadece yetişkinlerin sözü geçiyor, bizi de dikkate alsalar iyi olur". **(Saya; 13, E)**

Bir görüşmeci ise çocukların örgütlenmesinin olumsuz olacağını düşünmektedir.

"Olumsuz olur bence örgütlenmeleri. Çocuklar küçük, ben dahil, daha ellerinden bir şey gelmez" **(Saya; 17, E)**

Görüşmecilere çocukların oluşturduğu kurduğu ya da dahil olduğu örgüt/örgütler olup olmadığı sorusu sorulmuş ancak hiçbir görüşmeci böyle bir bilgiye sahip olmadığını dile getirmiştir.

3.4.6. İşçi Örgütlenmeleri Hakkında Görüş ve Algı

Görüşmecilere özellikle iş yerlerinde çalışanların, işçilerin yaşadıkları sorunlara, haksızlıklara karşı nasıl davrandıklarına ilişkin gözlemleri sorulmuştur.

Görüşmecilerin çoğu işçilerin bazen, özellikle bir kişi bir sorun yaşadığında ya da haksızlığa uğradığında birlikte hareket ettiklerini dile getirmiştir.

"Pandemide ilk zamanda ustalarım beni çok savundular. Birlikte hareket ediliyordu". **(Kurye/ Kasap; 18, E)**

"Evet toplanıyorlar, nerede haksızlık var diye konuşuyorlar". **(Saya; 13, E)**

"Bizim kuryelerin arasında birbirine destek var. Geçen mesela kaza yaptım ben, hepsi geldiler". **(Kurye; 18, E)**

"Evet, dayanışma var". **(Kurye; 17, E)**

"Evet arada toplantılar yapıyoruz". **(Sanayi; 16, E)**

Bazı görüşmeciler ise çalıştıkları yerde herhangi bir soruna karşı birlikte hareket etmenin olmadığını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak, çalışanlarla işverenlerin akraba olması, işverenin ya da yöneticinin kızacak olması, işçilerin "bilinçsiz" olması, işten atılma korkusunun bulunması olarak sıralanmıştır.

"Etmiyorlar. Çünkü akrabalar. **(Kafe; 17, E)**

"Yok. Usta kızacak o zaman onun işine karışma diye". **(Pazar; 12, E)**

"Covid'den sonra çok kişi kurye oldu. Bilinçsiz insanlar para kazanma odaklı bakıp, kovulmamak için birlikte hareket etmiyor". **(Kurye- II; 17, E)**

"Sitem ediyorlar ama dışa vurmazlar, işten atılma korkusuyla birlikte hareket edemezler". **(Kafe II; 17, E)**

Örgütlenmenin Önündeki Engel...

"Bazen korkuyorlar ustalarından"

Görüşmecilere göre birlikte hareket etmeye ilişkin en önemli engel işte atılma korkusu:

"İşten atılma korkusu en büyük engel". **(Kafe II; 17, E)**

"Birlikte hareket edemiyorlar. Bir kavga ya da sorun olduysa mesela, bir şey yapacak olsan, o kişi gidiyor, atılıyor". **(Kurye- II; 17, E)**

"Bence yoktu ama konuşmaya çekindim hep, o yüzden kuzenime söylerim. Bir engel, zorluk yok genel olarak". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Bazen bazı çalışanlar gelmiyor, Suriyeliler gelmiyor. Korkuyorlar ustalarından. **(Saya; 17, E)**

Bir görüşmeci, haksızlığa uğradığında ya da bir sorun yaşadığında bunu yapan kişi kendisinden büyükse saygıdan dolayı bu konuyla ilgili bir şey yapmadığını belirtmiştir.

"Sorun yaşadığım kişi benden büyükse, genelde saygıdan dolayı bir şey yapmıyorum". **(Kafe; 17, E)**

Bir başka görüşmeci ise işverenin işçilerin kendi aralarında iletişim kurmasını istemediğini ve bunu engellediğini belirtmiştir. Bu durumun işçilerin birlikte hareket etmesini önlediğini söylemiştir.

"Mesela boş olduğumda diyordum gideyim yan dükkânda arkadaşım ile konuşayım, usta izin vermiyordu. İşçilerin konuşmasını sevmiyorlar. Mesela sanki para veriyorlar, hiç oturmamızı konuşmamızı, istemiyorlar. Hadi işinize, çabuk olun, diyorlar". **(Pazar; 12, E)**

Birlikte hareket etmenin önündeki bir engeli de bir başka görüşmeci yöneticilerin tavırlarının olduğunu belirtmiştir.

"Motor şeflerimiz var, önümüzdeki engel olarak. Çünkü bizim yaşadığımız bir sorun ona yansıdığına o uğraşmak istemiyor. Mesela kaza da olsa kurye ona yansıtmak istemiyor". **(Kurye; 17, E)**

İşçiler Örgütlenmeli mi?

"Örgütlenmek işe yarar tabii ki"

Çalışma kapsamında görüşmecilerin işçi örgütlenmelerine yönelik düşüncelerine de odaklanılmıştır. Görüşmecilerin çoğunlukla "İşçiler örgütlenmeli mi?" sorusuna olumlu yanıt vermiştir ve örgütlenmenin ücretlerin belirlenmesi, işçilerin kendilerini savunması, uygun bulmadıkları durumların değişmesi ve daha iyi koşullarda çalışmak gibi konularda etkili olduğunu belirtmişlerdir.

"Çok işe yarıyor. Zam yapılıyordu mesela bana daha az yapılıyordu. Şefim benim hakkımı da savunuyordu. Örgütlenmek güzel işçiler arasında. **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Evet, onlar için daha iyi birlikte çalışmak". **(Saya; 17, E)**

"Onlar için iyi olabilir. Bir şeyi kararlaştırmak gibi bir şeye yarar". **(Saya; 13, E)**

"Haklarını savunmaları için önemli bir şey". **(Sanayi; 18, E)**

"Birlikte hareket etmezlerse büyük ustalar hakkını vermez. Biz bir hafta grev yaptık ve öyle hakkımızı verdiler. Kolaylıkla vermediler". **(Saya; 18, E)**

"Mesela hepsi beraber hareket etse ustalar onların önemini anlar. Yevmiyelerini arttırır". **(Pazar; 12, E)**

"Kendi haklarını savunmakla ilgili. İşverenin hakkını yemesiyle ilgili. Biz birbirimize destek oluyoruz. Örgütlenmek işe yarar tabii ki, benim kendi hayatıma göre". **(Kurye; 18, E)**

"Örgütlenmeli çünkü birlikten kuvvet doğar". **(Kurye; 17, E)**

"Örgütlenirlerse burada uygun bulmadıkları şeyleri işverente tartışabilirler. Bence örgütlenmelidirler". **(Kafe; 17, E)**

"Yarar tabii. Mesela iş yerinden kask istiyoruz vermiyorlar. İstemiyorsan çalışma diyor. Çünkü yerin hızlı dolduruluyor". **(Kurye- II; 17, E)**

"Haklarını savunmalı. Hakkın yeniyorsa örgütlenmen şart. Ama hepsinin aynı düşünce de olması lazım". **(Kafe- II; 17, E)**

Bir görüşmeci ise örgütlenmenin bir işe yaramayacağını söylemiştir.

"İşe yaramaz. Devlet daha fazla zam yapar, daha kötüye gider". **(Tekstil; 14, K)**

3.4.7. Onsekiz Yaş Altı Çalışanların Örgütlenmelerine İlişkin Algı

Görüşmecilerin çoğu "Çocuk işçiler örgütlenmeli mi?" sorusuna da olumlu yanıt vermiştir. Nedenine gelince; görüşmeciler örgütlenmeyle birlikte çocuk işçilerin rahatlayacaklarını, haklarını alabileceklerini, kararlarının ciddiye alınacağını, kendilerini ifade edebileceklerini, baka işçilerin hangi koşullarda çalıştıklarını öğrenebileceklerini ve böylece kendi durumlarını değerlendirebileceklerini belirtmişlerdir.

"İnsanlar rahatlar. Daha iyi olur, çocuklar da rahatlar". **(Tekstil; 14, K)**

"Tabii ki yetişkinler gibi onların da örgütlenmesi lazım çünkü bir fark göremiyorum. İkisi de aynı işi yapıyor çünkü". **(Kurye; 17, E)**

"Çocuk işçiler bir sosyal hayat olmadığı için sinirli oluyorlar. Devletin düzeninden dolayı örgütlenmelidir. Sonuçta para yetmediği için çalışıyoruz". **(Kurye- II; 17, E)**

"Örgütlenmelidir. Aynı iş yerinde olmak zorunda da değiller. Biri bir çocuğa şöyle yapıyorsa sen de sana neden öyle yapılmadığını düşünebilirsin". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Ortak hareket etmelidir. Birisi çocuk oldukları için. İkincisi ne kadar para alacaklarını bilmiyorlar. Çocuklara hakkını soran yok, yeter ki para getirsinler. **(Saya; 18, E)**

"Evet örgütlenmelidir. Kararlarının ciddiye alınması için". **(Saya; 13, E)**

"Çocukların hakları olur. Ben burada konuşabiliyorum ama çocuklar kendi dükkanlarında konuşamıyorlar. Örgütlenmelidir çocuklar". **(Sanayi; 16, E)**

"Tüm çocuklar örgütlenerek, gelip bir büyük iş yeri kursalar. Çocuklar çalışandır ama işlerine kendilerini verirse". **(Pazar; 12, E)**

Bazı görüşmeciler çocuk işçilerin örgütlenmelerinin kolay olmayacağını, örgütlenmeler bile çok etkili olmayacağını düşünmektedir.

"Örgütlenemezler ama örgütlenmeler mantıklı olur. Çocukların onu yapacağını düşünmüyorum". **(Sanayi; 18, E)**

"Çok zor ama örgütlenmelidir". **(Kafe- II; 17, E)**

"Zannetmiyorum. Küçük oldukları için işverenler onları umursamazlar". **(Kafe; 17, E)**

"Pek bir işe yarayacağını düşünmüyorum. Sözlerine kulak asılmayacak. Söyledikleri şeyler saçma gelecek karşısındakine". **(Kurye; 18, E)**

Görüşmecilerden biri de çocukların örgütlenmesi konusunda devletin destek atması gerektiğini söylemiştir. Çünkü çocukların bunu kendi kendine yapamayacağını ve işverenler karşısında güçlük yaşayacağını belirtmiştir.

Görüşmecilerin çocuk işçilerle yetişkin işçilerin birlikte mi yoksa ayrı şekilde mi örgütlenmelerine ilişkin görüşlerine de odaklanılmıştır.

Görüşmecilerin yarısı yetişkinlerle çocukların birlikte örgütlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun nedeni olarak çocuk işçilerin yetişkin işçilerden "üslup" konusunda öğrenebileceklerinin olması ve yetişkin işçilerin daha deneyimli olması şeklinde belirtilmiştir.

"Yetişkinler de olmalı. Yetişkinler daha deneyimli, mesela 18 yaş altı biri ne kadar doğru karar verebilir, hem her insan aynı düşünmüyor". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Yetişkinlerle beraber çünkü çoğu yerde eksik kalırlar, düşünce açısından, fikir açısından". **(Sanayi; 18, E)**

"Birlikte örgütlenmeliler... Hem çocuk hem yetişkin bence... Yetişkinler de çocukları anlarlar". **(Tekstil; 14, K)**

"Bence büyüklerle örgütlenmeliler. Nasıl bir üslup kullanacaklarını öğrenmek için". **(Kafe; 17, E)**

"Yetişkinlerle beraber. Yanlarında destekçi bir büyük olur, yanlarında olur..." **(Kurye; 18, E)**

"Beraber olsa daha iyi olur. Çünkü yetişkinler daha özgür olduğu için çocukları bilgilendirebilir ve ne yapmaları gerektiğini öğretebilir". **(Kafe- II; 17, E)**

Ayrı Ayrı Örgütlenmeler...

"Çocuklar, çocuklarla da örgütlenebilir".

Görüşmecilerin bir kısmı ise çocuklarla yetişkinleri ayrı ayrı örgütlenmesinin daha etkili olacağını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da yetişkinlerin çocuklara müdahale edebilecek olmalarını, aynı yaş grubundan insanların birbirini daha iyi anlamalarını söylemişlerdir.

"Ayrı ayrı örgütlenmeler. Çünkü herkes kendini düşünüyor". **(Saya; 18, E)**

"Ayrı olsalar daha iyi. Kendi kararlarını kendilerinin vermesi için. Yoksa yetişkinler müdahale eder". **(Saya; 13, E)**

"Kendi aralarında yapmalılar ama büyüklerin çocuk işçilere destek vermesi lazım". **(Pazar; 12, E)**

"Çocuklar, çocuklarla da örgütlenebilir". **(Kurye; 17, E)**

"Aynı yaş gurubu olurdu kararım, çünkü birbirimizi daha iyi anlayabiliyoruz". **(Kurye- II; 17, E)**

En Uygun Örgütlenme Şekli

"Bilmiyorum."

"Daha resmi olsa..."

Görüşmecilere çocuk işçiler için en uygun örgütlenme şeklinin ne olduğu sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu bu konuda bilgisi olmadığını belirtirken bazı görüşmeciler sendikanın en uygun örgütlenme şekli olduğunu söylemiştir

"En uygun örgüt sendika olabilir". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Sendika olsa daha resmi olur". **(Sanayi; 18, E)**

Görüşmeciler çocuk işçilerin örgütlenmesine ilişkin yasal zorluklara değinmişlerdir. Özellikle yaş sınırının olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak görüşmecilerin çoğu çocuk işçilerin örgütlenmesine ilişkin yasal durum da dahil olmak üzere bilgileri olmadığını söylemiştir.

"Bence bir engel yok. Ancak bilmiyorum ama resmi anlamda olabilir. Çünkü on sekiz yaşından önce oy bile kullanılmıyor". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Zorluklar olabilir yasal anlamda". **(Saya; 13, E)**

"Yaş sınırı olduğu için olabilir". **(Sanayi; 18, E)**

Yasal engellerin ve yaş sınırının dışında bazı görüşmeciler ebeveynlerin engel oluşturabileceğini belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak ebeveynlerin çocukları örgütlenmek için henüz "küçük" bulmaları ve örgütlenmelerinden endişe duymaları olduğunu belirtmişlerdir.

"Mesela derler siz küçüksünüz. Herkesin anne-babası engel olur. Çocukları küçük görürler". **(Pazar; 12, E)**

"Ayrıca, örgütlenmeye yönelik ebeveynlerin güven problemi var. Kalabalık olmayız, iki-üç kişi eylem yaparız, başımıza bir şey gelir diye korkuyorlar". **(Kurye- II; 17, E)**

Görüşmeciler ayrıca çocuk işçilerin örgütlenmenin nasıl olacağını bilmediklerini bu konuda yönlendirilmeye ihtiyaç duyduklarını da söylemişlerdir.

3.4.8. Onsekiz Yaş Altı Çalışanların Örgütlenmelerine İlişkin Görüş ve Deneyim

Görüşmecilere örgütlü olsalardı, ilk çalışmaya başladıkları zamandan itibaren yaşadıklarının nasıl değişebileceği sorulmuştur. Örgütten örgüte geçeceğini düşünen görüşmeci olsa da tamamı yaşadıklarına olumlu etkisi olacağını dile getirmiştir. Hatta bir görüşmeci belki de şu anda çalışmayabileceğini söylemiştir.

"Belki de şu anda hiç çalışmıyor olurdum". **(Tekstil; 14, K)**

"Maaş konusunda daha ısrarcı olabilirdim. Başlıyorsun mesela; izin gününü, maaşı konuşmuyorsun. Örgütlü olunca bunlar netleşirdi". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Dinleselerdi daha fazla hakkımı alırdım ustamızdan". **(Saya; 18, E)**

"Olumlu bir değişiklik yaratırdı benim için". **(Saya; 13, E)**

"Olumlu olurdu, kendi haklarımı savunabilirdim". **(Sanayi; 16, E)**

"Değiştirirdi. Mesela yevmiyemi fazla verirdi. Ayakkabı, pantolon, tişörtü onlar alırdı. Çünkü o işten başka gelirim yok. Bir de ağır işleri vermezler, eşit işler verirdi". **(Pazar; 12, E)**

"Etkilerdi. Hayatım daha düzenli olabilirdi. İş öğrenmiş olabilirdim". **(Kurye; 18, E)**

"Ben çalışmaya başladığımdan beri her şeyi arkadaşlarımla birlikte örgütlenerek yaptık. Çünkü bir faydası olmazdı diğer türlü". **(Kurye; 17, E)**

"Mesela kask vermek zorunda kalırlardı". **(Kurye- II; 17, E)**

"Örgütten örgüte değişir yani ama iyi olsaydı değişirdi, etkilerdi. Arkanda seni destekleyen insanlar var sonuçta". **(Kafe- II; 17, E)**

Görüşmecilere etraflarında örgütlenmiş çocuk çalışan olup olmadığı varsa ne tür örgüt sorulmuştur. Saya atölyelerinde çalışan görüşmecinin dışında görüşmecilerin tamamına yakını etrafında örgütlenmiş bir çalışan çocuk olmadığını ya da bu konuda bilgisi bulunmadığını söylemiştir. Kurye olarak çalışan görüşmeci ise çocukların kendi aralarında bir örgütlenme oluşturduklarını belirtmiştir. Bir görüşmeci de bilmediğini fakat olsa kendisinin de katılacağını paylaşmıştır.

"Var, kendi aralarında". **(Kurye; 17, E)**

"Bilmiyorum, olsa katılmak isterdim". **(Kafe- II; 17, E)**

"Dernek var. Çocuklarda ustalarının arkasından grevlere gidiyor". **(Saya; 17, E)**

Görüşmecilerin diğer çocuk çalışanlarla iletişimi olup olmadığı, bu iletişimi nasıl sağladıkları üzerinde durulmuştur. Tek bir görüşmeci dışından tüm görüşmecilerin çalışan diğer çocuklarla iletişimleri olduğu, birbirleriyle arkadaşlık ve sohbet ettikleri görülmüştür. Sohbet konularına bakıldığında ise; bazı görüşmecilerin işin zorluklarından, ücretten konuştuklarını söylerken bazı görüşmeciler ise işle ilgili konuşmadıklarını belirtmişlerdir.

"Arkadaşlarım var. Buluşup 'çalıştığım iş zor, maaşı az' gibi konuşuyoruz". **(Tekstil; 14, K)**

"Çoğunlukla buluşuyoruz, arkadaşlarım zaten". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Var ama sadece sohbet ediyoruz". **(Saya; 17, E)**

"Var ama sadece maaşla ilgili konuşuyoruz, başka da yok". **(Sanayi; 16, E)**

"Var, arkadaşlarımdır ama buluşup sohbet ediyoruz". **(Kafe; 17, E)**

"Evet. Mesela diyor ki biri, 'ben bugün senden çok çalışmışım, oturayım'. Onun dışında kolay gelsin, nasılsın? Öyle şeyler". **(Pazar; 12, E)**

3.4.9. Sendika Algısı

Görüşmecilerin sendikalara ilişkin görüşlerine odaklanılmıştır. Görüşmecilerin bir kısmı sendikayı daha önce hiç duymadıklarını, ne olduğunu bilmediklerini belirtmiştir. Bazı görüşmeciler ise sendika denildiğinde "birlik", "dayanışma", "dernek" gibi kavramları paylaşmıştır. Bazı görüşmeciler ise sendikaya ilişkin tanımlama yapmıştır.

"Daha önce duymadım". **(Saya; 18, E)**

"Yok. İlk defa duydum". **(Sanayi; 16, E)**

"Sendikanın ne olduğunu bilmiyorum". **(Kafe; 17, E)**

"Yok. Sendikayı bilmiyorum". **(Kafe- II; 17, E)**

"Duymuşum ama bilmiyordum ne olduğunu. Ustalar kendi aralarında konuşurdu bazen". **(Pazar; 12, E)**

"İnsanların toplanıp konuştuğu yer, kuruluş". **(Tekstil; 14, K)**

"Birlik". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Dayanışma". **(Saya; 17, E)**

"Birlik olup bir şey kararlaştırmak". **(Saya; 13, E)**

"Aklıma dernek geliyor. Sendikanın tam olarak anlamını bilmiyorum". **(Kurye; 17, E)**

"Herkesin toplanıp konuştuğu bir yer geliyor". **(Kurye- II; 17, E)**

Görüşmecilere çalıştıkları iş koluyla ilgili ya da başka sendikalara üye olmak konusundaki görüşleri sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu bir sendikaya üye olmak isteyebileceklerini, çünkü bu durumun zorlukları atlatmak, yasaları takip etmek, haklarını savunmak için güçlenmelerine yol açacağını belirtmiştir.

"Evet, yaşadığım zorlukları anlatmak için". **(Tekstil; 14, K)**

"İsterdim. Daha güçlü olur. Daha fazla hakkım olur". **(Saya; 18, E)**

"İsterdim. Gelen yasaları takip ederdik. Çünkü böyle haberimiz olmuyor". **(Sanayi; 18, E)**

"Evet. Mesela en azından onların yapacağı zorluklara karşı çözümler ürettirdim". **(Pazar; 12, E)**

"Evet. Verim alabileceğimi düşünüyorum. Haklarımı savunmak için. **(Kurye; 18, E)**

"Kesinlikle isterdim. Orayla ilgili çalışmalarını takip ederek kendimizde bir şeyler yapabiliriz". **(Kurye; 17, E)**

Bir görüşmeci sendikadan bir kişinin bu konuyla ilgili gelip kendisi ile konuşsa ebeveynlerinden izin isteyeceğini ve buna göre davranacağını eklemiştir.

"Biri gelip konuşsaydı, aileme de danışırdım ama ailemin kararına göre hareket ederdim büyük ihtimalle". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

Bazı görüşmeciler ise henüz yaşlarının küçük olduğunu, bir etkisi olmayacağı için gereksiz bulunduğunu söylemiştir. Bir görüşmeci ise çocukların üye olduğu bir örgüt ise üye olmak isteyeceğini, yetişkinlerin olduğu bir sendika ise üye olmayacağını çünkü dikkate alınmayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

"Çocukların toplandığı bir alansa evet. Ama eğer yetişkinlerin olduğu bir alansa girmezdim, dikkate alınmayacağını bilirdim". **(Saya; 13, E)**

Görüşmecilere Türkiye'deki sendikaları takip edip etmedikleri, bildikleri bir sendika olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin neredeyse tamamı duymadığını ve bir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Bir görüşmeci işçi sendikaları duyduğunu ama neden kurulduklarını bilmediğini vurgulamıştır. Merak etmediğini de ayrıca eklemiştir.

Görüşmecilerin çevresinde sendika üyesi olan birileri olup olmadığına da odaklanılmıştır. Çoğu görüşmeci olmadığını ya da bilmediğini belirtmiştir. Bir görüşmeci annesinin daha önceden sendikalı olduğunu ancak artık olmadığını söylemiştir. Bir görüşmeci de Hak-İş Sendikasına üye olan birisini tanıdığını paylaşmıştır. Babasının sendikalı olabileceğini ancak emin olmadığını da bir başka görüşmeci belirtmiştir.

Görüşmecilerin çoğu sendikaların hangi konuda çalıştığı konusunda da bilgi sahibi değildir. Diğer görüşmeciler ise sendikaların asgari ücretle işçilerin yaşadıkları zorluklarla, çalışma ve işçi hakları üzerine çalıştıkları belirtilmiştir.

"Asgari ücretle ilgili çalıştıklarını biliyorum". **(Sanayi; 18, E)**

"Bilmiyorum". **(Sanayi; 16, E)**

"Zorluklar. Mesela nasıl diyeyim, eşit olmaları, küçük görülmemeleri için... O yüzden kurulmuşlar". **(Pazar; 12, E)**

"Çalışanın çalışma hakkıyla ilgili bir şeyler yapabilir". **(Kurye; 17, E)**

"İşçi hakları üzerine çalışıyordur, diye düşünüyorum". **(Kafe- II; 17, E)**

Görüşmeler sırasında sendikaların etkili olup olmadığı konusunda ne düşündüklerine de odaklanılmıştır. Bilgisi olmayan görüşmecilerin dışında, bazı görüşmeciler özellikle devlete karşı, bazı görüşmeciler işverene karşı etkili olabildiklerini belirtmiştir.

"Devlet açısından etkili. Devlete karşı etkili olabiliyorlar". **(Sanayi; 18, E)**

"Bence etkili. İşyerlerine, dışarıya karşı". (Pazar; 12, E)

"Bilemiyorum". (Kurye; 17, E)

"Hayır. Babamdan biliyorum. 4 senedir belediyede sendikalı olmayı kovalıyorlar". (Kurye- II; 17, E)

"Etkilidir illaki..." (Kafe- II; 17, E)

3.4.10. İşçi Hareketi Eylemleri Algısı ve Deneyimi

Görüşmecilerin son dönem gerçekleşen işçi hareketlerinden, eylem, grev vb. takip edip etmedikleri, ediyorlarsa hangileri olduğu sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu bugüne kadar bir eyleme katılmamış olmakla birlikte, görüşmecilerin yaşları itibarıyla çalışma yaşamındaki kısa varlıkları düşünüldüğünde, erişilen çocuklar içerisinde eylem ya da grev deneyimi olanların oranının azımsanmayacak bir düzeyde olduğu görülüyor. Sınıfsal kökenleri nedeniyle yakınları dolayımından da bu türden eylemler hakkında az da olsa bilgi sahibi oldukları anlaşılıyor. Kazanım ya da yenilgi ile sonuçlanan bu eylemlerde edinilen deneyimlerin çocukların çalışma yaşamlarının ilerleyen yıllarında sendikal örgütler karşısındaki tutumlarının belirlenmesinde de etkili olacağı anlaşılmaktadır.

"Arkadaşımın babası belediyede çalışıyordu. Parasını alamıyordu. Toplanıp 15 kişi eylem yaptılar, onu gördüm sadece". (Tekstil; 14, K)

"Hemşirelerin eylemine denk gelmiştim". (Kurye/Kasap; 18, E)

"Haberlerde görüyordum. Yeşil, mavi yelekli, maaşımızı vermiyorsunuz diye işçiler işi bırakıyor". (Pazar; 12, E)

Kurye olarak çalışan görüşmeciler ise özellikle pandemi döneminde yaygın eylemlilikte bulunan kurye işçilerinin eylemlerini, grevlerini takip ettiklerini dile getirmişlerdir.

"Kurye haber gibi mi? Evet, çokça takip ediyorum". (Kurye; 17, E)

"Çok yakında takip ediyorum. Sadece kuryeleri takip ediyorum". (Kurye- II; 17, E)

Görüşmecilerin çoğu bugüne kadar bir işçi eylemine dahil olmamış, bu konuda bir deneyimi bulunmamaktadır. Ancak saya atölyesinde çalışan görüşmeci bir kere greve dahil olduğunu ve çok heyecanlandığını, sonunda da kazandıklarını belirtmiştir.

"Evet. İlk greve dahil oldum. Birlik olduğu için çok heyecanlanmıştım. Herkes birbirini düşündü, bunu hissettim. Grevleri kazandık. (Saya; 18, E)

Bir başka görüşmeci ise kendisinin başına gelen bir kazanın ardından maruz kaldığı haksızlığa karşı bir iş bırakma eylemi yapıldığını ve kendisinin de katıldığını belirtmiştir.

"Evet dahil oldum. Bir kazanın ücretini bana yıktılar. Arkadaşlarım da beni çok sevdiği için hep beraber işi bıraktık. 2 haftadan uzun süre paket servisleri kapandı. Eylemden çok mutlu oldum. Demek ki bir şeyler başarabiliyormuşuz". (Kurye; 17, E)

Bir başka görüşmeci de pandemi zamanında taşımacılık alanında yaygın şekilde yapılan "Banabi" eylemlerine katıldığını belirtmiştir. Bir diğer görüşmecinin aksine bu eyleme katılanlar daha sonra işte çıkarılmışlardır. Görüşmeci kendisini çok kötü hissettiğini anlatmıştır.

"Evet. Banabi'nin eylemine katıldım. Herkes orada bağırıyor, bir şeyler söylüyor ama bir şey olmuyor. Eyleme katılanlar işten çıkarıldı, kötü hissettim". (Kurye- II; 17, E)

Bir başka görüşmeci de babasının katıldığı bir greve tanıklık etmiştir.

"Bir kere babamın işyerine bağlı bir eylem grev olmuştu, baya büyüktü. Bilemiyorum küçüktüm ama insanlar birleşince bir şeyler yapabiliyormuş diye düşündüm. (Kafe - II; 17, E)

Eyleme katılan görüşmeciler eylemlerden internet aracılığı ve tanıdığı derneğin başkanı aracılığı ile haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Eyleme katılan çocuklara ayrıca eyleme katılmalarına ebeveynlerinin, arkadaşlarının, işverenlerinin ve iş yerindekilerin nasıl tepki verdikleri sorulmuştur. Kimsenin bir şey söylemediği görüşmecilerin yanı sıra ebeveynlerinin kendi arkasında durduğunu hisseden görüşmeciler de mevcuttur. Ayrıca onların eyleme katılımı başka çocukların katılımı açısından oldukça etkili olmuştur.

"Ben gidince başka çocuklar da geldi". (Saya; 18, E)

"Ailem arkamda durdu, arkadaşlarım da inanmadı, şok oldular". (Kurye;17, E)

"Kimse bir şey söylemedi." (Kurye- II; 17, E)

3.4.11. Nasıl Bir Örgüt? Nasıl Bir Sendika?

Görüşmecilere sendikalar ve/ya da diğer işçi örgütlenmelerinin hangi konularda çalışması gerektiği sorulmuştur. Görüşmeciler; çocuk istismarı, işçi hakları, iş güvenliği, çocukların sözünün dikkate alınması, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, iş yerinde yaşanan zorluklar, ekipman kullanımı ve yaşanan haksızlıklar olarak belirtmişlerdir.

"Mesela iş yerinde çektiği zorluğu dışarının da görmesi lazım. Bazıları bilek gücüyle çalışıyor, bazıları elektronik matkapları açıyor. İki insan da aynı işi yapıyor. Ama diğerinin malzemesi yok. İşçilerin eşyaları çok eksikti, biz de çok azdı mesela". (Pazar; 12, E)

"Ekipman açısından çalışsalar iyi olur. Çünkü çok pahalı. Kask almak istiyorum ama çok pahalı, alamıyorum". (Kurye; 18, E)

"Haksızlığa karşı önlem alınmalı". (Kurye; 17, E)

Görüşmeciler sendikaların ve/ya da işçi örgütlenmelerinin çocuk işçilerle yapması gerekenlere de değinmişlerdir. Görüşmecilere göre sendikalar ve/ya da işçi örgütlenmeleri; çocuk işçiliğinin zorluklarını çocukların ebeveynlerine anlatmaları, meclise çocukların yaşadıklarını taşımaları, çalışma saatleriyle ilgili düzenleme yapmaları, sigortalı çalışmalarının takibini yürütmeleri, çalışma koşullarının kontrolü, 16 yaşından önce çocukların çalıştırılmaması için devletle görüşmeli ve devletin çocuklara ücret konusunda destek olmasını sağlamalıdır.

"Çocukların aileleriyle konuşmalı, bu zorlu işi çocuklar yapmamalıdır, diye". (Tekstil; 14, K)

"Meclise çocukların çalışma koşullarını taşımaları". (Kurye/Kasap; 18, E)

"Çocukların hakkını almalı". (Saya; 18, E)

"Çalışma saatleriyle ilgili bir şeyler yapmalı". (Sanayi; 18, E)

"Yapmaları gereken tek şey sigortalarının takibini yapmak". (Kurye; 18, E)

"16 yaştan önce hiçbir çocuğun çalışmaması lazım. O da ekonomiden kaynaklanan bir şey. Sendikaların devletle konuşması ve çocuklara ücret konusunda destek çıkılmasını sağlaması lazım". (Kurye; 17, E)

"On sekiz yaşından küçük bir çocuğun sigortası girilince sistemde gözüküyor. Çocuğun çalıştığı yere gidip koşullarına baksınlar". (Kurye- II; 17, E)

Bazı görüşmeciler sendikaları ve/ya da işçi örgütlerinin çocukları "küçük" gördükleri için bir şey yapmadıklarını, halbuki isteseler yapabileceklerini belirtmiştir. Bir görüşmeci de bir çocuk sendikasının kurulabileceğini eklemiştir.

"Çocuk sendikası gibi bir şey kurabilirler. İsteseler yapılabilir ama yapmıyorlar. (Kafe- II; 17, E)

Görüşmecilere sadece on sekiz yaş altında çalışanlar için bir örgüt (sendika ya da diğer işçi örgütlenmelerinden biri) kursaydınız, nasıl bir örgüt kuracakları, bu örgüte kimlerin üye olacağı, neler yapacağı sorulmuştur. Çocuklara fikirlerini sormak, işverenlere baskı yapmak, işin niteliğine tehlikeli olup olmadığına bakmak, risklere karşı önlemler almak, iş yerinde karşılaşılan zorlukları ortadan kaldırmak, çalışma sürelerini düzenlemek, bu konuda diğer ülkelerle iletişim kurmak, büyük kitlelere ulaşmak, denetimler yapmak, çocuk işçilerin birbirleriyle deneyim paylaşmasını sağlamak, çocuk işçilere yönelik aktiviteler gerçekleştirmek görüşmecilerin değindiği konular olmuştur.

"Çalışan çocuklar olarak bir araya gelir, konuşurduk". (Tekstil; 14, K)

"Patronların üstüne giderdim. Patronlarla iletişim kurardım. Patronlarla hareket etmek isterdim, temel nokta orası". (Kurye/Kasap; 18, E)

"Ben dernek başkanı olsam, ilgilenirim. Bizim dernek başkanı ilgilenmiyor. Ben başkan olsam hak için daha savaşırdım". (Saya; 18, E)

"Bir karar vereceğim zaman toplanıp karar verirdim. Çocuk işçilerin sözlerini dikkate alırdım. İş tehlikeli mi, değil mi diye bakardım. Uyarılar yapar, önlemler alırdım". (Saya; 13, E)

"Sadece çocuklar üye olurdu. Aktivite yapardık. Onlara orada ne diyeceğimi bilmiyorum ama mesela birlikte havuza giderdik". (Sanayi; 16, E)

"Çocuk işçilerin görüşlerinin alınması için bir eylem başlatırdım. Sadece çocuklar üye olurdu". (Kafe; 17, E)

"Mesela çok çalışkan çocukları yanıma alır, siz nelerde zorlanıyorsunuz deyip onları daha kolay bir şeye yöneltirdim. Mesela iki çocuk aynı işi yapıyor, ama biri zorlanıyor, diğeri kolay yapıyor. 'Sen bu zorluğu nasıl geçiyorsun, ona söyle o da geçsin' derdim. Hep zorlukları yok etmeye çalışırdım. Çalışsınlar ama çok zor olmasın diye uğraşırdım. Diğer ülkelerden yardım isterdik. Mesela Almanya'da daha kısa çalışılıyor. Çocukların çalışması yasak. Burada da öyle ama, uymuyorlar. (Pazar; 12, E)

"Kuryelerle ilgili sendika kurardım. Sizin gibi gezer, sorunlarını dinlerdim. İlk yapacağım şey büyük bir kitleye ulaşmak olurdu. Sorunları iletmek için muhatabına gitmek isterdim". (Kurye; 18, E)

"Çocuk işçileri teker teker gözetleyip, işin ucunda haksızlık varsa bunlarla ilgili bir şeyler yapardım. İsteyen herkes üye olabilirdi". (Kurye; 17, E)

"Bizim yaşımızdakilere yönelik yapardım. Bizi en iyi biz anlarız. Denetim yapardım". (Kurye- II; 17, E)

"Çalışma saati ve ücretle ilgili düzenlemeler yapardım. Benim gibi düşünenler üye olurdu bence. Çocuklarla oturup fikirlerini sormak isterdim. Farklı düşünceler insanı geliştiren şeylerdir. Çocuklar daha farklı şeyler düşünebilir ve söyleyebilir". (Kafe- II; 17, E)

Kuracakları bu örgütün önünde en büyük engel ne olurdu?" sorusuna ise görüşmecilerin çoğu patronlar şeklinde yanıt vermiştir.

Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Katılmak

"Hayır. Senin özgürlüğünü elinden alıyor çünkü."

"Param olsa ben de çalışmak istemem."

Görüşmecilere son olarak çocukların çalıştırılmasının önlenmesi çalışmalarına katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Bir kısım görüşmeci bu türden çalışmalara katılmak istediklerini ve bu konuda ebeveynlerle konuşmak, para yardımı yapmak, çocuklara maaş bağlanması, ihtiyaçlarının giderilmesi gibi çalışmalarda bulunacağını belirtmiştir.

"Evet. Aileleriyle konuşmayı önerirdim. Çocuklarınızı çalıştırmayın, okula gönderin". **(Saya; 17, E)**

"Katılırdım. Mesela çalışan bir çocuk için her dükkândan para toplayıp çocuğa verirdim okula gitsin diye". **(Saya; 18, E)**

"İsterdim. Mesela çocuğun maaşı olmalı". **(Pazar; 12, E)**

"İlk yapacağım şey ihtiyaçlarını gidermek olurdu". **(Kurye; 18, E)**

"İsterdim. Sonuçta işin ucu ücrete bakıyor. Param olsa ben de çalışmak istemem". **(Kurye; 17, E)**

"10-12 yaştaki çocukların çalışmasını istemezdim. Pantolonu yırtık çocuk vardı su satmaya çalışan mesela..." **(Kafe- II; 17, E)**

Bir kısım görüşmeci ise istemediğini ve çocukların çalışmaya devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Hayır istemezdim". **(Kurye/Kasap; 18, E)**

"Hayır, çocuklar çalışsın istiyorum". **(Sanayi; 16, E)**

"Hayır. Senin özgürlüğünü elinden alıyor çünkü". **(Kurye- II; 17, E)**

Görüşmenin sonunda paylaşmak eklemek ya da paylaşmak istedikleri bir konu olup olmadığı sorulmuş, görüşmeciler çocukların fikirlerinin duyulmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmeden mutlu olduklarını aktarmışlardır. Bir görüşmeci ise sendikayı ilke kez duyduğunu, ön plan çıkartılması gerektiğini paylaşmıştır.

"Sendikaları ben bu zamana kadar duymadım. O yüzden daha ön plana çıkarılması lazım". **(Kurye; 17, E)**

3.5.Sonuç

Çocuk işçiliği; halihazırda var olan küresel ekonomik sistemden ayrı ele alınamayacak, yaşam hakkı ihlalleri dahil olmak üzere çocukların yaşamında bir dizi hak ihlaline yol açan bir sömürü alanıdır. Bu alanının çocukların hak ve özgürlükleri açısından ne kadar ağır sonuçlar doğurup doğurmayacağı, çocukların buldukları (yurttaşlık bağı olsun, olmasın) ülkelerde hükümetlerin çocuk işçiliğine ilişkin politikalarıyla, çocuk koruma mekanizmalarıyla yakından ilişkilidir. Yani sıra çocuk işçiliği o ülkedeki işçi sınıfıyla, sendikalarla ve diğer işçi örgütlenmeleriyle de yakından ilişkili bir konudur.

Türkiye'de çocuk işçiliği ile ilgili mevzuat her ne kadar uluslararası örgütlerin, çocuk işçiliği ile ilgili standartlarıyla kısmen uyumlu olsa da -çocukların sıklıkla çalışmak zorunda kaldığı kayıt dışı ve tarım işçiliği gibi sektörleri kapsamaması gibi- bu mevzuatın yetersiz olduğu çok açıktır.

Türkiye'deki veriler çocuk işçiliğinin çocuklar için son derece ağır koşullar ve gittikçe derinleşen ihlaller oluşturduğunu göstermektedir. Buna karşın BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin etkili politikalar geliştirmemektedir. Bu durumun temel nedeni; sermaye için ucuz işgücü anlamına gelen çocuk işçiliği konusunda devletin sermaye ile uzlaşısı içerisinde olmasıdır. Çocuk işçiliği ortadan kaldırılması gereken bir hak ihlali olarak devletin gündeminde değildir.

Çocuk işçiliği; devletin olmadığı gibi işçi sınıfının, sendikaların ve diğer işçi örgütlenmelerinin de gündemine girememiştir.

Çocuk hakları fikri çoğunlukla, paternalist yaklaşımın da etkisiyle çocukların korunmasıyla eş tutulmaktadır. Çocuk hakları denildiğinde çocukların örgütlenme, toplanma ve protestolara katılma, düşünce ve ifadesini açıklama gibi özgürlükleri çoğunlukla akla gelmez. Oysa çocuk hakları fikri çocukların korunması kadar onların kendilerini gerçekleştirecekleri özgürlükleri de içerir. Çocukların sahip oldukları özgürlüklerini kullanabilir olmaları onları hak ihlallerine karşı güçlenmelerini sağlayacaktır. Bu yaklaşım insan hakları fikrinin temelini oluşturan, hak sahiplerinin güçlendirilmesi ilkesi ile birebir örtüşmektedir.

Türkiye'de çocuklar örgütlenme özgürlüklerini kullanamamaktadırlar. Yetişkinleri de bürokratik açıdan zorlayan prosedürleri içeren ve örgütlenme özgürlüğü açısından insan hakları standartlarıyla uyumlu olmayan Dernekler Kanunu'nda, 12 ve 15 yaş üzeri çocuklar için farklı olmak kaydıyla, dernek kurma ve derneklere üye olma hakkı tanınmıştır. Ancak buna karşın çocuğun bu hakkını bilmesinin ve kullanmak istemesinin yanı sıra yasal vasinin izni olup olmadığı çocukların örgütlenme özgürlüğü için belirleyici unsurdur. Dernek kurma ve derneklere üye olma hakkının yanı sıra çocukların barışçıl bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenlenmesine katılımları da engellenmiştir. Yani çocuklar herhangi bir talepleri için -bir insan hakkı olan- açık havada toplantı ve gösteri düzenleme hakkına Türkiye'deki mevzuat açısından sahip değildirler.

Benzer bir durum çocuk işçilerin örgütlenmesi için de geçerlidir. Türkiye'de 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile çocuk işçilerin sendikalara üye olabilmesi için 15 yaşını doldurması, sendika kurabilmek için ise 18 yaşını bitirmesi şart koşularak çalışan çocukların örgütlenmesi kısıtlanmıştır. Sendika üyesi çocukların sayısı da oldukça azdır.

Saha araştırmasına katılan çalışan çocukların çoğu 2-8 kişinin çalıştığı küçük ölçekli işyerlerinde çalışmaktadır. Çalışmaya başlama yaşları yasal sınırın çok altında 10'a kadar düşebilmektedir. Çocukların tamamı en az iki kere iş değiştirmiştir. Bu durum çocuk işçilerin istihdamdaki kısa deneyimleriyle birlikte değerlendirildiğinde iş değiştirme sıklıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bir anlamda çocukların güvencesiz koşullarda istihdam edildiklerinin de göstergesi sayılabilecek bu işgücü akışkanlığı, özellikle işçi sağlığı iş güvenliği açısından da ciddi riskleri tetiklemektedir.

Çocuklar; çalıştıkları işyerlerini çoğunlukla tek alternatif olarak görmektedir. Pek çoğunun çalışma saatleri de yasal sınırların çok üstünde, günde 12 saate varacak uzunluktadır. Çocukların çoğu sigortasız, kayıt dışı şekilde çalışmaktadır. Çoğunun kullanabildikleri izin hakları da yine yasaların öngördüğünün çok altındadır.

Görüşmelere katılan çocukların çoğu için çocuk işçiliği olumsuz durum ve duyguları ifade etmektedir. Çok az bir kısmı içinse meslek kazanmanın yolu ve kendi tercihi olarak görülmektedir.

Görüşmeciler çocuklar çocuk işçiliğinin bir sömürü biçimi olduğunun farkındadırlar. Bunu işverenlerin çocuk işçi algısını tanımlarken kullandıkları "fırsatçılık", "kolay para", "işine gelmek" gibi kavramlarla yansıtmışlardır.

Çocuklar çalışma sırasında fiziksel zorlanmalara, ergonomik olmayan koşullara, ortamdaki fiziksel ve kimyasal risklere, uzun çalışma saati gibi pek çok hak ihlaline maruz kalmaktadır. Bu ihlallerin

farkındadırlar ancak çalışmaya mecbur oldukları için devam etmektedirler. Çocuklar karşılaştıkları bu ihlalleri çoğunlukla aile bireyleri ve/ya da çalışma arkadaşlarıyla paylaştıkları görülmüştür.

Görüşmelere katılan çocukların eylem ya da grev deneyimine sahip olma oranı azımsanmayacak düzeyde yüksektir. Hem kendilerinin hem de yakın çevresinin sınıfsal konumları nedeniyle bu türden eylemler hakkında az da olsa bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Kazanım ya da yenilgi ile sonuçlanan bu eylemlerde edinilen deneyimlerin çocukların çalışma yaşamlarının ilerleyen yıllarında sendikal örgütler karşısındaki tutumlarının belirlenmesinde de etkili olacağı anlaşılmaktadır.

Çocukların geneli örgütlenmeye açık bir yaklaşım içindedir. Ancak tıpkı yetişkin işçiler gibi sendikal örgütlenmelerden uzak tutulmaya ve bu algıyla yetiştirilmeye çalışılmaktadırlar.

Sendikalar da bu uzak tutulmaya karşı herhangi bir tutum geliştirmemektedir. Çünkü çalışan çocuklar sendikaların ve diğer işçi örgütlenmelerinin gündeminde değildir. Bu durumun sendikaların çocuk işçiliği ile ilgili mücadele yaklaşımlarıyla ve/ya da yetişkinlerin paternalizm temelli çocuk algısı ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Çocuklar da tıpkı yetişkin işçiler gibi örgütlenmenin önünde engel oluşturan "işsiz bırakılma" korkusunu hissetmekte ve bu engeli diğer çocuk işçilerde de gözlemlemektedir.

Çocuk işçiler örgütlenmenin; ücretlerin belirlenmesi, işçilerin kendilerini haksızlıklara karşı savunulması, uygun bulmadıkları durumların değişmesi, daha iyi koşullarda çalışmasında etkili olacağını düşünmektedir. Çocuk işçilerin örgütlenmesinin ise onları rahatlatacağını, güvende hissettireceğini, haklarını almalarını, kararlarının ciddiye alınmasını, kendilerini ifade etmelerini sağlayacağını, başka işçilerin hangi koşullarda çalıştıklarını öğrenebileceklerini ve böylece kendi durumlarını değerlendirebilecekleri bir farkındalığa sahip olunmasında etkili olacağını düşünmektedir.

Görüşmeciler çocuklar sendikaların ve/ya da işçi örgütlenmelerinin çocuk işçilerin maruz kaldığı ihlallerin görünür olması, değişmesi ve çocukların çalışma ortamlarının, saatlerinin, ücretlerinin iyileştirilmesinde etkin bir role sahip olabileceğini düşünmektedir.

Görüşmecilerin çocuk işçiler için kurulmuş bir örgütlenmeye çocukların görüşlerini temel almak, işverenlere baskı yapmak, işin niteliğine tehlikeli olup olmadığına bakmak gibi denetleme faaliyetlerinde bulunmak, işçi sağlığı konusunda önlemlerin alınmasına, çalışma ortamı, saatleri ve ücretleri konusunda iyileştirmelere destek olmak gibi roller atfetmektedir. Ayrıca diğer ülkelerdeki işçi örgütlenmeleri ile iletişimlerin kurulmasında da etkili olabileceğini düşünmektedir.

Çocukların çoğu çocuk işçiliğinin örgütlenmesi konusunda verilen çabalara katkı vermek konusunda motivasyona ve isteğe sahiptir. Bu motivasyonun görünür olması ve çocuk ve yetişkinlerin birlikte çalışma deneyimine dönüşmesi oldukça önemlidir.

EKLER

EK 1: TARTIŞMAYA KATKI: ÇOCUK İŞÇİ ÖRGÜTLENMELERİNE İLİŞKİN GÜNEY ÜLKELERİNDEN ÖRNEKLER

Bu bölüm, çok boyutlu bir hak ihlali olan çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara farklı bir yaklaşımla katkı vermek amacıyla FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nin, 2020 yılında başladığı "Çocuk İşçiliğini Yeniden Düşünmek" programının bir parçasıdır. Bu bölüm, çalışma kapsamında iletişime geçilen Latin Amerika ile Hindistan'daki çocuk işçi hareketlerinin temsilcileri ile gerçekleştirilen birer adet web konferansta edinilen izlenimler, çevrimiçi araştırma sonucu ve örgüt temsilcileri tarafından iletilen bilgilerin derlenmesinden oluşmaktadır.

Deneyim aktarımı niteliği de taşıyan bu bölümün bazı sınırlılıkları olduğunu baştan vurgulamak isteriz.

Birincisi, bu bölüm "az gelişmiş" ülkelerin deneyimlerini kapsıyor. Elbette merkez kapitalist ülkelerde de çocuklar "yasal" olarak çalışabiliyor ve onların da örgütlenme hakları bulunuyor. Ancak bu bölümde, başlıktan da anlaşılacağı üzere, sadece güney ülkelerinden örnekler göreceksiniz. Çalışma sürecinde her ne kadar İngiltere ve Almanya'daki kimi sendikalarla bağlantıya geçilmişse de çocuk işçi üyesi olan sendikalara erişim sağlanamamıştır. Bu bölümün çerçevesi de bu anlamda sınırlandırılmıştır. Ancak çocuk işçi örgütlenmelerine ilişkin örneklerden söz ederken sadece bu örneklerin olduğunu düşünmemek gerektiğinin farkındayız.

İkincisi, çocukların örgütlenmesi meselesinde, okuyacağınız ülke ve örgüt deneyimlerinde "çocuk işçilik"le "çocukların çalışması" arasındaki ayrımının farklı referanslarla yapıldığını düşünmekteyiz. Her ne kadar bu örgütler, çocukların çalışması ile asgari güvence ve korumalarla belirlenmiş bir istihdamı ifade ediyor olsalar da çalışmanın kısmen güvencelerle donatılmış olmasının, çalışmanın çocuklar için oluşturduğu riskleri tam anlamıyla ortadan kaldırmayabileceğini biliyoruz. Çünkü kapitalist bir toplumda çalışmanın kendisi, bireyin üretken kapasitesini yaşama geçirdiği bir uğraş olmaktan ziyade, yaşamını sürdürmek için katlanmak zorunda kaldığı bir zorunluluktur. O nedenle yetişkinler için olduğu gibi çocuklar için de yaşam, mesai saatlerinin bitimiyle başlamaktadır. Nitekim, bu örneklerde çocuklar "çalışma"yı savunurken, çalışmanın temel ihtiyaçlarını karşılamamanın tek yolu olduğunu vurgulamışlardır. Çocuklar yapılan web konferanslarda, temel ihtiyaçlarını karşılamak için asgari güvencelerle ve korumalara belirlenmiş bir istihdamı göze almak zorunda kaldıklarını da dile getirmişlerdir.

Elbette tarihsel örnekler, çocukların çalışmasının nesnel zemini yaratılmadan çocukların çalışmasının yasaklanmasının, çocukları daha kötü koşullarda çalışmaya (illegal işler, yeraltı işleri vb) zorladığını göstermektedir. Bu yönüyle çocukların, kapitalist bir toplumda, mevcut koşullarda yaşamlarını sürdürmek için çalışmayı bir zorunluluk olarak "göze almaları" anlaşılabilir.

Bununla birlikte "çalışma hakkı" savunusuna girişmenin bizleri, bir anlamda işverenin çocuk emeği de dahil olmak üzere emeği sömürme hakkını savunma yanlısına düşürebileceğinin de farkındayız. Ancak bir kere daha vurgulamak isteriz ki çocuk işçiliğinin önlenmesi alanında uzun yıllardır çalışmalar yürüten uluslararası mekanizmalar ve ülkelerin gelinen noktada yetersiz kaldığı açık. Bu durum bizi, farklı deneyimlere, özellikle de işin öznesi olan, çalışan ve örgütlenen çocukların görüşlerini, deneyimlerini dinlemeye ve anlamaya yönlendirdi.

Hindistan, Perú, Venezuela, Paraguay ve Bolivya'da var olan ülke politikaları incelenerek ve 1970'li yıllardan bu yana faaliyetlerini sürdüren çalışan çocuk hareketleri ile iletişime geçilerek onların çalışmalarının ve çocuk işçiliğine olan yaklaşımlarının ortaya konmasını içeren bu bölümün, Türkiye'de çocuk hakları alanında çalışanlar açısından önemli tartışma başlıkları içerdiğini düşünüyoruz.

Türkiye'de çocuk emeği yazınının Güney ülkelerindeki bu çocuk hareketleri hakkındaki bilgi birikiminin de sınırlı olduğunun farkındayız. Bu nedenle FİSA Çocuk Hakları Merkezi olarak

2020 yılında başladığımız "Çocuk İşçiliğini Yeniden Düşünmek" programımız kapsamındaki web konferanstan derlediğimiz ve ağırlıklı olarak konferansa katılan ülke temsilcilerinin ağzından özetlediğimiz bu ülke deneyimleri siz okuyucuların tartışmasına açıktır.

1.HİNDİSTAN

Hindistan'da Çocuk İşçi Olmak

Dünyanın en büyük demokratik ülkesi olan Hindistan'ın nüfusu, Dünya Bankasının 2021 verisine göre 1 milyar 41 milyon olup 2023 yılında dünyanın en fazla nüfusa sahip ülkesi olması beklenmektedir. UNICEF'e göre 0-18 yaş arası çocukların sayısının 444 milyon olduğu, 10-19 yaş arası olarak tanımlanan ergenlerin sayısının da bunun 253 milyonunu oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Yirmi sekiz eyalet ve yedi birlik bölgesinden oluşan Hindistan Federal Cumhuriyetinde güçlü yerel yönetimler mevcut olup son yıllarda çocuk dostu yerel yönetim uygulamalarında bulunan eyaletlerin sayısı da artmaktadır.

Gelir dağılımı adaletsizliği, cinsiyet eşitsizliği, erken yaşta çocuk evlilikleri, cinsel istismar, insan ticareti ve yoğun hava kirliliği vb. birçok sorunun üst düzeyde yaşandığı Hindistan'da çocuk ve ergenlerin çalıştırılmasına karşı hazırlanan Çocuk İş Yasası, 23 Aralık 1986 tarihinde yürürlüğe girmiş ve tüm Hindistan'da geçerlilik kazanmıştır.

"Çocuğun" 14 yaşını tamamlamamış; "ergenin" ise 14 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını doldurmamış kişiler olarak tanımlandığı bu yasaya göre;

- 14 yaş altındaki çocukların anne, baba, ağabey, abla ile anne veya babalarının kardeşlerine ait olan aile işletmeleri ve görsel/işitsel eğlence sektörleri dışında herhangi bir alanda çalışmaları yasaklanmış olup işletmelerinde yasa dışı yollarla çocuk çalıştıranlara 6 ay ilâ 2 yıl arasında hapis ve para cezası öngörülmektedir.
- 14 ilâ 18 yaş arası ergenlerin tehlikeli olmayan işlerde çalışmasına izin verilirken bu sektörler yasadaki sıralanmış ve ergenlerin çalıştırılma koşulları ile işverenlerin sorumlulukları ve bunların denetlenmesine ilişkin maddeler eklenmiştir. Bu maddelere aykırı bir şekilde ergenlerin çalışmasına olanak sağlayan kişiler hakkında 6 ay ilâ 2 yıl arasında hapis ve para cezası öngörülmektedir.

Ne var ki çalışan çocukların büyük bir bölümü hem aile işletmelerinde hem de "tehlikeli olmayan" şeklinde tanımlanan sektörlerde kayıt dışı çalıştırılmakta, çalışma saatlerinin uzunluğundan, eğitim hayatına devam edememeye ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması nedeniyle ruhsal ve fiziksel tehlikelere maruz kalmaya kadar pek çok ihlale karşı karşıya kalmaktadırlar.

Hindistan'da ayrıca 1987 yılında yürürlüğe girmiş olan bir Çocuk İşçiliği Ulusal Politikası mevcuttur. Bu ulusal politika kapsamında 2017'de hem yerel ve merkezi devlet kurumları hem de sivil toplum tarafından yasa dışı çocuk işçiliğine ilişkin ihbar ve bilgi paylaşımında bulunulan çevrimiçi bir Çocuk İşçiliğine Karşı Etkili Yaptırım Portalı (PENCIL) erişime açılmıştır. "Çocuklar tarlalar değil hayalleri üzerine çalışmalı" sloganı ile hizmet veren portal aracılığı ile bugüne kadar 197 bin 437 çocuğun tespit edilmiş olduğu ve bunlardan 24 bin 490'ının Özel Eğitim Merkezleri sistemine dahil edildiği ifade edilmektedir.

Hindistan'da yine, 30 Ocak 2006 yılında faaliyet göstermeye başlayan bir Kadın ve Çocuk Kalkınma Bakanlığı bulunmakta olup bu bakanlık altında, üyeleri merkezi hükümet tarafınca belirlenen, çocuk hak ihlallerinin izlenmesi, önlenmesi ve ulusal politika gerekliliklerinin takibi ile güncellenmesi işlevlerini yürüten bir Çocuk Haklarının Korunması için Ulusal Komisyon mevcuttur.

Hindistan aynı zamanda çocuk işçiliği ile ilgili bir dizi uluslararası sözleşmenin de tarafıdır. Bu sözleşmeler şu şekildedir:

- 1992 yılı itibarıyla çocuk işçiliğinin önlenmesi ve düzenlenmesi konusunda taraf devletlere yükümlülükler getiren 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 2017 yılı itibarıyla 1973 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi
- Yine 2017 yılı itibarıyla ILO'nun çocuk işçiliği tanımına açıklık getiren 1999 tarihli 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi
- 2005 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- 2005 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

Bugüne bakıldığında, çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin tüm bu ulusal ve uluslararası mevzuat, programlar ve mekanizmalar çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında etkili bir rol oynayamamıştır. 1970'li yıllardan bu yana aktif olan, Hindistan'ın en geniş katılımlı çalışan çocuklar ve ergenler hareketi Concerned for Working Children (CWC) yetkilileri bunun gerekçelerini şöyle açıklamaktadır:

"Yukarıdan aşağıya dayatılan çözümler, tek bir çözümün herkese uyacağını sanan programlar, çalışan çocukların, ergenlerin ve onların yaşadıkları toplulukların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel gerçekliği anlamaktan uzak ve değişen bağlamlara uyum sağlamakta yetersiz kalan yaklaşımlar, yıllardır süren mücadelenin sonuç vermemesinin temel sebepleridir."

Hindistan'da Çocuk İşçilerin Örgütlenmesi: The Concerned for Working Children Örneği

The Concerned for Working Children (CWC), 1975 yılında sendikacılar Damodar Acharya, Lakshapathi Pendyala ve Nandana Reddy tarafından Karnataka eyaletinin başkenti Bangalore'deki Peenya sanayi bölgesinde gerçekleştirilen bir sendika toplantısında, sendikacı Nandana Reddy'nin işçiler arasında çok sayıda çocuğun olduğunu fark etmesi ve endişelerini dindiği çalışan çocukların örgütlenmeye ve desteğe ihtiyaçları olduğunu fark etmesiyle doğmuştur. Çalışan çocukların yasal haklarını ve iş kanunları kapsamında korunmalarını sağlamak için onlarla çalışmaya başlanması ile de şekil almaya ve faaliyetlerine başlamıştır.

1985 yılında resmen tescil edilen topluluk, 1970'li yıllardan bugüne çalışan çocukları güçlendirmek, çocuk işçiliğinin kökünde yatan nedenleri ele almak ve çalışmanın çocukların hayatında oynayabileceği olumlu role ilişkin farkındalık yaratmak için çalışmalarını sürdürmektedir.

Hindistan'da 1986 yılından beri uygulanmakta olan Çocuk İş Yasasının hazırlanmasına büyük katkıda bulunmuş olan örgüt, yasanın yürürlüğe giren halinde çocukları çalışmaya iten sosyal ve ekonomik gerekçeleri ele alan ve çocuklara alternatif programlar sunan kısımların yasadan çıkartılarak çalışan çocukları kriminalize eden bir çerçevenin belirlendiğini görmüş, bu nedenle yasaya yönelik eleştirilerini bugün dahi korumuştur.

CWC'nin kurucularından Nandana Reddy bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmektedir:

"Hukuki yaptırımlar hiçbir zaman yalnızca zorlama yoluyla başarılı olamamıştır ve mevcut yasayı uygulamada bu kadar berbat bir siciile sahip olmamızın nedeni de çocuk işçiliğinin arz yönünün temel nedenlerini, ki bunlardan biri yoksulluktur, kabul etmeyi reddediyor olmamızdır."

Bu eleştirilerin sebebi, CWC'nin çocukların çalışmasına yönelik yaklaşımının, Hindistan da dahil olmak üzere pek çok devletin ve uluslararası mekanizmadan farklı olarak çocuk işçiliğini tümüyle yasaklamak ve çalışan çocuklar ile ebeveynlerini çocuk adalet sistemini kullanarak cezalandırmak yerine; çocuk işçiliğinin temel nedenlerini ortadan kaldırmanın ve çocukların yaşına uygun işlerin gelişimlerinde sağlayabileceği olumlu rolü gözetmenin önemine dayanarak kurulmuş olmasındandır. Bunun için CWC, çocuk işçiliğine yönelik ulusal politikaya da şu eleştirileri yöneltmektedir:

"Mevcut yasalar ve kurumların, çocukların, konumuz bakımından da çalışan çocuklar ve ergenlerin değişen yaşam koşullarını, gerçekliklerini ve ihtiyaçlarını devamlı değerlendiren ve bunlara göre yeniden şekillendirilen, geliştirilen bir yapıda olması gerekir.

On yıllardır 'çocuk işçiliğine karşı olmayı çocuklara karşı olmakla karıştırmayın' diyoruz ancak çocuk işçiliğine karşı yürütülen çalışmalar, çocukları ve ergenleri çok daha vahim koşullara itmeyi, onları merkezlere kapatmayı ve görünmez kılmayı sürdürüyor.

Çalışan çocuklar pandemiden önce de dışlanma ve ayrımcılıkla karşılaşyordu. Bunların aileleri genellikle, yaşamsal gereksinimlere veya korunmaya erişimi olmayan, en savunmasız kişiler arasında yer alıyor. Devletse, çalışan çocukları büyük ölçüde eksik rapor ediyor çünkü onların varlığını kabul etmek kendi başarısızlığının da kabulü anlamına geliyor. 'Bakıma ve korunmaya muhtaç çocuklar' olarak istatistiklerde yer alsalar bile 'çalışan çocuk' olduklarında suçlu muamelesi görüyorlar.

Bu kayıtsızlık göz önüne alındığında, bu çocuklar adına ailelerini ayakta tutmak için geriye güvenecekleri yalnızca birbirleri kalıyor."

"Çocuk işçiliğini" çocukların gelişimine yarar sağlamayan, onları sömürmeye yönelik ve yaşlarına uygun olmayan, güvenliklerini riske atan işlerde çalışan çocukların durumu olarak tarif eden CWC, çalışmanın hem çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimine destek olan, deneyimlerini ve yeteneklerini geliştirmelerini sağlayan hem de eğitim hayatları ile uyumlu bir yapıda varlığını sürdürmesi gerektiğini savunmaktadır.

CWC çalışan **çocukların ve ergenlerin mevcut çalışma biçimlerini** şu üç başlıkta tanımlar:

- İşin doğası gereği son derece tehlikeli, güvenlik önlemlerinin çok düşük olduğu veya hiç bulunmadığı, aşırı uzun çalışma saatlerine sahip, sağlık, beslenme, eğitim vb. gelişimsel özelliklerini destekleyecek faktörlere erişimlerinin bulunmadığı işlerde çalıştırılan çocuklar. Bu çalışma alanları, sanayileşmiş ve düzenlenmemiş sektörlerden, ev içi işlere yardımcı olmaya ve aile işletmelerinde ve tarım arazilerinde çalışma biçimlerine kadar geniş bir yelpazedir.
- Mevzuat gereği tehlikesiz olarak tanımlanmış ancak çalışma saatleri, yeterli güvenlik önlemleri, beslenme ve eğitim olanaklarına erişim vb. faktörlerin düzenlenmemiş olması nedeniyle tehlikeli hale gelen işlerde çalıştırılan ergenler. Bu çalışma alanları, bu faktörlerin düzenlenmesi ve denetimi ile tehlikesiz hale getirilebilir.
- Kendilerinin ve ailelerinin gereksinimlerini desteklemek amacıyla yaşlarına uygun sınırlı çalışma süreleri ile okul sonrası saatlerde ya da dönemsel olarak yaz işlerinde, tehlike arz etmeyen alanlarda eğitim ve diğer gelişimsel süreçlerini aksatmayacak biçimde çalışan çocuklar ve ergenler.

Bu bağlamda CWC'nin, 1998-1999 yıllarında birlikte çalıştığı çocukların doğrudan kendi yaşlıları çalışan çocukların görüşlerine başvurarak kırsal alandaki beş yerel yönetim iş birliği ile gerçekleştirdiği bir araştırması bulunmaktadır. Bu araştırma ile doğrudan çocuklar, çocuklara ve ergenlere uygun olan ve olmayan çalışma biçimleri ve çalışmanın yerel tanımları üzerine rehber ilkeler hazırlamıştır. Bu beş yerel yönetim içerisinde Balkur'dan çıkan sonuçlar ise 1999 yılında "**Yapabileceğimiz ve Yapamayacağımız İşler**" adıyla yayımlanarak CWC'nin temel başvuru kitabı haline getirilmiştir. Bu kitap ise beş yerel yönetimce çocuk işçiliği politikalarının temel standartları olarak benimsenmiştir.

Örgütün bu kapsamda gerçekleştirdiği çalışmalardan biri de çalışan çocuklara uygun alternatif eğitim modelleri geliştirmek ve hem örgün eğitim modeline destek olacak hem de çocukların ve ergenlerin yeteneklerini geliştirecek mesleki beceriler edinecekleri gece okullarıyla çalışan çocukları desteklemek olmuştur.

CWC tüm faaliyetlerinde, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin uygulanmasını ve *"Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar."* ifadesinde bulunan Madde 12'den yola çıkarak çocukların kendilerini ilgilendiren süreçlerde karar alma mekanizmalarına katılımlarının esas alınması gerekliliğini gözetilen bir örgüttür.

Hindistan'da çalışan herkesin, kayıtlı ya da kayıtsız olarak sendika kurma konusunda yasal hakları vardır. Ancak, yasal sorumluluk bakımından çocukların kendilerine ait kayıtlı sendikalara sahip olmaları konusunda bir karmaşa söz konusudur. 2015'te Çocuk İş Yasasında yapılan değişiklikten bu yana ergenlerin sendikalara üye olabilmelerine izin verilmiş olsa da yasal sorumluluk yaşı 18'ini doldurmayı gerektirir. Çocuklarla ilgili tüm yasalar, 18 yaşından küçüklerin hiçbir yerde yasal olarak sorumlu tutulamayacağını açıkça belirtmekte, bu da herhangi bir ayırım gözetilmediği için çocukların sendikalarda karar verici pozisyonunda olmalarının önüne geçmektedir.

Buna karşın CWC, 1990 yılında Asya'nın ilk Çalışan Çocuklar ve Ergenler Sendikası olan **Bhima Sangha**'nın (Çalışan Çocuklar Sendikası) kuruluşuna çeşitli eğitim ve kaynak yaratma faaliyetleri ile destek olmuştur. Kayıtsız olarak tamamen çocuklar ve ergenler tarafından kurulmasına karar verilen bu sendika, kuruluşundan itibaren çalışan çocukların, işverenlerinin baskı ve şiddetine maruz kalmalarının önüne geçmeye, çalışan çocukları haklarına ilişkin bilinçlendirmeye ve işyerlerinde çocuklara uygun güvenlik önlemlerinin alınması için yerel yönetimler başta olmak üzere karar vericiler ile çalışmalar yürütmeye odaklanmıştır.

1997 yılına gelindiğinde, Bhima Sangha üyesi iken reşit duruma geçen çalışan çocuklar tarafından çocuk işçiliğine ilişkin bilinçlendirme ve örgütlenme faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla **Namma Sabha** adında ikinci bir örgüt daha kurulmuştur.

CWC ayrıca, Bhima Sangha'dan esinlenerek oluşturulan göçmenler, farklı engellere sahip çocuklar, okula giden çocuklar ve farklı savunmasızlıklara sahip tüm ötekileştirilen çocukların oluşturduğu **Makkala Panchayat** (Çocuk Meclisleri) kurulmasına ve bu sayede çocukların vatandaşlık haklarını öğrenerek, katılım haklarını kullanmalarına yönelik çalışmalar yürütmelerine ve yerel yönetimler ile çalışmalarına destek olmuştur.

CWC, **çalışmalarını şu dört temel başlık altında yürütmektedir:**

- **"Çocuk işçiliği" ve "çocukların çalışması"** arasındaki farkın gözetilerek konunun doğrudan etkileneni olan çalışan çocukların görüş ve deneyimleri ışığında onurlu bir yaşama sahip olabilmelerini sağlayan, gelişimlerini ve eğitimlerini destekleyen işlerde çalışmalarına olanak tanıyacak bir sistemin yaratılmasına yönelik çalışmalar.
- Çocukların geleceğin değil **şimdinin vatandaşları** olduğu bilinciyle haklarını öğrenmek, korumak, geliştirmek ve vatandaşlığın resmî kurumlarını şekillendirmekte söz hakkı edinmelerini destekleyen çalışmalar.
- Hindistan'da büyük bir sorun teşkil eden **çocuk evliliklerine** karşı doğrudan çocukların sesini ve eylemlerini kamuoyuna yansıtmaya yönelik kampanya ve savunuculuk çalışmaları.
- Çocukların yaşamın tüm alanlarında **korunmasını, gereksinimlerinin karşılanmasını ve katılımını garanti altına almaya** dönük çocuk hakları temelli ve çocuk dostu yerel ve ulusal mekanizmaların kurulmasına ve toplumun bu konuda bilinç kazanmasına yönelik çalışmalar.

2. LATİN AMERİKA

Latin Amerika kıtasındaki ülkelerde çalışan çocuklar ve ergenler, haklarını talep etmek ve daha iyi çalışma koşullarına sahip olmak amacıyla 1970'li yıllardan bu yana örgütlenmişlerdir.

Latin Amerika'da örgütlü bir biçimde faaliyetlerine başlayan ilk hareket, ebeveynlerinin maaş kayıplarını telafi etmek için çalışmak zorunda kalan çocukların başlattığı bir grev sırasında 1976 yılında Peru'da ortaya çıkan Hıristiyan İşçilerin Çocukları olan Çalışan Çocuklar ve Ergenler (MANTHOC) hareketi olmuştur.

Günümüzde Karayipleri de ağına dahil ederek, en aktifleri Paraguay, Bolivya, Peru, Arjantin, Kolombiya, Ekvador, Venezuela, Meksika ve Guatemala'da olmak üzere on beşten fazla ülkede, çalışan çocuklar ve ergenlerin oluşturduğu hareketler mevcuttur. Bu hareketler, 1980'li yıllardan itibaren pek çok ülkeden hareketin bir araya geldiği kıta toplantıları yapmaya başlamış ve nihayetinde her iki yılda bir değiştirilmek üzere ortak bir sekreteryanın belirlenmesi ile Çalışan Kız ve Oğlan Çocukları ile Ergenler Latin Amerika ve Karayipler Hareketi (MOLACNATS) çatısı altında bir araya gelmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çocuk İşçiliğinin İstatistikî Profili: Latin Amerika ve Karayipler raporunda yer alan verilere göre, ILO ve UNICEF'in küresel tahminleri, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yaşayan ve toplam çocuk nüfusunun %6'sını oluşturan 8.2 milyon çocuğun (2.7 milyon kız ve 5.5 milyon oğlan çocuğu) çocuk işçiliği yaptığını göstermektedir.

Bu bölümde, Latin Amerika ülkelerinin benzerlikler gösteren siyasal ve sosyo-ekonomik koşullarından dolayı yakın ilişkiler içinde doğan ve iş birlikleri ile gelişen çalışan çocuk hareketlerini uygun şekilde inceleyebilmek için ülkelerin çocuk işçiliğine ilişkin mevzuatları ve yaklaşımları ayrı başlıklar altında değerlendirilecek olup Latin Amerika'daki çalışan çocukların örgütlenme süreçleri tek bir başlık altında ele alınacaktır.

Perú'da Çocuk İşçi Olmak

Perú Cumhuriyeti, yaklaşık 33 milyonluk bir nüfusa sahiptir. 2020 verilerine göre, bu nüfusun %25'ini 15 yaş ve altında olan çocuklar oluşturmaktadır. Toplam çocuk nüfusunun 6-17 yaş aralığında bulunanlarının da %28,6'sının düzenli maaş ya da bir tür ödeme sistemi içerisinde çalışma yaşamına dahil oldukları tahmin edilmektedir. Perú'da çalışan çocukların %90'ı haftada 45 saatten fazla olacak şekilde kayıt dışı sektörlerde çalışırken ev içi işlerde çalışan çocuklar bu sayıya dahil değildir.

Perú'nun arazi yapısı kentsel ve kırsal yaşam arasında büyük bir uçurum yaratmaktadır. Kırsalda yaşayan ailelerde, hayatta kalmak için çocuklar da dahil olmak üzere herkesin ev bütçesine katkıda bulunacak işlerde çalışması doğal karşılanmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2015'te yayımladığı Ulusal Çocuk İşçiliği Uzmanlık Araştırmasında yer alan Perú hükümetinin verilerine göre, yaşları 5 ilâ 17 arasında olan 1 milyon 619 bin 200 çocuğun çalışma yaşamı içinde olduğu ve bu çocukların büyük bölümünün ormanlık ve kırsal alanlarda yaşadığı belirtilmiştir. Yine aynı verilere göre, hükümet bu çocukların 1 milyon 251 bin 400'ünün tehlikeli işlerde çalıştığını; 10 ilâ 17 yaş aralığındaki 70 bin 500'ünün de zorla çalıştırıldığını tahmin ettiğini ifade etmektedir.

UNICEF'in 2021 Perú ülke raporuna göre, 2020'de Covid-19 pandemisi ile ülke genelinde yoksulluk %30,1 artarken; kız ve oğlan çocukları ile ergenler arasındaki yoksulluk da %28,6'dan %40,5'e kadar artış göstermiştir.

Artan yoksulluk çocuk ve ergenleri, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak tanımlanan çalışma alanlarında çalışmaya itmekte, bu

sektörler arasında madencilik ile kimi zaman insan ticaretinin bir sonucu olarak çocukların cinsel sömürüsü de yer almaktadır.

Perú çocuk işçiliği alanında yaşadığı sorunlar karşısında bir dizi ilgili uluslararası sözleşmenin de tarafı olmuş ve bu sözleşmeler şunlardır:

- 1990 yılı itibarıyla çocuk işçiliğinin önlenmesi ve düzenlenmesi konusunda taraf devletlere yükümlülükler getiren 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 2002 yılı itibarıyla 1973 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi
- Yine 2002 yılı itibarıyla ILO'nun çocuk işçiliği tanımına açıklık getiren 1999 tarihli 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi
- 2002 yılı itibarıyla 2002 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- 2002 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

1990 yılında taraf olunan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Anayasanın 55. maddesi ile uyumlu olarak ulusal mevzuatın da bir parçası haline getirilmiştir. 1992 yılında ise bu sözleşmenin temel ilkelerini benimseyen bir Çocuk ve Ergen Yasası çıkarılmıştır. İlerleyen yıllarda bu yasa üzerinde yapılan değişiklikler sonucu 2000 yılında yeni bir Çocuk ve Ergen Yasası çıkarılarak mevcut mevzuatla daha uyumlu ve daha güçlü bir çocuk koruma yasası uygulanmaya konmuştur. Bu yasa ile "çocuk" tanımı 12 yaşını doldurana ve "ergen" tanımı ise 18 yaşını doldurana kadar olan herkes şeklinde yapılmış; asgari çalışma yaşı ise 14 olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda bir istisna getirilerek 12 ilâ 14 yaş aralığındaki çocukların da Reşit Olmayanlar için İşçi Koruma Ofisinden alınan yasal bir izin ve çocuğun okula devam ettiğini gösteren bir belge sunulduğu takdirde izin verilen faaliyetler açıkça belirtilmeden "hafif işler" olarak tanımlanan işlerde günde 4 saate kadar çalışabileceği belirtilmiştir.

2001 yılında yasada yapılan bir değişiklik ile tehlikeli işlerde çalışabilme yaşında da düzenlemeler yapılmış ve tarımsal faaliyetler için asgari yaş 15; sanayi, ticaret ve madencilik faaliyetleri için asgari yaş 16 ve endüstriyel balıkçılık faaliyetleri için de asgari yaş 17 olarak güncellenmiştir.

2012 yılına gelindiğinde Perú hükümeti, aileler için finansal fırsatlar yaratmayı ve çocukların okula kayıt oranlarını artırmayı amaçlayan on yıllık bir Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Ulusal Strateji Planı ortaya koymuştur. Ancak 2021 yılında sonlanan bu planın etkili bir değişime yol açtığını ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlamak mümkün olmamıştır.

Venezuela'da Çocuk İşçi Olmak

Yirmi üç eyalet ve Karayiplerde yer alan birçok adadan oluşan Venezuela federal bir cumhuriyet olup Latin Amerika'daki en kentleşmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Dünya Bankasının 2021 verisine göre nüfusu 28 milyon 199 bindir.

UNICEF'in 2021 Venezuela Yıllık Ülke raporuna göre, kronik enflasyon ülkenin temel gıda, ilaç ve mallara erişimini sınırlarken Covid-19 pandemisi de temel hizmetlere erişimin daha da zorlaşmasına ve bu durumdan en çok da çocukların etkilenmesine yol açmıştır. Her üç Venezüellalıdan biri gıda güvensizliği içinde yaşamaktadır ve yardıma muhtaç durumdayken nüfusun %73'ünün güvenilir suya erişiminin kalmadığı ifade edilmektedir.

Aralık 2021 itibarıyla 6 milyondan fazla kişinin ülkeden göç ettiği bilinmekte bu da önemli bir insan sermayesi kaybına, üretkenlikte düşüşe ve pek çok çocuk ve ergenin bir ya da her iki ebeveyni olmadan hayatlarını sürdürmeleri gerçeğine yol açmıştır.

Mayıs 2021'de Reuters'te yayınlanan bir makalede, pandeminin başlangıcından bu yana daha fazla sayıda çocuk, para veya yiyecek karşılığında başka ailelerin ev işlerini yapmakta veya sokaklarda dilenmek, sigara ya da su satmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Venezuela'da çocuk ve ergenlerin haklarını koruyan temel yasa Çocuk ve Ergenleri Koruma Yasasıdır. Bu yasaya göre asgari çalışma yaşı 14, tehlike arz eden işlerde çalışma yaşı ise 18 olarak belirlenmiş ancak tehlikeli işlerin neler olduğuna ilişkin uluslararası standartlara uygun, açık bir çerçeve çizilmemiştir. Her ne kadar ergenlerin sağlıklarını ve gelişimlerini tehlikeye atabilecek işlerde çalışmaları yasaklanmış olsa da hangi çalışma alanları ve faaliyetlerin tehlikeli olarak değerlendirildiğinin belirtilmemesi yasada bulunan büyük bir boşluktur.

Venezuela çocuk işçiliğine ilişkin temel uluslararası sözleşmelerin tarafıdır. Bu sözleşmeler şu şekildedir:

- 1990 itibarıyla çocuk işçiliğinin önlenmesi ve düzenlenmesi konusunda taraf devletlere yükümlülükler getiren 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 1987 itibarıyla 1973 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi
- 2005 itibarıyla ILO'nun çocuk işçiliği tanımına açıklık getiren 1999 tarihli 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi
- 2002 itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- 2003 itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

Venezuela Hükümeti 2002 yılında, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin taleplerine uymak için çocuk koruma sistemini denetlemek üzere bir Ulusal Çocuk ve Ergen Hakları Konseyi kurmuştur. Bu Konsey, kendi tüzel kişiliğine sahip bir kamu kurumu olup diğer kamu kurumlarından bağımsız olarak işlev göstermektedir.

Hükümet ayrıca Çocuk ve Ergenleri Koruma Yasası tarafından zorunlu kılınan, ulusal ve yerel düzeydeki politikalar ve programlarla çocuk haklarını koruyan ve çocuk işçiliği sorununu ele alan bir Çocuk ve Ergenlerin Korunması Sistemi kurmuştur. Bu sistemin çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden korunmayı sağlamak için kurumlar arasında yeterli koordinasyon, izleme ve değerlendirme yapmakta başarılı olup olmadığını gösteren çalışmalara ise erişilememiştir.

Yine Eyalet Çocuk Koruma Kurumu (IDENNA) tarafından yürütülen, çocukları sömüren çalışma koşullarını ortadan kaldırmak ve güvenli iş ortamları oluşturmak amacıyla başlatılan Çalışan Çocuklar ve Ergenleri Onurlandırma Programı adında bir hükümet programı da bulunmaktadır. Ancak bu tür programlara ayrılan bütçenin azlığı nedeniyle etkili bir şekilde işlemediği değerlendirilmektedir.

Paraguay'da Çocuk İşçi Olmak

Paraguay Cumhuriyetinin, UNICEF'in 2021 Paraguay Yıllık Ülke raporuna göre, yaklaşık 7.3 milyon nüfusa sahip olduğu ve bunun %35'inin 0 ilâ 17 yaş aralığında çocuklardan oluştuğu tahmin edilmektedir.

Paraguay'ın kentsel nüfusu, kırsal nüfusunun yaklaşık iki katı olup kırsal bölgede yaşayanların kentlerdekilere göre çok daha yoksul olduğu bilinmektedir. Ulusal İstatistik Kurumunun verisine göre 2019 ilâ 2020 yılları arasında çocuk yoksulluğu %33'ten %36'ya çıkmıştır.

Kırsal ve yerel topluluklardan gelen çocukların ise özellikle dil engelleri, yetersiz tesis ve personel gibi sebeplerle eğitime erişimde ve sürdürmekte zorluklarla karşılaştıkları, yerel topluluklarda büyüyen çocukların yarısının eğitim almadığı bilinmektedir.

Paraguay'da çocuk işçiliği adı altında serflik düzeni de devam etmektedir. *Criadazgo* adı verilen ve yüzyıllardır süren bu uygulamada, temel haklarından yoksun, düşük gelirli bir ailenin genellikle 5 ilâ 17 yaş aralığındaki çocuğu herhangi bir ücret almadan, kimi zaman da borç karşılığında bir evde çalıştırılmak üzere satılmaktadır. Bu uygulama sonucu çocuklar yalnızca eğitim haklarından mahrum kalmayıp uzun çalışma saatleri ile cinsel ve fiziksel tacize de maruz kalabilmektedir. Bu uygulama ancak 2001 yılında yasa dışı ilan edilmiş olsa da 2016 yılında Paraguay'daki ev işçilerinin %18'inin hâlâ 10 ilâ 19 yaşları arasında olduğu görülmektedir. Bu çalışma biçiminin yasadışı ilan edilmesi, Paraguay'ın Çocukluk ve Ergenlik Yasasının 2001 yılında yürürlüğe girmesiyle ilişkilidir. Bu yasaya göre asgari çalışma yaşı 14; tehlike arz eden alanlarda çalışma yaşı ise 18 olarak belirlenmiştir.

Paraguay'ın çocuk işçiliğine ilişkin taraf olduğu temel uluslararası sözleşmeler de şunlardır:

- 1990 yılı itibarıyla çocuk işçiliğinin önlenmesi ve düzenlenmesi konusunda taraf devletlere yükümlülükler getiren 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 2004 yılı itibarıyla 1973 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi
- 2001 yılı itibarıyla 1999 tarihli ILO'nun çocuk işçiliği tanımına açıklık getiren 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi
- 2003 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- 2002 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

Paraguay'ın sahip olduğu mevzuat yetersiz olsa da Çocuk ve Ergen Bakanlığına (MINNA) sahiptir. İnsan ticareti ve çocukların ticari amaçlı cinsel sömürüsüne ilişkin vakaları bildirmek için bir yardım hattı bulunan Çocuk ve Ergen Bakanlığının aynı zamanda kolluk kuvvetleri tarafından yönlendirilen çocuklara ve ergenlere yönelik sosyal hizmet desteği sağlamak gibi görevleri de bulunmaktadır.

Yine, Çocuk ve Ergen Hakları Belediye Meclisinin (CODENI) çocuk işçiliği ile ilgili görevleri de ailelere ilişkin koruma ve destek programlarını teşvik etmek amacıyla, ekonomik faaliyetlerde bulunan çocuk ve ergenlerin kaydını tutmak ve profesyonel eğitim kuruluşları aracılığıyla çalışan ergenler için eğitim programları koordine etmektedir.

Çocuk İstismarını Önleme ve Ortadan Kaldırma Ulusal Komisyonu (CONAETI) da 2002 yılından bu yana Kadın Bakanlığı ve Adalet ve İnsan Hakları Bakanlığı ile hükümetin çocuk işçiliğini ortadan kaldırma çalışmalarını koordine etmektedir.

Ayrıca Çalışma Bakanlığı tarafından çocuk işçiliğine ilişkin daha hızlı ve etkili soruşturma yürütülmesini sağlamaya yönelik çevrimiçi uygulamalar ile eğitimlere ilişkin yeni düzenlemeler getiren bir karar alınmış ve ülke genelinde Çocuk İşçiliğini Ortadan Kaldırmaya Yönelik Yerel Komitelerin sayısı artırılmıştır.

Yine, çocuk işçiliğine ilişkin toplumu bilinçlendirmeye ve ilgili yasaların daha kuvvetli bir şekilde uygulanmasına odaklanan Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması ile Çalışan Ergenlerin Korunmasına Yönelik Ulusal Strateji Planı 2019 yılında uygulamaya konmuş, 2024 yılına kadar da sürmesi beklenmektedir. Bu Plan kapsamında, çalışan çocuklara ücretsiz ve nitelikli eğitime erişim imkânı sağlanmakta ve aileleri için geçim kaynağı alternatifleri sunulmaktadır.

Bolivya'da Çocuk İşçi Olmak

Bolivya çokuluslu üniter bir devlet olup Dünya Bankasının 2021 verisine göre, 12 milyon 79 bin nüfusa sahiptir. Otuz kadaryerli topluluğu vardır ve toplam nüfusun neredeyse yarısını oluştururlar; bu da Bolivya'yı Latin Amerika'daki en fazla yerli nüfus oranına sahip ülke yapmaktadır.

Bolivya'daki çocuklar, bazen insan ticaretinin sonucu olarak ticari cinsel sömürü ve madencilik gibi alanlarda çalışmak zorunda kalarak çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz kalmaktadır. Özellikle nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan kırsal kesimlerde yaşayan yerli topluluklarından olan çocuklar, ailelerinin eğitime, sosyal hizmetlere ve gıdaya yeterli erişimi olmadığı için onları *padrinazgo* adı verilen, yüksek gelir grubundaki ailelerin evlerinde çalışmaya gönderdikleri, yüzyıllardır süregelen bir uygulamaya maruz kalmakta ve ihmal ve istismarın her türüne açık hale gelmektedirler.

Bolivya'da önce 2014 yılında ilan edilmiş, sonra çıkan uluslararası tartışmalar sonucunda 2018'de değişiklik yapılan 548 sayılı bir Çocuk ve Ergen Yasası mevcuttur. Bu yasaya göre günümüzde asgari çalışmanın yaşı 14, tehlike arz eden işlerde çalışabilmenin asgari yaşı ise 18 olarak belirlenmiştir.

Bolivya'nın çocuk işçiliği ile ilgili taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ise şunlardır:

- 1990 yılı itibarıyla çocuk işçiliğinin önlenmesi ve düzenlenmesi konusunda taraf devletlere yükümlülükler getiren 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 1997 yılı itibarıyla Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1973 tarihli 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi
- 2003 yılı itibarıyla ILO'nun çocuk işçiliği tanımına açıklık getiren 1999 tarihli 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi
- 2003 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- 2004 yılı itibarıyla 2002 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol

2014'te çıkarılan yasanın büyük bir tartışma başlatmasının nedeni, bu yasanın çocukların çalışmak istedikleri işlere ilişkin ebeveyn onayları ve bu işlerin sağlıklarını, eğitimlerini ve gelişimlerini etkilemeyecek olduğuna ilişkin ombudsman izni alındıktan ve ruhsal ve fiziksel değerlendirmeden geçtikten sonra 10 yaşından itibaren ailelerinin yanında, 12 yaşından itibaren ise üçüncü şahısların yanında ya da kendi çalışmalarını yürütebilir şekilde çalışmalarına izin vermesinden kaynaklanmaktadır.

Başta Bolivya Çalışan Çocuklar ve Ergenler Birliği (UNATSBO) olmak üzere çalışan çocuklar tarafından kurulan sivil toplum örgütleri ile Bolivya hükümetinin Anayasaya dayanarak birlikte hazırlanmıştır. Yasanın Bolivya'nın taraf olduğu ILO'nun 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi ile çalıştığı gerekçesiyle ILO, UNICEF, Human Rights Watch gibi pek çok uluslararası kurumun ve Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa ülkelerinin ve işçi sendikalarının "dünyanın geri kalanıyla ters düşen ve çocuk işçiliğini meşrulaştıran bir uygulama" şeklinde tanımlaması ile tepkisini çekmiştir. Ancak

Bolivya hükümeti süren çocuk işçiliğine karşı bu yasa ile çocukların haklarının güvence altına alınmasının ve iş güvenliklerinin sağlanmasının amaçlandığını söylemiştir.

Özellikle Bolivya'nın kırsal kesimlerinde yaşayan yerli çocukların iş güvenliği ve ayrımcılığa uğramadan çalışabilmelerini sağlamaya yönelik olarak çalışan çocuklarla birlikte hazırlanan bu yasa, uluslararası baskılar sonucu 2018 yılında değiştirilerek Latin Amerika'daki çalışan çocuklar ve ergenlerin oluşturduğu hareketlerin büyük tepkisine karşın uluslararası standartlara uygun hale getirilmiş ve 14 yaşın altındaki çocukların çalışması yeniden yasaklanmıştır.

Bolivya'da bu yasanın denetlenmesi amacıyla birçok belediyede Çocuk Savunuculuğu Ofisleri bulunmakta, bu ofislerde yasal çalışma yaşına gelmiş çalışan çocukların, Adalet ve Şeffaflık Bakanlığı tarafından yürütülen Çocuk ve Ergen Bilgi Sistemine (SINNA) kayıtları yapılmaktadır. Yine birçok belediyede çocuk haklarının korunması için hizmet veren Çocuk Hakları Komiserleri yani ombudsmanlar da bulunmaktadır.

Bolivya'nın ayrıca daha önce uyguladığı on yıllık bir Çocuk İşçiliğinin Kademeli Olarak Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Ulusal Plan bulunmaktadır ancak 2010 yılında sonlanan bu Planın devamı gelmediği gibi yerine başka bir program da getirilmemiştir.

Latin Amerika'da Çocuk İşçilerin Örgütlenmesi: –NATS Örnekleri

Latin Amerika'da kendi örgütlenme yapılarına sahip ilk çalışan çocuklar hareketi 1976'da Peru'da kurulmuş olan **MANTHOC**'dur (Movimiento de Adolescentes y Niños Trabajadores Hijos de Obreros Cristianos). MANTHOC Peru'daki çok sayıda çocuğun, ebeveyninin uğradığı maaş kaybını telafi etmek için çalışmak zorunda kaldığı bir grev süreci sırasında kurulmuştur.

1980'lerden itibaren diğer Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde de çalışan çocuk hareketleri ortaya çıkmıştır. İlk kıtasal toplantı, 1988 yılında Lima'da yapılmış, ardından yaklaşık iki yılda bir gerçekleştirilerek bu toplantılar sürdürülmüştür. Toplantılara Dominik Cumhuriyeti, Küba ve Brezilya'dan da delegeler katılmıştır. Bugün ise hareketler ağırlıklı olarak Paraguay, Bolivya, Peru, Arjantin, Kolombiya, Ekvador, Venezuela, Meksika ve Guatemala'da aktiftir.

Çalışan çocuklar ve ergenler hareketinin içerisinde bulunan çocuklar, sosyal düzeyde toplum tarafından marjinalleştirildikleri, ekonomik düzeyde kayıt dışı ya da sömürü ekonomisinin parçası oldukları, politik düzeyde çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılmasına ilişkin politikaları desteklemedikleri ve eğitim düzeyinde de çalışma hayatları kendilerini bütünüyle eğitime adanmalarına müsaade etmediği için dışlanmış kişilerdir. Bu hareketler, tüm olumsuz koşullara karşın çalışma deneyiminin çocukların gelişiminde önemli bir unsur olduğu fikrinde buluşmuş, çocukların toplum tarafından dışlanmasının ve çalışma ortamlarında sömürülmesinin, temel haklarından yoksun bırakılmasının ve görmezden gelinmesinin önüne geçmek ve çocuk işçiliğini var olan biçimiyle kabul eden ekonomik ve kültürel düzeni değiştirmek için mücadele etmektedir. Bu hareketlere kendisini "çalışan/çalışkan çocuk" olarak tanımlayan 18 yaşın altındaki her çocuk ve ergen üye olabilir.

MOLACNATS'ın Oluşumu

1970'li yılların sonunda Latin Amerika'da ortaya çıkmış olan çalışan çocuklar ve ergenler hareketleri, daha sonra **Çalışan Kız ve Oğlan Çocukları ile Ergenler Latin Amerika ve Karayipler Hareketi MOLACNATS** (Movimiento Latinoamericano y del Caribe de los Niños, Niñas y Adolescentes Trabajadores) çatısı altında bir araya gelmiştir. Bu hareket, Latin Amerika ve Karayiplerdeki çalışan çocuklar ve ergenler hareketlerini koordine etmekle sorumlu olup sekreteryaya görevini her iki yılda bir başka bir ülke hareketi üstlenmektedir. 2020 itibarıyla bu görevi Paraguay devralmıştır.

MOLACNATS'ın bileşeni olan ulusal çalışan çocuk ve ergen hareketlerinden bazıları şunlardır:

- MNNATSOP, Peru'daki çalışan çocuklar koalisyonudur.
- MANTHOC, Peru'da bulunan en eski çalışan çocuk hareketlerinden birisidir.
- UNATSBO, Bolivya'daki çalışan çocuklar hareketidir.
- CONNATSOP, Bolivya'nın Potosi ilinde aktif olan çalışan çocuklar hareketidir.
- CORENATS, Venezuela'daki çalışan çocuklar hareketidir.
- CONNATS, Paraguay'daki çalışan çocuklar hareketidir.
- Asamblea Revelde, Arjantin'deki çalışan çocuklar ve ergenler hareketidir.

Ayrıca İtalya, Belçika, Almanya, İspanya gibi ülkelerde de Latin Amerika, Asya, Afrika gibi bölgelerdeki bu hareketlere destek veren ProNATS adı ile faaliyet yürüten çalışan çocuk ve ergen hareketleri bulunmaktadır.

1976'da Peru'da ortaya çıkan ilk hareketten bugüne MOLACNATS'ın savunduğu **temel örgütlülük ilkeleri** şu şekildedir:

- Bir örgütün şubesi ya da merkezi değil, bağımsız bir hareket olması
- Hareketi doğrudan çocuklar ve ergenlerin kendilerinin koordine etmesi
- Dünyadaki tüm çalışan çocuk ve ergen hareketlerine açık olması
- Ulusal ve uluslararası çalışmalar yürütülmesi
- Çalışan çocuklar ve ergenler hareketlerinin kendi gereksinimlerinden yola çıkan özel bir pedagoji yaratma ihtiyacına sahip olunması

Bu ilkeler daha sonra Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerindeki pek çok hareket tarafından da ülkelerinin farklı özellikleri ve çocukların koşulları bağlamında ele alınarak benimsenmiştir.

Özetle MOLACNATS'ta çocuklar ve ergenler toplantılar düzenler, benimsenecek stratejilere ve gerçekleştirilecek somut eylemlere karar verir; destek sunan yetişkinler ise eğitimci ve bakım veren rolünü üstlenmeyi sürdürür.

“Çalışma” Kavramına Olan Yaklaşım

Bu hareket, çocuk işçiliğini tamamen zararlı bir olgu olarak değerlendirmemektedir. Çocuklar için çalışmanın gelişimsel değerinin yanı sıra çoğu zaman yoksulluk koşullarında hayatta kalmak ve hatta eğitim almayı sürdürebilmek için de tek çözüm olduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte daha ayrıntılı ve etkili düzenlemeler geliştirilerek çocukların ve ergenlerin eğitimde fırsat eşitliği içerisinde daha onurlu ve daha güvenli çalışma koşullarına sahip olmaları ve böylelikle korunabilmeleri için mücadele etmektedir.

ILO'nun 2001 yılında yürürlüğe konan 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesinde “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” ifadesi Madde 3'te şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;

Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar."

MOLACNATS ise çocukların ve ergenlerin çalışması ve bu tanımlar hakkındaki görüşlerini ve örgütün hedeflerini, yine 2001'de Paraguay'da gerçekleştirilen VI. Latin Amerika Toplantısının Deklarasyonunda şöyle ifade etmiştir:

"Çalışan çocuklar ve ergenler Latin Amerika ve Karayipler hareketi olarak bizler, çocukken de çalışma hakkımız olduğuna inanıyoruz. Öğrenmenin pratik bir biçimi, bir eğitim kaynağı ve aileye gelir olduğu sürece çalışmak, insana onur kazandırır. Biz, topluma bir bütün olarak yaptığımız katkının bilincindeyiz. Kabul etmediğimiz hususlar ise sömürücü, dışlayıcı, ayrımcı ve şiddet içeren çalışma koşullarıdır. Eğitim ve sağlığın, hiçbir istisna veya ayrımcılık olmaksızın herkes için ücretsiz ve erişilebilir olması gerektiğine inanmayı sürdürüyoruz. Genel kanının aksine bizler, çocukların uyuşturucu kaçakçılığı, pornografi veya savaşlarda kullanılmasını ise 'çocuk işçiliği' olarak değil, çocuklara karşı işlenen suçlar olarak değerlendiriyoruz."

Bu bağlamda MOLACNATS'tan çocuklar ve ergenler, çocuk işçiliği meselesine ilişkin taleplerini de şu şekilde sıralamaktadır:

- "Çalışan çocuklar ve ergenlerin onurlu bir şekilde çalışıp eğitim alabileceği üretim atölyelerinin kurulması;
- Çalışan çocuklar ve ergenlerin artık yalnızca çalıştıkları için cezalandırılmaması;
- Çocuklar ve ebeveynleri için iyi koşullarda iş imkânlarının yaratılması;
- Çocukların katılım hakkı ve mücadelelerini sürdürmelerine alan tanıyan, pedagojik olarak eğitilmiş öğretmenler tarafından verilen nitelikli bir eğitime ücretsiz olarak erişilebilmesi.

"Çocuk haklarının tüm çocuklar için eşit olarak geçerli olduğunu biliyoruz. Bu nedenle, çalışan çocuklar ve ergenler hareketleri olarak bizi ilgilendiren sorunlarla ilgili tüm tartışmalara ve anlaşmalara dahil olmayı talep ediyoruz."

"Biz çocukların ve gençlerin birer nesne olarak değil, hak öznesi olarak algılanmasını talep ediyoruz çünkü haklar her insan için aynı şekilde uygulanmalıdır."

3. ÇALIŞAN ÇOCUK HAREKETLERİNİN ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ İLE İLİŞKİLERİ

Çalışan çocuk hareketleri, 1990'ların ortalarından bu yana ILO'nun çocuk işçiliği politikasını eleştirmekte ve politika yapımına katılma haklarını savunmaktadır.

1992 yılında çocuk işçiliği politikalarının etkisini değerlendirmek ve çalışan çocukların katılımını teşvik etmek için iki sivil toplum örgütü tarafından kurulan Uluslararası Çocuk İşçiliği Çalışma Grubu'nun (IWGCL) desteğiyle, 1996'da çalışan çocuklar hareketinin ilk kıtalararası toplantısı, Hindistan'ın Kundapur kentinde gerçekleşmiştir. Toplantıya Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinden 34 delege katılmış ve neticesinde "On Kundapur Maddesi" adlı beyanname yayımlanmıştır. Bu çalışmanın da yarattığı etki ile 1997 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından Amsterdam'da, çocuk işçiliğinin önlenmesinde kalkınma ve uluslararası iş birliğinin rolü üzerine gerçekleştirilen ilk büyük Uluslararası Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Konferansına kırk ülke delegesinin yanı sıra sekiz çalışan çocuk örgütü de konuşma yapmak üzere davet edilmiştir. Burada söz alan delegeler, çocuk işçiliğinin tamamen kaldırılması fikrine yönelik eleştirilerini sunup çalışma koşullarının iyileştirilmesi taleplerinde bulunarak politika oluşturma süreçlerine katılmayı talep etmişlerdir. Bu durum, başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinin çoğunda

rahatsızlık yaratmış ve çocukların meşruiyetini sorgulamaya varan tartışmaların kapısını aralamıştır. Bu yaşananı Freie Üniversitesi profesörü Anna Holzscheiter şu şekilde betimlemektedir:

"Çocukların seslerinin yalnızca sefaletlerini vurguladıklarında veya küresel topluluğun ya da belirli bir kuruluşun koruyucu, 'kurtarıcı' rolünün altını çizdiklerinde dahil edildiğinin, çocuk katılımına yönelik sembolik yaklaşımların güçlü yaygınlığının kanıtı... Çocukların anlatıları, duygusal çekicilikleri nedeniyle değerli; görüş veya politikayla ilişkili bilgi kaynağı olarak değer görmüyor."

Neticede Ekim 1997'de Oslo'da gerçekleşen takip toplantısına yalnızca üç çocuk temsilci davet edilmiş, çocukların görüşlerini sunmalarını sağlayabilmek adına Save The Children paralel bir forum organize etmiştir. Latin Amerika delegesi çocuklar ise bu dışlayıcı tutumu protesto etmek üzere konferansın düzenlendiği binanın önünde eylem yapmışlardır.

O tarihten bu yana çalışan çocuk ve ergenler hareketleri hiçbir uluslararası çocuk işçiliği konferansına davet edilmemiş; MOLACNATS her defasında ILO'nun bu tutumunu teşhir etmiştir. Bu konferanslarla ilgili hazırladıkları kamuya açık mektuplardan biri Mayıs 2010'da Hague'da gerçekleştirilen konferansa ilişkin olurken bir diğeri de Ekim 2013'te Brezilya'da gerçekleştirilen konferansa ilişkindir.

Bu mektuplardan Brezilya konferansı öncesinde yayınlanan hazırlık belgelerinden "3. Küresel Çocuk İşçiliği Konferansı Temel Belgesi" ve "Çocuk İşçiliğine Karşı İlerleme Ölçeği" belgelerine yönelik yedi maddelik itirazlarını sıraladıkları kısımda çocuk işçiliğinin önlenmesi çalışmaları bakımından en dikkat çeken madde şöyledir:

"4. ILO raporlarını, okulu terk etme ile çocukların çalışması ve/veya aynı anda hem çalışıp hem de okuyan çocukların eğitim eksiklikleri arasında olduğu varsayılan mekanik bir ilişkiye dayandırmaya devam ediyor. Bu tutum, sunulan istatistiklerin, çalışan çocukların %70'inin aynı zamanda okula da gittiğini göstermesine ve çoğu durumda okumaya devam etmemizi sağlayan şeyin çalışmak olduğunu ve çalışma deneyiminin de bizler için birçok açıdan öğretici olabileceğini gösteren diğer araştırmalara rağmen böyle."

2010 yılında aynı zamanda Bolivya'da hazırlanmakta olan bir çocuk hakları yasası gündemdeydi. Birkaç sivil toplum örgütünün de desteğiyle UNATSBO bir taslak yasa hazırlayarak hükümete sunmuş, böylelikle çocukların çalışma hakkına ilişkin doğrudan çocukların ve ergenlerin görüşleri ilk kez böylesi bir alanda gündeme getirilmiştir. UNATSBO tarafından yürütülen çalıştaylar ve anketlerle zenginleştirilen yasa taslağının genel başlıkları şöyledir:

- Bolivya'daki çalışan kız ve oğlan çocukları için sosyal ve politik tanınma sağlanması;
- Çalışan tüm kız ve oğlan çocuklarının erişebileceği, kapsayıcı ve daha iyi yaşam fırsatlarına erişim sunan bir eğitim hakkı;
- Bir sömürge devletinin çok uluslu bir topluluk devletine dönüşümünü sağlamak ve gereksinimleri ortaya koymak için yeni yasalar ve tekliflerin hazırlanması sürecine çalışan kız ve oğlan çocuklarının örgütlü katılımının tanınması;
- Çalışan kız ve oğlan çocuklarının işyerlerinde, okullarda, aile ve topluluk içlerinde haklarının ihlal edilmesine karşı korunması ve desteklenmesi;
- Çalışan çocuklara yönelik ayrımcılık ve damgalamaya son verilmesi;
- Çalışan oğlan ve kız çocuklarının ülkeye yaptığı ekonomik katkının tanınması.

Uzun tartışmaların ardından 2014'te yürürlüğe giren 548 Sayılı Çocuk ve Ergen Yasası çalışma yaşını uluslararası standardın altına çekmesiyle başta ILO olmak üzere uluslararası ölçekte tepki çekerken Latin Amerika genelindeki çalışan çocuklar ve ergenler hareketleri tarafından bir kazanım olarak yorumlanmıştır.

Haziran 2015'te, Cenevre'de gerçekleştirilen Uluslararası Çalışma Konferansında Bolivya'nın yeni Çocuk ve Ergen Yasasının incelenmesi de gündemlerden biri olduğu için yasa yapım sürecine dahil olan UNATSBO'dan bir delege bu konferansa katılmış ancak konuşmasına izin verilmemiştir. Konferans katılımcısı çalışan kız çocuğu uğradığı hayal kırıklığını şöyle ifade etmiştir:

"Kendimi suda olmasına rağmen yüzemeyen bir balık gibi hissettim. Ülkeniz hakkında 'barbarlık,' 'meseleyi anlamamışlar' gibi pek çok şey duymak ve söz alamamak korkunçtu. Bugüne kadar başıma gelen en kötü şeydi. Bolivya'nın yeni yasasının bir gerileme olduğunu söylerken ülkelerinde çalışan binlerce çocuğun farkında bile değillerdi. Gerileme yaşayan onlar çünkü onları bodruma kapatıp gün ışığına çıkmalarını istemiyorlar. Yaşadığım büyük bir öfke mi, yoksa çaresizlik miydi bilmiyorum... [1 Haklarını kendi ülkende savunmakla dünya çapında savunmak arasında büyük bir fark varmış çünkü orada size karşı olan birden fazla ülke var. Bolivya'yı savunan birkaç ülkenin dışında büyük bir çoğunluk ona saldırdı ve kendi ülkenizde olmadığınızda yanınızda size destek olabilecek kimsenin olmaması kolayca susturulmayı, meseleyi sindirmeyi sağladı. Orada sizi koruyan bir standart yok. Bu nedenle dedim ki: 'Burada susturulmuş olabilirim ama kendi ülkemde susmayacağım, kimse beni susturamayacak."

2017'nin Kasım ayına gelindiğinde ILO'nun Buenos Aires'te düzenlediği Dördüncü Uluslararası Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Konferansına da hiçbir çalışan çocuk ve ergen örgütü davet edilmediği gibi Arjantin hükümeti ile anlaşarak 18 yaş altındaki çocukların "güvenlik gerekçesiyle" konferansa katılmalarının da önü kesilmiştir. Çocukların katılım hakkını ihlal eden bu tutum karşısında MOLACNATS, BM Çocuk Hakları Komitesine şikâyette bulunmuş ve yayınladığı açık mektupta bunun gerekçesini şöyle ifade etmiştir:

"Haklarımızın neden ihlal edildiğini tam olarak anlamamış bir şekilde kendimize şunu soruyoruz: Bizi mi korumak istiyorlar yoksa bizden kendilerini mi? Söyleyeceklerimizi duymak istemiyor olabilirler mi? Haklarında konuşacakları kişilerin, konuşmalarına katılmasının yasaklanmasının çok ciddi bir mesele olduğunu düşünüyoruz. ÇHS'nin 12. Maddesinin ihlalinin yanı sıra 2. Maddesi de ihlal edilmektedir çünkü ayrımcılığa uğradığımızı düşünmekten kendimizi alamıyoruz: Tamamen ve yalnızca yaşımız nedeniyle konferansa katılmamız engellendi."

2018 yılında Bolivya'nın Çocuk ve Ergen Yasası Asgari Yaş sözleşmesi ile uyumlu olacak şekilde değiştirilirken Berlin Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü profesörü Manfred Liebel hükümetin bu kararını şöyle değerlendirmiştir:

"Bir tarafta çalışan çocukların dile getirdiği çıkarları, nesnel ihtiyaçları ve gündelik gerçeklikleri ile diğer tarafta uluslararası kurumların, finansal donörlerin, Bolivya sendikası federasyonunun ve işveren birliğinin talepleri arasındaki bir tavizi temsil ettiler."

2022'ye geldiğimizde, Mayıs ayında ILO'nun yine herhangi bir çalışan çocuk ve ergen hareketinin katılımına kapalı olarak Güney Afrika'da gerçekleştirdiği 5. Uluslararası Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Konferansına ilişkin Latin Amerika'dan MOLACNATS, Afrika'dan AMWCY/MAEJT ve Asya'dan Çocuklar: Değişimin Elçileri (CAOC) hareketleri, temsil ettikleri tüm çalışan çocuk ve ergen hareketleri ile birlikte bir açık mektup daha yayınlayarak uluslararası toplumun tutumuna karşı duruşlarının altını çizmişlerdir:

"Bizler, yalnızca güvenli, onurlu ve yaşa uygun insana yakışır işler talep edenlerimizin değil dünyadaki tüm çocuk ve ergenlerin sorunlarını ele almak üzere açık ve katılımcı bir diyalogun sağlanması için mücadele ediyoruz."

Güney Ülkedeki Çalışan Çocukların Gözünden: Sistem Neden İşlemiyor?

Küresel ölçekte yaşanan tüm gelişmeler ile politik ve sosyo-ekonomik değişimler ele alındığında yüzyıllardır süren ve yaklaşık elli yıldır etkili bir biçimde mücadele edilmeye çalışılan çocuk işçiliği meselesinin, çocukları ve haklarını koruma altına alan bir çözüme ulaşamıyor olmasına ilişkin bu çalışma sırasında görüşülen Hindistan ve Latin Amerika ülkelerinden çalışan çocuklar ve ergenlerin görüşleri şu başlıklar altında ifade edilebilir:

- Öncelikle, hiçbir ülkedeki çalışan çocuk ve ergenlerin homojen gruplar olmadığı, her bir topluluğun kendi gerçeklikleri ve ihtiyaçlarından doğan değişkenlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu da meselenin öznesi olan çocuk ve ergenler ile diyalog kurulmadan, etkileşime geçilmeden anlaşılması mümkün olan bir konu değildir.
- Büyük bir yol kat edilmiş olsa bile ulusal ve uluslararası sistemler ile toplumların çocuğa bakışı, çocuğu özne olarak kabul etmeyen algısı çocukların haklarına ve sorunlarına yönelik de büyük bir ilgisizlik ve çözümsüzlük yaratmaktadır.
- Uluslararası standartlarda tanımlandığı haliyle "çocuk işçiliği" ile çocukların kendi yaşları, yetenekleri ve yaşam koşullarına uygun olarak talep ettikleri bir hak olarak "çocukların çalışması" arasındaki kavramsal ayrımın anlaşılması için çaba gösterilmiyor olması çocukları tehlikeye sokan çalışma biçimlerinin de ortadan kaldırılması için büyük bir engeldir.
- Yaşamsal gerçeklikleri görmezden gelerek ve hiçbir alternatif sunmadan yukarıdan aşağıya dayatılan genel yasaklar ve yaptırımlar çocukların ve ergenlerin yaşam koşullarını daha da zorlaştırdığı gibi onları çocuk işçiliğinin tehlikeli biçimlerine de iterek istenenin tam aksi yönde bir etki yaratmaktadır.
- Ulusal ve uluslararası ölçekte devamlı sarsılan ve değişen politik, ekonomik ve sosyal iklim, halihazırda yetersiz olan çocuk hakları temelli yaklaşım odağını ve çocuk odaklı programları sürekli ikinci plana atmakta bu da bu alandaki gelişimin önünü kesmektedir.

Daha da uzatılabilecek bu gerekçeler karşısında çalışan çocuklar, yetişkinlere yönelik sıkça yaptıkları çağrılarında en önemli çözümün kendilerinde olduğunu şu slogan ile ifade ediyor:

Bizler sorunun değil çözümün parçasıyız.

4. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE ÇALIŞAN ÇOCUK ÖRGÜTLENMELERİNE İLİŞKİN ÇALIŞMA YÜRÜTEN ARAŞTIRMACILAR İÇİN YARARLI OLABİLECEK KAYNAKLAR İLE WEB SİTELERİ

ILO sözleşmelerine taraf olan ülkelerin tespiti için:

- http://www.ilo.ch/dyn/normlex/de/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102796

ABD Çalışma Bakanlığı Ülke Raporlarını incelemek için:

- <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/peru>

UNICEF Country Office Annual Reports 2021 senesi raporları

Ülkelerin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeleri tespit etmek için:

- <https://indicators.ohchr.org/>

Covid-19 Gölgesinde Çocuk İşçiliği Makalesi:

- <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2215546>

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi:

- <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme#:~:text=Madde%2012,gereken%20%C3%B6zen%20g%C3%B6sterilmek%20suretiyle%20tan%C4%B1rlar>

Vivir Bien, child labor, and indigenous rights in Bolivia makalesi:

- <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17442222.2017.1318542?cookieSet=1>

Protecting the rights of working children instead of banning child labour: Bolivia tries a new legislative approach makalesi:

- https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/deve/dv/liebel_policy_paper_bolivia_/liebel_policy_paper_bolivia_en.pdf

Bu alanda çalışan çocuk ve yetişkin örgütlerinin listesi:

- <https://pronats.org/en/materials/material-suggestions/web-links>

The Movements of Working Children and the International Labour Organization. A Lesson on Enforced Silence makalesi:

- <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1111/chso.12305> (indirdim)

EK 2: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK ARAŞTIRMASI ARAŞTIRMA ETİK İLKE VE KURALLARI

FİSA Çocuk Hakları Merkezi çocuklarla birlikte ve/veya çocuklarla ilgili yürüttüğü tüm çalışmalarda etik ilke ve yaklaşımında öncelikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni temel almaktadır. FİSA ÇHM etik yaklaşım olarak, çocuğa zarar vermeme, çocuğa fayda sağlama, çalışma içerisinde çocuğun kendi eyleyciliğine saygı duyarak çocuğu çalışmanın bir parçası olarak görme, çocuğun kendisine ve haklarına saygı duyma ve adil bir yaklaşım benimsemektedir.

Bu belge doğrudan çocuklarla yürütülecek görüşmelere ilişkin etik ilke ve kuralların yanı sıra konu çocuklarla ilgili olduğu, için yetişkin çalışanlarla yürütülecek görüşmelere ilişkin etik ilke ve kuralları da içermektedir.

Çocuk işçilerin örgütlenmelerine ilişkin çocuk ve yetişkin işçilerin, sendika temsilcilerinin, bu alanda çalışan kişilerin görüşlerini ve deneyimlerini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmanın etik ilke ve kuralları aşağıda paylaşılmıştır.

Onsekiz Yaş Üstü Katılımcılar İçin:

- 1-** Katılımcılara saha çalışmasına katılmadan önce çalışmanın genel amacı, yöntemleri ve beklenen sonuçları, yaygınlaştırılması hakkında kapsamlı açıklama yapılacaktır.
- 2-** Çalışmanın Friedrich Ebert Stiftung Vakfı'nın desteği ile yürütüldüğü bilgisi katılımcılarla paylaşılacaktır.
- 3-** Saha çalışması dahil çalışmanın tüm aşamalarına katılım süreci gönüllülük esasına dayalıdır. Katılımcılar, çalışmaya katılma onaylarını istedikleri zaman ve istedikleri bir nedenle geri çekme hakkına sahiptir.
- 4-** Katılımcıların çalışma için ayıracakları zaman kendileri ile çalışma öncesinde paylaşılacak olup görüşme zamanları katılımcılarla ortak bir şekilde belirlenecektir.
- 5-** Her katılımcıdan çalışmaya ait kapsamlı bilgilerin yer aldığı ve katılımcıların hakları ile çalışmaya gönüllü katıldıklarını gösteren bilgilendirilmiş onam belgesi alınacaktır. Onam belgesi dahil diğer tüm süreçlerde katılımcıların kişisel bilgilerine yer verilmeyecek olup çalışma sonuçları anonim bilgiler ile raporlanacaktır.
- 6-** Katılımcılardan alınan bilgiler ve görüşler ışığında oluşturulan tüm nicel ve nitel verilere, sadece FİSA Çocuk Hakları Merkezi koordinasyon ekibi, araştırmacılar ve raportör erişebilecek olup bu bilgilerin gizliliğinde FİSA Çocuk Hakları Merkezi Koordinasyon ekibi sorumludur.
- 7-** Çalışmanın sonuçları katılımcılar ile paylaşılacaktır.

Onsekiz Yaş Altı Katılımcılar İçin:

Çocuklarla birlikte ve/veya çocuklarla ilgili yürütülen tüm çalışmalarda bu çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu öncelikli dikkate alınması gereken etik konulardan birisidir. Çocuklarla birlikte yürütülecek araştırmalarda araştırmacıların kendi kişisel merakları, mesleki veya akademik ilerlemeleri çalışmanın bir gerekçesi olarak görülebilse de çocuk çalışmaları açısından etik kaygılar yaratabilmektedir.

Bu saha çalışmasının çocukların aktif katılımı ile yürütülmesinin temel nedenleri, çocukların bizzat katılımcı olarak vereceği bilgilere ve paylaşacakları deneyimlere başka bir kaynaktan erişilemeyecek olması; konuya ilişkin farklı kaynaklardan elde edilecek nicel verilerin çocukların kendi deneyimlerinin yerine geçemeyecek olması; hem bu çalışma hem de çocuklarla ilgili tüm konularda konunun ana öznesinin çocukların kendilerinin olması ve çalışmanın sonuçlarının araştırma konusu bağlamında çocuklara fayda sağlayacak şekilde tasarlanmış olması olarak açıklanabilir.

18 yaş üstü katılımcılar için işletilecek olan 7 etik ilke/kural 18 yaş altı katılımcılar için de öncelikli v geçerli olmak kaydıyla 18 yaş altı katılımcılar için gözetilecek diğer etik ilke ve kurallar aşağıda paylaşılmıştır.

- 1-** 18 yaş altı katılımcılarla yapılacak görüşmeler, çocuk hakları, çocuk işçiliği, çocuk gelişimi ve çocuk psikolojisi konularında kapsamlı bilgi ve deneyimi olan uzman kişiler tarafından gerçekleştirilecektir.
- 2-** Yapılacak yüz yüze görüşmeler için belirlenen standart süre çocuklar için daha esnek kullanılacak ve süre onların sorulara daha rahat bir şekilde cevap verebilmesi için ayarlanacaktır.
- 3-** Çocukların bu araştırmaya ilişkin katılımlarından dolayı iş hayatı ve günlük yaşamlarında karşılaşacakları risklerin analizi, araştırmanın hazırlık aşamasında yapılmış olup çocukları bu risklerden korumak adına çocuklarla yapılacak görüşmeler iş yeri ve mesai saati dışında gerçekleştirilecektir.
- 4-** Çocuklarla yapılan görüşmeler sırasında araştırma konusu dışında karşılaşılan ya da bildirim yapılan ihlallerle ilgili FİSA Çocuk Hakları Merkezi Çocuk Koruma Belgesi temelinde ve yasal yükümlülükler çerçevesinde bir tutum geliştirilecek ve gerekli adımlar atılacaktır.
- 5-** Saha çalışmasında belirlenen 12 tema temelinde kullanılacak veri toplamı aracı çocuklarda psikolojik zarara neden olmayacak şekilde kurgulanmıştır. Çocuğun görüşme esnasında veya sonrasında, psikolojik olarak zarar görmesi/etkilenmesi/desteğe ihtiyaç duyduğunun saptanması durumunda çocuk için destek mekanizması işletilecektir. Bu destek mekanizmasına, çocuğun da onayı alınarak gerektiğinde çocuktan sorumlu kişi/kişiler veya çocuğun yaşadığı ildeki başka uzmanlar dahil edilebilecektir.
- 6-** Çocuklardan katılım onayı sözlü açıklamanın ardından aynı açıklamaların yer aldığı yazılı onam belgesi ile alınacaktır.
- 7-** 15 yaş altı kişiler için çocukların bakımından sorumlu kişilerden sözlü ve yazılı onay alınacaktır.
- 8-** Saha çalışmasına katılımın çocuklar için maddi bir yük getirmemesi için katılımı ilgili tüm organizasyon FİSA Çocuk Hakları Merkezi tarafından, Friedrich Ebert Stiftung Vakfı'nın desteği ile karşılanacaktır.
- 9-** Çalışmanın sonuçları 18 yaş altı katılımcılarla paylaşılacaktır.

EK 3: BİLGİLENDİRME VE ONAM BELGESİ

BİLGİLENDİRME

Merhaba,

Size FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nden ulaşıyorum. Merkezimiz, çocuk hakları alanında pek çok çalışma yürüten bir merkez. Ankara'daki merkez, çalışmalardan birini de 18 yaş altı bireylerin çalıştırılması alanında yürütüyor.

Şu anda da çok boyutlu bir durum olan bu konuyla ilgili yürüttüğü bu araştırmada 18 yaş altı çalışanların örgütlenmesi konusunu gündeme getirmek istiyor. Bu araştırmada 18 yaş altında çalışanlar başta olmak üzere diğer işçilerin, sendika temsilcilerinin, bu alanda çalışan kişilerin görüşlerini ve deneyimlerini öğrenmek istiyoruz. Görüşmelerin sonunda paylaşılan görüş ve deneyimlerden bir rapor hazırlayacağız. Bu raporu sizlerle ve bu alanda çalışan kişi ve kurumlarla paylaşmak istiyoruz.

Sonuç olarak amacımız 18 yaş altındaki çalışan kişilerle ve bu kişilerin örgütlenmesi ile ilgili en doğru tartışmaların yapılmasına katkı verilmesi.

Bu çalışma gönüllü bir çalışma olduğu için cevap vermek istemediğiniz soruyu atlayabilir, devam etmek istemediğiniz anda görüşmeyi elbette sonlandırabiliriz. Görüşmemiz yaklaşık 45 dakika sürecektir.

Tüm görüşmecilerde olduğu gibi sizin de kimlik ve iletişim bilgilerinizi kimseyle paylaşmayacağız. Hazırlanacak raporda da bu bilgiler yer almayacak. Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir konu varsa paylaşabilirsiniz.

Görüşlerinizi ve deneyimlerinizi oldukça önemsiyoruz ve görüşmeyi kabul ettiğiniz için tekrar teşekkür ederiz.

Aydınlatılmış Onam

Çocuk hakları alanında çalışmalar yürüten FİSA Çocuk Hakları Merkezi ile 24 Ağustos 2022 günü 18 yaş altı çalışanların örgütlenmesi konusyla ilgili çalışmada; görüşlerimi ve deneyimlerimi paylaşmak üzere görüşmeci olarak katılmak istiyorum. Görüşlerimin kayıt altına alınması ve bu kayıtların kimlik bilgilerim gizli kalacak şekilde nerelerde kullanılacağı konularında bana ayrıntılı olarak bilgi verildi. Buna izin veriyorum.

Ancak yine de görüşme sırasında fikrimi değiştirebilirim ve söylediklerimin kayıt altına alınmasını istemeyebilirim ya da herhangi bir sebepten dolayı görüşmeyi yarıda kesmek isteyebilirim. Bu durumu benimle görüşme yapan kişiye hemen söyleyebileceğimi ve ciddiye alınacağımı biliyorum.

Burada yazan her şeyi anladım.

Adım - Soyadım :

Yaşadığım Yer / Adresim :

Bakımdan sorumlu Kişinin Adı-Soyadı ve Telefonu :

İmza :